

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204175

UNIVERSAL
LIBRARY

HARSHACHARITRA

TRANSLATED INTO TELUGU

BY

M. V. RAMANACHARI

Senior Sanskrit Pundit,

Maharaja's College,

Vijayanagaram.

అంధ్ర హాషక చరిత్రము.

మహారాజావారి కాలేజీ సంస్కృత పండితుడు

మేజిస్ట్రేట్ నె కటరీ ముగిచారుడు రచించినది

విజయ నగరము.

శ్రీవేదవ్యాస ముద్రాక్షరశాలయము

ముద్రింపబడినది.

1929.

Price one Rupee.

కృతి సమర్పణము.

శ్రీకాన్తాశ్రీష్ట వక్షావికచసితసరోజాతనేత్రః పశ్యేత్ శర్మార్యామో
జాతజాతపృష్ఠముఖ సురగణమేయమాహాత్మ్యవాఙ్మః భక్తాభీష్ట
ప్రదాతాపృవరగుణగజై కాశ్రియశ్రీమురారిః పాయాదేచూరి
వంశోదధితుహీనరుచితావ్యం నృసింహార్యవర్యః॥

2. చ॥ నిరుపమబుద్ధివైభవము నిస్తులనీతివిచక్షణత్వము! స్వరగత
సద్గుణగ్రహణ పాటవమున్నిత పూర్వవాణియున్! గరగత
కార్యనిర్వహణ కాశలమున్ శ్రితపోషణంబుధి! వరసరసిహ
యిట్టిగుణవైభవపాత్రుడవీ వెయిమ్మహిన్॥

3. ఉ॥ మాయెడనత్కృపన్విబుధ మాన్యచరిత్ర మహిమాపకార
ముల్! వేయినొనర్చియుంటివి వివృద్ధినిఃగాంచితిమయ్య నీదు
సా! హయకమండగాఁగొని యహనిశమున్మృత వేదితాత్మ
తన్! బాయముగానీ నీకెటులఁబ్రోయ్యుపకారమొనర్చు వార
మా! ర్యా యిది బాణభట్టకృతహాషాచరిత్రము నాంధ్ర
భాషలో! హయిగవ్రాసి నీకు గృతినర్పిలినిచ్చితి జేకొనం
దగున్॥

4. తే॥ గ్రీ॥ వసుధగడుపేదలైన మావంటివార! లేమి మీవంటి
ప్రభువుల కియ్యగలరు! ప్రీతిగొనుమయ్య దీనినర్పింతునీకు!
నబ్బవైరికి నూలు పోగన్నపగిది॥

20-6-1929.

ఇట్లువిన్నవించు భవ్యిధేయదు,
మేడేపల్లి వెంకటరమణాచార్యుడు,
Senior Sanskrit Pandit,
Maharaja's College, Vizianagram.

హాషాచరిత్ర పీఠిక.

సంస్కృత వాఙ్మయములో గద్యకావ్యములనియు, పద్య కావ్యములనియు, చంపూకావ్యములనియు, కావ్యములు మూడు విధములు. హాషాచరిత్ర, కాదంబరి, వాసవదత్త, దశకుమార చరిత్ర, గద్వచింతామణి, తిలకమంజరి మొదలగునవి గద్యకావ్య ములు. రఘువంశము, శిశుపాలవధమొదలగునవి పద్యకావ్యములు. గద్యపద్యాత్మకమైనవి చంపూకావ్యములు. అవి రామాయణ చంపు, భారతచంపు, త్రివిక్రమచంపు మొదలైనవి. పైవఁ జెప్పఁ బడిన గద్యకావ్యములలో కాదంబరీ హాషాచరిత్రములు బాణకవి విరచితములు. కాదంబరి గద్యకావ్యములన్నింటిలో రసవత్తమము. జూనినిబోలినగద్యకావ్యమే వాఙ్మయములోను లేదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పగలను. “కాదంబరీరసజ్ఞానామాహరోపినరోచతే” అని దాని రసవత్తరత్వము వశింపఁబడినది. మొదటికృత్యగుటచేతనో మరియేకారణముచేతనో గాని హాషాచరిత్రము కాదంబరికంటె కఠినతరశబ్ద భూయిష్టమైయున్నది. కాదంబరి కథ. వాస్తవచరిత్రతో సంబంధించినదికాదు. అదిపురాణకథ (Myth) వంటిది. హాషాచరిత్రము వాస్తవకథ (History). కాదంబరి కథయను కావ్య విశేషము. చానిలక్షణ మిల్లు చెప్పఁబడుచున్నది. “శ్లో కైస్సవంశం సంక్షేపాత్కవీర్యత్రప్రశంసతి ముఖ్యస్యార్థావతారాయ భవేద్యత్రకథాన్తరమ్ పరిచ్ఛేదోన యత్రస్యాద్భవేద్వాలమ్బుకైః క్వచిత్ | సాకథానామ తద్గర్భేనిబద్ధీయాచ్ఛతుష్పదీమ్||” కథ యందు కవితనవంశమును శ్లోకములచేఁ బ్రశంసించును. ముఖ్య కథా ప్రస్తావనకొఱ కవాన్తరకథనుఁ బ్రతిపాదించును. అమ్బు కములు, ఉచ్చాస్యములు మొదలగువానిచే కథావిచ్ఛేదముండదు. అభ్యాయికాలక్షణము. “కర్తవ్యవంశప్రశంసా స్యాద్యత్రగద్యేన

విస్తరాత్ | కన్యాహరణసాగ్రాము విపరీలమృవిపత్తయః | భవంతి
 యత్రదీప్తాశ్చరీతి వృత్తిప్రవృత్తయః | ఉచ్చాస్యనైశ్చ పరిచ్ఛేదోయత్ర
 యాచూణకోత్తరా | వక్త్రోవాపరవక్త్రో వాయత్రిసాఖ్యాము
 కాస్మృతా ||” గద్యముచే విపులముగాఁ గర్తవ్యము వణింపఁ
 బడును. కన్యాహరణము, యుద్ధము, వియోగము, విపత్తులు
 మొదలగునవి పృథిపాదొపబడును. ఉచ్చాస్యసాదులచేఁ గథ
 విచ్ఛిన్నమైయుండును. ప్రత్యుచ్చాస్యసారమ్భమందునాయుచ్చాస్యసము
 లోని కథలను సూచించునక్త్రము (ఛందోవిశేషము) గాని
 అపరవక్త్రముగాని వ్రాయఁబడును.

గృహారమ్భమందుఁ గవి తనకంటఁ బూర్వులైన వ్యాస
 వాల్మీకి కాళిదాసాది మహాకవులను నుతించి తనకు వారీయుండున్న
 గౌరవమునుఁ జూపించెను. మొదటి యుచ్చాస్యసత్రీయమందుఁ
 గవిచేఁ దనజననవృత్తాంతము, విద్యాభ్యాసము, రాజదళశాసము,
 హామకచరిత్ర ప్రస్తావము, హామకాని వంశమునకుఁ గూటస్థుడైన
 పుష్పభూతియొక్క వృత్తాంతము, మొదలగు విషయములు పృథిపా
 దొపబడినవి. చతుర్థోచ్చాస్యసము మొదలుకొని హామకాని చరి
 త్రముచెప్పఁబడినది.

ఎతద్గ్రంథనాయకుడైన హామకవధానుఁ డుత్తరహిందూ
 సానము సంతముదన పరాక్రమముచే వశపర్శుకొని పరమధార్మికుఁ
 డై పరిపాలించెను. ఇతఁడువిద్వాంసుఁడు కవి. ఇతనియాసానమం
 దు బాణుడేకాక పండితులు, కవులుననేకులుండిరి. ఇతఁడురత్నా
 వళి,ప్రియదళశాస, నాగానందమను మూడునాటకములను రచించెను.
 ఇండియాకువచ్చిన యువన్చాంగు, ఇత్సింగు, సాహియన్ మొద
 లగు చైనాదేశపు యాత్రికులు హామకానివృత్తాంతమును సవిస్తరము
 గా వ్రాసియున్నారు. హర్షవధానుని వృత్తాంతమునుఁ దెలుసు
 కొనుటకు వారిగ్రంథములేముఖ్యాధారములు. ఇతఁడారవళతాబ్దము
 వాడు. ఇతని యాసానకవియగు బాణునికాలముకూడ నదియే.

ఈహాషాచరిత్రము నాంధ్రీకరించుటకుఁ బలుమారు నా మిత్రులు నన్నఁ బోత్సహపర్చుటచే నీపనినిఁ బూనుకొంటిని. ఇందులో మెండుగానున్న తప్పులను నాపండిత మిత్రులు దయతో దిద్ది నన్ననుగ్రహింతురుగాక.

అప్పుడప్పుడు నాయందనుగ్రహబుద్ధితో పూర్వులు విన్న నాసహాయోపాధ్యాయులు మ॥ రా॥ అడిదము రామారావు పంతులుగారికి, యీగ్రంథమును త్వరలో ముద్రింపించిన మా ప్రియ మిత్రులు మ॥ రా॥ కె. శ్రీనివాసరావు పంతులుగారికి నావందన శతములు.

విజయనగరము, }
21-6-29.

ఇట్లువిన్నవించు విద్యవ్యధేయడు,
మేడేపల్లి వెంకటరమణాచార్యుడు.

OPINIONS OF PANDITS.

Andhra Girvana Vidyapitham Goutamasramam,
Godavary Banks.

I have seen the "Andhra Harsha Charitra" written by Mr. M. V. Ramanachari, Senior Sanskrit Pundit, Maharaja's College, Vizayanagaram. Though in fact, a translation of the original Sanskrit, written by Bana, this book does not seem so; on the other hand, it has got all the qualities of an original composition. The introductory verses are beautifully rendered into Telugu. As an invaluable addition to the Telugu Literature, I believe, it is very useful for all lovers of Telugu Literature.

Mukteswaram, } Amaranadi Hanumachchastey,
 31—3—1929. } *Principal Kovvur,*
                               Sanskrit College.

బాణకవి విరచితమగు హాషాచరిత్రము బ్రహ్మశ్రీ మేడేపల్లి వెంకటరమణాచార్యులుగారిచే నాంధ్రమున వచనరూపమునఁ బరివర్తన చేయఁబడినది. మూలమునఁగల యథామించుకేని వదలక వ్రాయఁబడినది. అందున్న శ్లోకముల కిందున్న పద్యము లేవిషయముననుఁ దీసిపోవు. వచనము వ్రాయునపుడు కవిపద్యము కడుంగడు జాగరూకులై మెలగిరి. శైలిమనోహరమై పాఠకుల కాహ్లాదమునుఁ గల్పించుచున్నది. హాషాచరిత్రమునఁగల గంభీరాధామిందునుఁ దోచుచుండును. ఏవిషయమున నీవచనము మూలమునకుఁ దీసిపోవదు. విద్యాధులకిది కల్పతరువనఁ దగియున్నది.

ముక్తేశ్వరము,
31-3-1929.

ఇట్లువిన్నవించు విబుధజనహితులు,
జనమంచి శేషాద్రీశర్మ.
శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి.
శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రి.
అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

ఆంధ్ర హాపక చరిత్ర

ప్రథమోచ్ఛ్వాసము.

ఉ ద్య ము లు .

ఉ॥ శ్రీరమణి సహూదరుడు శీర్షమునందు వళక్షచామరా
కారముఁ జూని రాజులఁ జగత్త్రయపత్తననిర్మితిక్రియా
భారతఁగంబమున్నలె సతంబు వెలుంగు మహస్సు నా నమః
స్కారము సత్కృత స్తోనునుగావుతఁ గాంక్షితసిద్ధిదాయయై॥

తే॥గీ॥ కాలకూలవిషస్పృశఁ గాథమూఢఁ
మునుగు కైవడి హారకంఠమును గ్రహించి
తత్కృతానంద పరవశత్వమున నేత్ర
యుగము మూసెడు శర్వాణి నుగ్గడింతు॥

తే॥గీ॥ అంబుజాననురాణి వషాంబనంగి
నవఁడు బుణ్యపుభారత మిద్దరిత్రి
జేసి నిల్పెను కవిసరోజాతజాతు
డట్టిసత్యవతీసూను నాత్మఁ దలఁతు॥

తే॥గీ॥ రాగదూషితదృష్టుల రమ్యగుణులు
కామకారులు ముఖరులు కలుషమతులు
కోకిలమాడ్కిఁ గుకవులు కుంభినిపయి
దరుఁడు జనియించుచుందురు తప్పులెంచ॥

తే॥గీ॥ ప్రతిగృహంబున భవకాళిభంగి నొచ
జాతిమాత్రవిశిష్ట లసంఖ్యులైన
కవులఁ జూతుము శరభమృగవ్రజంబు
పోల్చి నుత్పాదకులు లేరు బుద్ధిశక్తి॥

తే॥గీ॥ అన్యవర్ణపరావృత్తి సధిగమంచి
బంధచిహ్ననిగూహానవరతఁ గల్గి
నెగడు కవిచోరుఁడెప్పు డనింద్యమొ
తతిఁబయల్చుడు నూహింపఁ దనకుఁ దాన॥

తే॥గీ॥ బౌత్తరీయుల కవనంబునందు స్లేష
లధామాత్రంబె వరుణాశ నలరువారి
కక్షరాడంబరంబె గొడఁగితిన్
కవుల కుత్సేక్ష దాక్షిణ్యకవులలోన॥

తే॥గీ॥ అధానూత్నత యగ్రామ్యమైనజాతి
స్లేశవిరహితమా స్లేషరాశి రసము
వికటమావర్ణగుంఫసవిభవ మొక్క
చోటఁగలుగుట చుష్కరమాట నిజము॥

తే॥గీ॥ సర్వవృత్తాంతగామియై సకలదిశలఁ
బర్వ దెవ్వరికవనంబు ప్రబలమగుచు
భారతముమాడ్కి నట్టి యసారకఫల
కవనమేటికిఁ గాల్పనే భువిని దలప॥

తే॥గీ॥ దీర్ఘము చ్ఛ్వాసమంతమొందినను వాఁడె
యెనెరిముఖమం దఖిన్నయై యేపుమీరు
నట్టి యాఖ్యామికా కారులైనకవులు
జగతి వంద్యులుగాఁజెల్లు సరసులకును॥

క॥ రవిసుతదృక్పథగతపాం
డవశక్తినిఁబోలి జాలె నానావిధస
త్కవివరుల దర్శమెద వా
సవదత్తాభ్యాతగద్య సత్కావ్యమునన్॥

హావన్ చరిత్రము.

తే॥ హరి యదబంధరుచిరతాపూరితంబు|
రచితవణాకృమస్థితి రమ్యతాభ్య|
మౌచు రంజించు రసికుల నవనిపుగతి|
భట్టహరిచంద్రకవి గద్యబంధ మిలను॥

తే॥గీ॥ శుద్ధజాతి విశిష్టతాశోభితంబు|
లైన రిత్నచయంబుల నవఘృణించు|
భాషితంబులఁ గోశంబు పరిధవిల్ల|
శాతవాహనకవి గూర్చి సరసులలర॥

తే॥గీ॥ ప్రకటకుముదోజ్జ్వలంజైన ప్రవరసేన|
ధరణినాథుని యశము వానరులసేన|
పగిది సేతువుతో నకూపారపార|
భూమిఁ జెందెను కవులెల్లఁ బొగడునట్లు॥

తే॥గీ॥ సూత్రధారకృతారంభ సుందరములు|
భూమికావ్రాతసౌప్తవ భూషితములు|
పుధుపతాకలు దేవతాప్రీతిదములు|
కోవిలలమాడ్కి నొప్పెడు గొప్పశాట|
కములు రచించి భాసుఁడు గాంచె గీర్తి॥

తే॥గీ॥ మధురసస్యందితిమృత్సుమవ్రజంబు|
సందువలెఁ గాళిదాసుని సుందరంబు|
లైన సూక్తులఁ గణాపేయంబులనుచు|
ప్రీతిఁగాంచని మనుజుఁడీ పృథివి గలఁడె॥

తే॥గీ॥ అద్రినాధాత్మజామనోహ్లాదనంబు|
సఖిన బాణసముద్రీపనంబు నైన|
భర్తనగచాపులీలకైవడి నెవనికి|
నాబృహత్కథ కలిగింప దద్భుతంబు॥

తే॥గీ॥ ఆధ్యరాజకృతోత్సాహ మాత్మలోనఁ
దలఁచినపుడెల్ల నాజిహ్వా జఘకుతోడఁ॥
బోవు జెనుకకుఁ జెప్పంగఁ బోదు కవితః
నిట్టిదశ నేనుబలుకంగ నెల్లు నేర్తు॥

తే॥గీ॥ నిర్వహణభీతి మనములో నివ్వటిల్ల
నవనిపతియందు నాకున్న యథికభక్తి
నతిగభీరమహాఖ్యా యికాంబునిధిని
జిహ్వాతో దాలు చపలతఁ జేయుచుంటి॥

తే॥గీ॥ జలయ శోభనవణా సంకలితములును
ప్రకటవిమలాధా సంపత్తిభాసురములు॥
నైన శబ్దాలి నలరూ నాఖ్యా యికయను
సౌఖ్యకరబోధ మొనఁగెందు శయ్యపగిది॥

తే॥గీ॥ తద్ద రాజిల్లు నుగ్రప్రతాపవహ్ని
వరణకృతలోక రక్షణవాటవుండు
భూరియాచక బృందమనోరధైక
సిద్ధిశ్రీ శైలమగు హామకఁ డిద్ధయశుండు॥

హాష= చరిత్రము.

తొల్లి నిఖిలలోక స్రష్టయగు పరమేశ్వరి నిజనివాసస్థానంబైన సత్యలోకంబున సరస్వతీనమేతుండై యుత్పల్లవుండవీ కాసనంబున సుఖాసీనుండై సునాశీరప్రముఖబృందారక బృందంబున పక్షిపురస్సరి బ్రహ్మక్షి=గణంబు, దక్షచాక్షుషప్రభృతిప్రజాపతినికరంబు, బరిమేష్ఠించి భక్తిసముత్తై సేవింపఁ జేసేలగుంబున నున్న సమయంబున నాసదస్యులలోఁ గొందరు స్తుతిచతురంబులగు ఋక్సూక్తంబులఁ బఠించిరి. కొందరు బ్రహ్మోద్వయంబులగు కథల నుడివిరి. అన్యలు ప్రశంసాపరంబులగు సామంబులఁ బాడిరి. ఇతరులు వివృతక్రితుక్రియాతంత్రంబులగు మంత్రంబుల నుచ్చరించిరి. అపుడచ్చటఁ బ్రకృతిరోషణుండు తారాపతిసాదరుండు సత్ప్రభుత్వండు మహాతపశ్శాలియునగు దుర్వాసుండు మందపాలుండను నొకసంయమితోఁగలహించి సామగాన మొనర్చుచుఁగోళాంధతలన స్వరంబు దప్పెను. అయ్యెడ నది విని యచటనున్న మానుండడు శాపభయత్రస్తులై మాన మవలంబించి నన్యాలాపవ్యాజుంబునఁగమలాసనం డలక్ష్యము సేయ సేవదున్నుక్త బాలభావయు నవయావనాలంకృతగాత్రియు నగు సరస్వతి పాశ్చాత్య ద్వినియై పితామహుని వాలవ్యజనంబుచే వీచుచు, బహు న నవ్వెను. తానొనరించిన స్వరస్థాలిత్యమున కిట్లుపహసించిన వాడేవినిఁ గాంచి దుర్వాసుం డతిరోషావిష్టుండై ఓసి దురాత్మురాలా, దురభ్యస్తవిద్యాలవ గర్వితురాలా, నన్నుపహసించెదవా నీవిద్యామధుం బడగించెద నిదిగో చూడుమని పటపటఁ బండ్లుఁ గొరుకుచు శిరఃకంపశిథిలితజూబుంధుండు, నాబద్ధభీషణభూయగుండు స్వేదజలక్లిన్న సర్వాంగుండు నాచుఁ బద్మజరాణిని శిలయింపఁ డలంచి కరగతక మండలూదకముఁ దీసి యాచమనముఁజేసి శాపోదకంబుఁ బరిగ్రహించెను.

అత్తరి సుధాశేనపటలపాండురదుకూలావృతాంగి, భస్మపుండ్రకరాజతలలాటఫలక, వైకక్ష్యకమాలాలంకృతపక్ష్యులయునైన సావిత్రి తజానోద్యత్తరసికంబగు తనదక్షిణహస్తమున బైకెత్తి “ఓరిదురాత్ముడా? అనాత్మజ్ఞుడా, సురాసురమునిమనుజునందసీయచరణారవింద, త్రిభువనజనని సరస్వతినిఁ గ్రోధోద్రేకంబున నొడలెఱుంగక యిట్లు శపియింపఁగోరెదవా” యని సర్వశ్రావ్యంబగు నచ్చెస్వరంబుతోఁ బలుకుచు సభలోలేచెను. “ఋషిసత్తమా క్షమియింపుము ఈమె శాపమున కభూమి” యని గీర్వాణులును, “గురువర్యాయాపరాధము నొకదానిని సైరింపుమని” స్వశిష్యులును, కుమార! “నీచేసినతపంబున కిట్లు భంగమాపాదింప వలదని” జనకుడగునత్యయఁ బలు తెఱఁగుల వేడుకొనుచున్నను వినక రోమావేశవివశుడై దుర్వాసుండధోలోకంబగు మర్త్యభువనంబునకుం బొమ్మని పలుకుచు శాపజలంబుల వినజేంచెను. అంతఁ బ్రతిశాపమిచ్చుట కుద్యతురై న సావిత్రినిఁ జూచి, సరస్వతి సఖి కోపముడుగుము ద్విజన్ములసంస్కృతబుద్ధులైనను జాతిమాతృపూజ్యులనిపలికి నివారించెను.

అట్లు శపింపఁబడిన సరస్వతి నవలోకించి పద్మసంభవుండు ఋషిసదస్సులోఁ బుట్టిన శాపకలకలము నివారించుచు సరస్వతీ మర్త్యభువనప్రస్థానమంగళపటహయమానగబగు కఠరవంబున నాశాముఖంబులఁబూరించుచు దుర్వాసునిఁజూచి “మునివతంసమా నీవునడిచిన తెరువు నాధునేవితముకాదు. ఇదిపరలోకభంజకము అణితేంద్రియత్వము సర్వాపన్నిదానము కోభాంధుండు కార్యకార్యంబుల శ్రేణుగడు గురుహత్యాదిమహాపాపంబులనైన నజేయుటకు నెనుదీయడు. సాత్వికులగు కృతాత్ములు భుజంగంబుజ్జీవిరోక్తికంబుచాడ్చిన మనంబున కొదవు కోధవృత్తినిఁ బరిత్యజించెదరు. నిసర్గవిరోధులగు పయఃపానకంబులమాడ్కి ధర్మకోధంబు లొక్కచో నుండుట యసంభవము సకలవిధతపస్సులు క్షమామూలకంబులు ప్రతిమనుజునిదృష్టియుఁ బరదోషదశానదక్షమైనట్లు స్వదోషగ్రహణసమర్థమైన

యొడదు. మహాతపశ్చరణమేడఁ బరదోషాన్వేషణపరత్వమేడఁ జ
త్సుష్కంతుండయ్య నతిరోషణుశంభుండే. అలోకమును బరిత్యజించి
యంధకారఁబునఁబడియెడ నేల? లోకవివాశముకొరకు విషపాదపము
వలె జటావల్కములఁ దాల్చితివి. చిత్తశాంతిశూన్యఁడవై నైలూ
షునిపగిదిఁ గృత్రిమముగు నీతాపసవేషమునున్యధఁముగాఁదాల్చితివి.
ఇచ్చటనున్న యీమహాషుకలందరు జడలుమూకులుగాకు రోష
దోషదూషితముగు నీచిత్తవృత్తిని నిగ్రహించుకొనఁ జాలక నిరపరా
ధిని యగు సరస్వతి నేల శపించితి"వనిపలికెను.

ఇట్లుప్రజాపతి దుర్వాసుని మాపించి సరస్వతి నాలోకించి
"దేవి విషాదము నొందకుము. ఈసావిత్రియుఁగూడ నిన్ననుసరిం
చి వచ్చి మద్వియోగజనితదుఃఖలవంబైన నీమనఁబున కంటకుండఁ జేసి
నిన్న రంజింపజేయును. పుత్రముఖకమలదళశాసము కాగా నీ
శాపము నివర్తించు"ననిచెప్పి తిన్న పాసింపవచ్చిన సురాసురమునిమ
నుజమండలంబునకువీడుకొలొనంగిన సుభ్రహ్మహరితనారదస్తంధవిన్య
స్తహస్తుండై సముచితాహ్నికీకృత్యంబుల నిర్వర్తించుట శభ్యంతరం
బునకుం జనియె. శాపనిర్విణ్ణమాననయైన సరస్వతియు నభోముఖ
యై నిజపదాంగుష్ఠవిలిఖ్యమానభూతలంబున దృష్టినిగుడించుచు ను
న్నరని లేచి సావిత్రితోఁగూడ నాత్మనివాసంబున కరిగె.

అంత సరస్వతీశాపవృత్తాంతంబు బాతాశతలవాసుల కెఱు
గింపఁ జను వానికై వడి నూర్చుండపరజలనిధిఁ గ్రూకె. ప్రచలదనే
కవిద్యాధరచరణాలక్తకరసానులిప్తంబైన నల్లంతరిక్షం బంతయు సర
ణిమాలంకృతం బయ్యె. అలంకుర్వాణవరవణిఁ నీధమ్మిల్ల మల్లికా
గంధవహంబగు సాయంతనగంధవహంబు మందముగా వీచసాగెను.
సంకుచత్పరోదుహము కుళకుటీరగభఁబుల పట్పరణసమూహంబు
శయనిప, నృత్యోద్ధూతధూర్జటి జటాటవీకుఁజకోరకని కురంబసన్ని
భంబగు తారాగణంబు వియత్తలంబననంకురింప, కాలమేఘసంకాశం

బగు తరుణతమస్సందోహంబు జగంబునావరింప, నీశావధూకణా
 పూరచాంపేయ కలికాప్రకరోపమానంబగు దీపశిఖానివహంబు గృ
 హాభ్యంతరంబుల బ్రకాశింప, పురందరదిగ్విధూముఖలంబమాన
 తిమిరచికురజాలంబు నిజకరంబుల నెగజమ్ముచు విభావరీ
 దంతప్రతాయమాణుడగు క్షేభానుండుదయింప ముఖపంకజంబున
 చిన్నదనంబు దోప గళిదశ్రుభారాసిక్తకపోలయై మనంబున నెద్ది
 యో ధ్యానించుచుండెడి సరస్వతినిజూచి సావిత్రీ సఖ యెంతటి
 ప్రాజ్ఞులకును హితాహితంబుల నేర్పరించి యుపదేశింపఁ జాలినపా
 మధ్యము గల నీయెదుట మాటాడుటకు నాజిహ్వ లజ్జించుచున్న
 యది. ఆయినను ప్రాప్తావసరంబని యిండుక తక్కుణించెద సావ
 ధానమనన్కవై యాకణింపుము. దుర్విధిచేష్ట యెట్టిగుణవంతుని
 యందును దుజ్జనునిభంగి నిదాక్షిణ్యమనియు దురత్తికమణీయ
 మనియు నీ వెఱింగిన యంశమే నీచుని వలనఁగలుగు నవమానలేశ
 మును మానవంతుని మానసమున కమితకాలుష్యము నొదవించును
 ఆతిసుకుమారులగు జనులను సంతాపలవము మాలతీకుసుమమును
 వలె మ్రానినొందించును. గొప్పువారలకు వాటిల్లు నత్యల్పక్షేపము
 ను గజమున కంకుశమువగిది నధికబాధ నొసంగును. సహజస్నేహ
 చాశబద్ధమగు జన్మభూమి మమకార మేరికిని దుస్త్వ జము పరిచితజ
 నవిశ్లేషము క్రకచమువలె హృదయవిచారకము నీవిట్టిమరవఘ్న నొం
 ద నహంపు కావు. దుఃఖవిషతయాత్పత్తిక భూమివి ఫలప్రదము
 బలవత్తరమునగు పురాకృతశుభాశుభకర్మ యగ్రగామియై యుండ
 విద్వాంసునికి శోకింపఁబనిలేదు. ఆమంగళములగు నశ్రుబిండువులు
 సకలలోకమంగళంబగు నీముఖకమలంబున కపవిత్రతఁ గలిగించుచు
 న్నువి. కావున నీవిపుడు విరతశోకవై యేభూభాగాలు నలంకరిం
 చుటకుఁ గోరెదవో దానినినాకుఁ జెప్పుము నీ కేళుణ్యక్షేత్రమందు ని
 వసించుట కభిలాషగలదు సహపాంశుకీడాస్థిగ్ధహృదయనగు నేను
 నీవెన్నటనున్నను నానావిధోపచారముల నొనర్చుటకు సిద్ధముగా

నున్నాను. నీటిదినము మొదలుకొని మనోవాక్కర్తములచే సర్వ విద్యావిఘాతయు సకలకల్యాణప్రదాతయు నుభాసూతికలికాకల్పితావతంసుండు, చరణపంకజరజఃవిత్రిక్తతదేవాసురుండు, త్రిభుచనగురుండు నగు చంద్రార్థమాళిని భజింపుము. అతఁ డల్పకాలములో నీకు శాపశోకవిరతిఁ గావించునని పలుక సరస్వతి “ప్రియ సఖీ నీతోఁగూడ వసియించు నన్న బ్రహ్మలోకవిరహముగాని శాపశోకముగాని యనుమంతయుఁ బీడింపఁజాలను. కాని కమలాసనచరణకమలసేవాసుఖనిచ్చేదము నామనంబునుఁ దపింపఁజేయుచున్నది. భూలోకమందు నీవెఱుంగని సమాధిసాధనయోగ్యంబులగు పుణ్యధామంబులు లేవు గాన నీవలసినచోటునకే నేను వచ్చెదను”ని పలికి యూరకుండెను. ఇట్లా యజునిరాణి దుఃఖావేగకలుషితమానసమై యారాత్రినంతయు నిద్రాశూన్యముగాఁ గడపెను.

ఆమరునామ ఖలీనక్షతనిజరథతురగముఖక్షరదుర్ధిరాప్లుశుండునుంబోలె నారక్షబింబుండు, జరత్కృకవాకుచూడాహణాపురస్సరుండు నగు పద్మబాంధవుం డుదయింప ననతిదూరంబుననున్న పితామహావిమానహంసకులపాలకుం డిట్లాక గీతి నుచ్చైస్వరంబుతోఁ బాడెను.

తే॥గీ॥ వజ్రతా శేషకలుషతాభ్రాజమానః
మానస నిరంతరావాస మహితహంసి |
దిగుము వాపికలోనికిఁ దిరుగ నీవు |
పంకజాలయస్సాస్త్రీః బడయ గలవు॥

ఇది విని సరస్వతి యిట్లు చింతించె. “దీనిచే నావృత్తాంతము నూచింపఁబడినట్లున్నది. కానిమ్ము మునివచనమును మన్నించెద”నని లేచి మహీతలావతరణనాకల్పముతో నిజవియోగవిభంబగు స్వజనంబు విడనాడి చతుర్ముఖుని ముమ్మారు వలఁగొని యాను

యాత్రికనికరము ననునయోక్తుల నతికష్టముతో మరలించి సావిత్రి ద్విత్వీయయై బ్రహ్మలోకమునుండి వెడలెను.

తరువాతఁ గ్రామముగాఁ గోపయప్రయాణంబుల నంధకారి హాళిమాలతీమాలాయమానంబై, అరుంధతీధౌతతారనత్వచంబై, శచీపతిదత్తాత్రుకుసుమవిసరశారంబై, సిద్ధవిరచితవాలుకాలింగ లంఘనత్రాసవిద్రుతవిద్యాధరంబై విరాజిల్లు మందాకినీనగ్నవంతి ననుసరించి యరిగి యరిగి మతస్యలోకంబునఁ బ్రవేశించెను. అంతఁ గొంత దవ్వేగి యంబరలక్ష్మీ స్ఫాటికశిలాపటశయన సదృశంబై యొప్పు పితౄమహావత్యంబగు శోణాపరనామకహిరణ్యవాహంబను నొక్క మహానదంబుఁ బొడగాంచి తత్తీరవనరానుగీయకాకృష్టహృదయయై సావిత్రినిఁ గని “చెలీ, మధురమయూరవిరుతిముఖరితంబులు, కుసుమపరాగపటలసికతిలతరుతిలంబులు, పరిమళాకృష్టమధుకరనిచయఝూకారనాదితంబులు, నగు నీశోణనదోపకంఠభూములు నాకమితాహ్లాదకరములై యున్నవి. ఇచ్చటనే నివసించుటకు నామనం బభిలషించుచున్నద”ని సరస్వతి వచింప సావిత్రియు నట్లే కానిమ్మని సమ్మతించి యానదపశ్చిమతీరంబున శిలాతలసనాధంబగు నొక్క తటలతామంటపమును విడిమట్టుగా నేర్పరుచుకొని యందు వారిరువురుఁ బ్రవేశించిరి. కొంతవడి విశ్రాంతిమించిన పిదప సరస్వతి సావిత్రితోఁగూడ దేవార్చనకుసుమంబులఁ గోసికొని స్నానముచేసి పులినపృష్ఠమం దొక సైకతలింగమునుఁ బ్రతిష్ఠించి యష్టమూర్తులను ధ్యానించి సద్యోజాతాదిమంత్రంబుల ననుసంధించుచు భూపదీపాదిపురస్కరంబుగా ధత్తినమ్మై పూజఁగావించెను. అప్రయత్నోపలభ్యంబులగు ఫలమూలాదులచేతను అమృతతుల్యంబులగు శోణనదజలంబులచేతను శరీరస్థిని నిర్వృతించె. అపగటి నంతయుఁ గడిపి సాయంకాలంబున కృతసంధ్యోపాస్తియై యాలతామంటపమందున్న శిలాతలంబునఁ బల్లవశయనంబు రచించుకొని నిద్రించెను.

అనురుసటిదినమందుగూడ నహారాత్రంబుల నాకృమంబుననే గడిపెను.

ఇట్లు కొంతకాలము గతింపగా నంత నొకనాడు దినకరుండు యామమాశోద్గ్రస్తుడై ప్రకాశింప నుత్తరదిక్కున ప్రతిశబ్దపూరిత వనగహ్వరంబగు తురంగమహేషితంబు వివచ్చెను. అంత నలువరాణి యిట్టినిజానారణ్యంబున హయహేషాధ్వనికే గారణం బేమియని యాలోచించి కొతుహలోత్ఫుల్లచిత్తయై నివాసీకృతలతా మంటపద్వారంబున కేతెంచి కేతకీగర్భపత్రసాండురంబగు రజఃపూ లంబుఁ గాంచెను. ఆరజోమండలమధ్యంబునఁ గృపాణపాణులు, సేవాగృహీతవివిధవనకుసుమపరాఫలమూలులు నై, “శీఘ్రముగా జనుచెమ్ము, పరుగిడుమని” పలుమారుచ్చకంతరవంబుతో నొకరి నొకరుఁ జీరుచుండు సహస్రసంఖ్యాకృతైన పదాతులను, వారి వెనుక నాశ్వికసంఘంబు నవలోకించె, తత్పదాతిబలమధ్యంబున ధృతసితాతపవారణుండు ధవళహయారూఢుండు, నిర్భత్సితమనో భవలావణ్యగణ్యుండు నగు నొక్క యువతల్లజుని, వానిపిరుండ నశ్వారూఢుండు, లోమశోరస్కుండు, ధౌతదుకూలవేష్టితశిర స్కుండు, పరిణతివయస్కుం డయ్యు ననవరతవ్యాయామకఠినగా తుండు నగు నొక్కపురుషునిఁ జూచెను. అంత పురోయాయిప దాతివర్గంబు విన్నవింపఁగా సముపజాతికుతూహలంబునఁ దూరాప్ర ధావితతురంగముండై యాతరుణుం డాలతామంటపనవిధంబున కేతెంచి యనతిదూరంబున నశ్వమునుండి దిగి నిపాతితాశేషపరిజ నుండై పదాతియై యాసవిగునితోఁగూడ సరస్వతీసావితులనుఁ జూడవచ్చెను. అత్తరి వారిరువురును సప్రశ్రియంబుగాఁ గృతాభి వందనుండై యెదుట నిలిచియున్న యక్కుమారకుం బ్రీతిపూర్వకం బుగా విలోకించి క్షేమంబరసి పల్లవాసనంబున సుఖోపవిష్టుం గావించి కుసుమఫలగర్భంబగు వనవాసాచితాతిధ్యంబు నొసంగి గారవించిరి.

ఇట్లు సత్కర్తవ్రీతులైన వాగుభయలు సన్నిహితములు నధిష్టించి యుండ నాతిదూరధరాతలనిష్ఠయైన సరస్వతి కొంతసేపూరక యుండి యావృద్ధునుద్దేశించి “ఆర్యా! సహజలజ్జాశనంబగు ప్రమదాజనంబునకుఁ బ్రధమాభిభాషణ మశాలీనతావేదకము లం మలో వనమృగీముగ్ధులగు కులాంగనాజనంబులకుఁ మరింత ఆలోకన కృతార్థంబగు చక్షుర్యగంబునుఁ జూచి యసహిష్టువై శ్రోత్రవృత్తి యుష్మదుదంతశ్రవణకుతూహలంబు గలదియై నన్నుఁ బ్రేరణజేయుచున్నది. ప్రథమదర్శనసమయమంద సజ్జనుండు సాయనంబుమాస్కినిజప్రణయం బొసంగును. పరప్రశ్రియావజ్ఞతంబైన మనంబుప్రగల్భునిసైతము మధువువలె వాచాటునిగాఁ జేయును. అతి సముద్రైకైన సజ్జనునియందున్న గుణంబు కార్ముకంబునుంబోలెఁ బరలోకి నొందించును. లోకములో విరించికృతస్వస్వతీతయములు ధీకుల మనంబులకుఁ గూడ విస్మయంబొదవించును. లోకాతిశాయియైన యామహానుభావుని రూపలావణ్యసంపదఁ జూడగా సౌజన్యపరత్వమును నీతనిదర్శనప్రసాదంబై నన్నిట్లు మాట్లాడించుచున్నది గాని యవతలిజనసహృత్తులగు చాపలముగాదు. మీరాకచే నేదేశము విరహపర్యుత్సృకజనంబు గలదిగాఁ జేయఁబడియె? మీకు గంతవృదేశంబెద్ది? రమాకాంతునికిఁ గొస్తుభంబుపగిది సమృద్ధతపః పరిపాకంబుగల యెవ్వని కీతఁడు హృదయానందవర్ధనుఁడు? త్రిభువనవందనీయయైన ప్రాతస్సంధ్యనలె నిట్టి తేజోవంతుని గన్నతల్లి యెవ్వతె? ఏపుష్పాక్షరంబు లీని నామధేయం బలకరింపుచున్నవి? ఆర్యా! మీన్యతాంతమునుఁగూడఁ దెలుసుకొనుటకు నామనంబు తుల్యకుతూహలము గలదియై యున్నదని” వదించెను. అందుపై నాస్థవిరుండు “ఆయుష్మతి! సజ్జనులకుఁ బ్రియంపదత్వము కులవిద్య. నీముఖమే కాదు మమ్మిట్లు సుభాశీకరశీతలములగు తాక్కులచే నానందింపఁ జేయుటవలన నీహృదయంబుగూడఁ జుద్రమయమని తోచుచున్నది. సౌజన్యజన్మభూములయిన మీఖోటి

వారలు లోకుల వుణ్యవిశేషముచే జనింపుదురు. భవనమహానీ
యులతో సంభాషణ మటుండనిమ్ము. వారి దర్శనాబై సకలదురి
తామయభేషజంబు. ఇక్కుమరుండు ట్రైలోక్యమానసీయంబై
ప్రకాశించుచున్న భృగువంశంబున కలంకారభూతుడు. నిజప్రభావ
సంస్తంభితజంభారిభుజస్తంభంబు, సురాసురమకుటమణిరశ్మిరంజిత
పాదపంకేరుహుండు నిజతేజస్వినరదగ్ధపులోమాసురుండు నగు
భృగుమహామహికి బహిష్కరజీవితంబునఁ దగిన తనయుండు. ఈతని
నామధేయంబు దధీచి. ఈతనితల్లి యనేకరాజన్యసహస్రానుయా
తుండు విభవజితసుత్రాముండునై వెలుంగు శర్యాతికిఁ బ్రియతనూజ
యైన సుకిన్య. ఈతని మాతామహుండు గర్భవతియైన తనపుత్రి
కిను వైజనశమాసంబున భర్తృసదనమునుండి తనగృహంబునకుఁ
దోడ్కొనిపోయెను. అచట నామెకుఁ గొలదిదినములలో నీదీర్ఘ
యువు జనించెను. పితామహమందిరంబున నిక్కుమారుండు బాల
చంద్రునివలెఁ గాలక్రమాంబున వృద్ధి నొందెను. ఇతనిజనని పితృభవ
నంబునఁ గొంతకాలముండి భర్తృనిలయంబునకుఁ జొంపినను
శర్యాతి మనోవినోదనుండగు నీదౌహత్రుని విడువఁజాలక తనయూ
ద్దనె యుండుకొనెను. ఇంతకాల మీధ్యగూవంశదీపకుండు తాత
గారి యింటనుండి సకలశాస్త్రకళాకలాపంబునఁ గృతపరిశ్రముడై
మహావిజ్ఞానరాశి యయ్యె. ఇప్పుడు పారాధయావమండగు నీతని
వీక్షించి నావలె నీతనిజనకుండు నానందించును గాక యని తలచి
యతికష్టముతోఁ బితృసన్నిధికిఁ బాపుచున్నాడు. నేను సుగృహీత
నామధేయుండైన యాశర్యాతికా జ్ఞాకరుండనగు భృత్యుండను
నాపెరు వికుక్షి. నాయేలిక పితృగృహంబునకుఁ జొచ్చుచున్న
యీతనికి సహాయునిగా నన్నుఁ బాపెను. ఆశర్యాతివంశము
మాకుఁ గులక్రమాగతమగు రాజకులము. ఇచటికి గవ్యూతిమాత్ర
దూరంబునఁ జైత్రరథకల్పంబైన కాననం బాచ్యవచుని యాశ్రమము
అంతవరకు మేము బోవలసియున్నది. మాయంబు గలూక్షముండై

నేని యీజనుడు శ్రవణార్హుడేని మీయిద్దరివృత్తాంతమునుఁ దెల్పుటకుఁ బ్రార్థించుచున్నాను. మీయాకారముల వీక్షింపఁగా మీరు దివ్యాంగనలని తోచుచున్నది. మీగోత్రనామము లెవ్వయో తెలుపవలయున"ని వికుక్షి విన్నవింపగా సరస్వతి యిట్లనియె. "ఆర్యకాలక్రమమున మావృత్తాంతమంతయు మీకుఁ దెలియగలదు. మేమిచటఁ గొంతకాలము నివసించియుండుము. మీనివాసము మాకు సమీపముగా నున్నది. పరిచయమైనకొలది మావృత్తాంతము మీకుఁ దెలియును. యదృచ్ఛాదృష్టలమగు మమ్ము మరువవలదు." అంత దధీచి నవాంభోధరగంభీరధ్వాననిభంబగు భారతిచే వసలతాభవనమయారంబుల నాట్య మాడించుచు "ఆర్యా! ఆరాధ్యమానయై ఆర్య మనయందుఁ గృతప్రసాదకాగలదు లెమ్ము-మాజనకునిఁ జూడఁబోవుదము"ని పలుకగా వికుక్షియు వారికి నమస్కరించి తదనుజ్ఞాత్తుడై యాముషికుమారుని వెంటఁ జనెను.

సరస్వతియు హయారూఢుడై చనుచున్న యాదధీచి నని మేషవృత్తిగల చక్షుస్సుతోఁ జూచెను. శీఘ్రముగా శోణనదమును దాటి యక్కుమారుండు తండ్రియాశ్రమపదంబుఁ జేరెను. అట్లాచ్యవనసూనుండేగిన సరస్వతి కొంతవడిఁ దదశ్వఖురోహితపరాగరిఖును, కొంతనేతరు వోయిన దిక్కునుఁ జూచి చూచి కష్టముతోఁ దనదృష్టిని మరలించుకొనెను. సరస్వతీహృదయం బననుజ్ఞాతమై దధీచుని వెంటఁ జనెను. వనలతకు నూతనపల్లవమువలె నామె చిత్తమందు రాగ ముదయించెను. సాలస్యయై, శూన్యహృదయయై, ననిద్రయై యాదినశేషమును గడిపెను. అంతవరుణదిశాపర్యస్త మండలుండై కమలినీశముకుం డస్తమింప, తరుణతిమాలశ్యామలంబగు తిమిరపటలం బంతరిక్షంబున వ్యాపింప, సంచరత్సిద్ధసుందరీనూపురరవాకృష్టంబగు మందాకినీమరాళంబుమాడ్కి గుముడబాంధవుండు వియత్తలం బధిరోహింప గృతసంధ్యాప్రణామయై సరస్వతి

పల్లవశయనంబునఁ బవ్వళించియుఁ బ్రహగరక్షాంతయై యారాత్రిం బుచ్చెను. సావిత్రియు సాయంతనక్రియాకలాపంబు యధోచితం బుగా నిర్వహించి యుక్తకాలమునఁ బ్రవాళశయనంబున నిద్రపడెను. సరస్వతి పలుమా రంగవలనవిమర్దితశయ్యోత్సంగయై కన్నులు మూసికొని యున్నను నిద్రలేకుండఁ బొగులుచు “నాహా మత్యలోకము సర్వలోకములకు మీదిది. దీనియందు సమగ్ర గుణపూర్ణములు త్రిభువనభూషణంబులు నగు నిట్టి మహారత్నం బు లుద్భవిల్లుచున్నవి. అది నిజమే కదా? తన్నుఖలావణ్యప్రవా హంబులోఁ జందుకొ డొకబొందువు. కుముదకువలయకమలాకరం బులు వాని చక్షుర్విక్షేపముల”ని తలపోయుచు నిట్టకేలకు నిదురించె.

అంతఁ గొన్ని దినంబు లరిగిన పిదప నొకనా డామాగ్గంబు ననే నిజనివాసంబునకుఁ బోవుచున్న వికుక్షి నివారితపరిజనుండై ఛత్రధారునితో సరస్వతీవర్ణకుటీరంబున కేతెంచినఁ జూచి సరస్వతి సంభ్రమంబునఁ గొన్ని పదంబు లెదురుగా నేగి యాదరముతో నము చితాసనాసీనుం గావించి యతిధిసత్కారం బొనరించెను. అపసీతా ధ్వజముండైన వానిం గని సావిత్రి “ఆర్యా! నాడు మీతో వచ్చిన యాఋషిపుత్రునకు నేమంటే? యని”యడుగ నావికుక్షి “ఆయు ష్మతి! అతఁడు కుశలంబుగా నున్నాడు. నిరంతరము మిమ్ములను స్మరించుచుండును. అదేమియోకాని కొన్ని నాళ్లనుండి కేవల కృ శాంగుండై శూన్యవృద్ధయందునుఁబోలెఁ గానుపించునని” పలికెను. అది విని సావిత్రి “రూపజితమారుండగు నక్కుమారుండు మహాను భావుండని నాయభిప్రాయము ఏలయన నపరిచితులమయ్యు క్షణ మాత్రదర్శనధన్యమైన మమ్ము మరువలేదు. యాదృచ్ఛికుముగా మాగ్గలతోసక్తంబగు నాశుకంబువలె మాయం దాతని మనంబు ముహూర్తమాత్రం బొసక్త బయ్యె. మీస్వామిపుత్రు నాభిశాత్ర్య మధిక సౌజన్యముచే నలంకరింపఁబడి యున్నది. అలసమగు నితో

కము సులభ సౌహృదములైన మహానభావుల మనంబుల నెఱుంగఁ జాలదు. మహాత్ముల యశాదార్యాతిశయము నశేషంపఁ దరము కాద"ని నుడివెను. ట్లు వికుక్షి మధురాలాపగోష్ఠిచే బెన్దప్రాప్త గడిపి వారిచే సభ్యసజ్జాతుండై యథాభిలషితదేశంబున కరిగెను.

ఇప్పటి దధీచిసరస్వతులు పరస్పరద్వేషానురాగబద్ధచిత్తులై తృతీయపురుషార్థలాలసత్వంబున నొక్కనొకత్వర మొకచోటఁ గూడియుండిరి. అంత సరస్వతి గర్భంబు ధరించి దశమమాసంబున సర్వలక్షణాభిరాముండగు తనయుఁ గాంచె. జాతమాతృండ్లైన యాడింభకునికి సరస్వతీవరప్రభావంబున నరహస్యములగు వేదములు, నర్వశాస్త్రములు, నకలకళలు స్వయముగా నావిర్భవించెను. అంత దధీచిని వీడ్చి ని సరస్వతి సావిత్రితో బ్రహ్మలోకంబునకుఁ జనియె. దధీచియుఁ దద్విరహాత్తప్తమానసంబున జాతవైరాగ్యుండై భాగవతవచనసంభూతుండగు తనసాదరుని భార్యయగు నక్షమాలయును బ్రాహ్మణిని నిజపుత్రసంవర్ధనమందు నియమించి తివశ్చరణంబునకు వనంబున కేగె. సరస్వతి తనయునిఁ గాంచిన దివసమందె అక్షమాలయు నొకసుతుని గనెను. ఆసాధ్వీ వసుంబు పక్షపాతశూన్యయై యాయగుపురిశిశువుల నొక్కరితిగా స్తన్యపానాదులచే బెంచెను. ఆయుభయులలో మొదటివానిపేరు సారిస్వతుఁడు రెండవవానిపేరు వత్సుఁడు. ఏకగర్భజాతులకుం బోలె వారిద్దరికి నన్యోన్యప్రీతి గాఢంబుగా నుండెను.

అంత స్వమాతృప్రభావముచే నావిర్భూతాశేషవిద్యాకలావుండగు, సారిస్వతుఁడు, ప్రేమాస్పదుఁడు, ప్రాణసముఁడు, సోదరుఁడు సవయస్కుఁడైన వత్సునికి సమస్తవాఙ్మయమును సంక్రమింపజేసి కృతోద్వాహుండైన యాతని కావదేశముందే ప్రీతికూలుమను నొక నివాసస్థానమును గల్పించి యిచ్చెను. దండమేఖలా

కృష్ణాజినవల్కలాక్షమాలాదులను ధరించి జటియై తొడి తపబాచ రించుచున్న చోటికిఁ బోయెను. తరువాతఁ గాలక్రమమున ప్రవర్ధ మానాదిపురుషజనితాత్మచరణోన్నతి, పరమేశ్వర శిరోలాలితము, సకలకలాలాగమగంభీరము, మహామునిమాన్యము, వ్యాప్తభూతలం బునై భాగీరథీప్రవాహంబువలె విపులమైన హాశమొకటి యావత్సుని వలనఁ బ్రవర్ణించెను. ఆహాశమందుఁ బుట్టినవారందఱు ప్రసన్న ప్రకృతులు, పరపరీవాదపరాజ్ఞులు, ధీరధిషణావధీతవిబుధాచార్యులు, వావమాకులు, విమత్స్రరులు, కవులు, సరిసభాషణావజ్ఞత పరమనస్కులు, సత్కవిత్రులు, శ్రుమావంతులు, పరోపకారవ్యస నులు, క్రతుక్రియాదత్తులు, నాధుజనశ్లాఘనీయచరితులు, నృత్త శీలవాదిత్రకుశలులు, అధికతపరమాధులు, అధితసాంగసశిరస్కవే దులు, సకలశాస్త్రమహిమాదధిముష్టింధయులు నై విలసిల్లిరి. లోక ములో నా వంశము వాత్స్యాయనవంశమని ప్రసిద్ధి నొందెను.

ఇట్లు వాత్స్యాయనవంశము మర్త్యలోకమందు శతశా ఖమై వ్యాపింప, సంసారము సంసరింపుచుండ, యుగములు గడచి పోవ, కలియుగ మవతరింప నా వంశమందు నై సతేయునివలె గురుపక్షపాతియైన కుశేరుడను నొక ద్వజశ్రేష్ఠుండు జనించెను. వానికి శ్రీమన్నారాయణుని బాహుదండంబులవలె సచ్యుతుఁడు, ఈశానుఁడు, హనుఁడు, పాశుపతుఁడని నలుగురుపుత్రు లున్భవించిరి. వారిలోఁ బాశుపతుని కశేషాగ్రజన్మచక్రచూడామణి, భూభారంబు మాడ్కి నచలకులస్థితియు నగు సర్ధపతియనువాడు పుట్టెను. నాని కేకాదళదులవలె సోమరసపూరితములులైన భృగువు, హం సుఁడు, శుచి, కవి, మహిషత్తుఁడు, జాతవేదుఁడు, చిత్రిభానుఁడు, త్ర్యక్షుఁడు, అహివత్తుఁడు, విశ్వరూపుఁడు నని పదునొకఁడు సుతులు పుట్టిరి. వారిలో చిత్రభానుఁడనువాడు స్వభార్యయగు రాజదేవి యందు బొంబుని బడసెను. అతని శైశవమందె తల్లి కాలధర్మమా

నొందెను. అతీతయితపాత్యులముగల యాతనితండ్రియే మూర్త్యు
 త్వము నెరపెను. పితృపోషితుండై కాలక్రమంబున నిజగృహం
 బున వర్ధిల్లె. బాగుడు కేదవేదాంగముల నభ్యసించి కృతసమా
 వతానవృత్తుడై సుమారు పదునాలుగేండ్ల వయస్సుగలవాడై
 యుండగా నాతనితండ్రి వృద్ధుడుకాకమున్నె స్వర్గతుండయ్యెను.
 పితృవియోగజనితశోకాకులచిత్తుడై కొంతకాల మతికష్టముతో స్వ
 గృహంబున నుండెను. మెల్లమెల్లగా గొన్నిదినములు గడిచిపోవ
 మందీభూతశోకుడై యవినయనిదానమగు స్వాత్మస్వము కుతూ
 హలబహుళమగు బాలభావము, ధైర్యప్రతిపక్షమగు యావనారం
 భము సంమిళితములై ప్రేరణసేయఁజెల్లవోచితిమైన యనేక చపల
 చేష్టల నొనర్చుచు భ్రమణీలుండయ్యె. తనతండ్రికి శూద్రస్త్రి
 యందుఁ బుట్టుటచే బాధితవభ్రాతలనంబరగు చంద్రసేనమూర్త్యు
 యులు, భాషాకవియైన ఈశానుడు విద్వాంసులగు తారతాణవాస
 బాగులు, రుద్రినారాయణులు, వణాకవివేణీభారతుడు, ప్రాకృత
 భాషాకవివాయువికారుడు, వందులగు ననంగబాణసూచిబాగులు,
 లింగినియైన చక్రవాకిక, విషవైద్యుడైన మయూరకుడు, తాంబూ
 లమమర్చుచండకుడు, భీషకుత్సాడైన మందారకుడు పుస్తకవాచ
 కుడైన సుదృష్టి, స్వర్ణకారకుడగుచామీకరుడు, ప్రత్యవేక్షకుడైనసిం
 ధుషేణుడు, లేఖకుడై సగోవిందకుడు, చిత్రకారుడుగు వీరవర్మ, లేప్య
 కారుడగు కుమారదత్తుడు, మద్దిలవాయించు జీమూతుడు, గాయకు
 లైన సోమిలగ్రహాదిత్యులు, సైరంద్రియైన కురంగిక, పిల్లనగోవిందూడు
 మధుకరచారావతులు, గాంధర్వవిద్యోవాధ్యాయుడు దర్దరకుడు, సం
 వాహకురాలగు కేరళిక, నతాకుడైన తాండవికుడు, సొగటాలాడు
 ఆఖండలుడు, జూనరియగు భీమకుడు, శైలూషుడగు శిఖండ
 కుడు, నతాకియైన హరిణిక, సన్యాసియైన సుమతి, జైనమతస్థు
 డైన వీరదేవుడు, కథలుచెప్పు జయసేనుడు, శైవుడగు వక్రఘో
 ణుడు, ముత్రసాధకుడైన కిరాభుడు, అసురవివరవ్యసనియగు

లోహితాక్షుడు, ధాతువాదమెఱిగిన విహంగముడు, కలాలుఁ
డైన దామోదరుడు, ఇంద్రజాలవిద్యాకోవిదుడైన చకోరాక్షుడు.
నింక నన్యులు తనవెంబడిఁదిరుగ బాల్యతొల్లంబున దేశాంతరాలో
కన కుతూహలాయత్తచిత్తుడై పితృపితామహార్జితములు, బా
హ్యజనోచితములు నగు విభవములున్నను, అవిచ్ఛిన్నమగు విద్యా
వ్యాసంగము జరుగుచున్నను, స్వగృహమును స్వదేశమును విడిచి
నిరవగ్రహుడై యావనవికృతివశంబున స్వైరవిహరియై గ్రహ
విప్రునికరణి దేశాలనపుడు యోగ్యులకుపహాస్యఁడాయెను.
కాలక్రిమమున బాణుడు సచ్చలసంపన్నుడై మనోజ్ఞములగు ధాజ
కులంబుల వీక్షింపుచు, నిరవద్యవిద్యావిద్యోతితంబులగు గురుకులం
బుల సేవింపుచు, మహాహంలాపనగ్లోష్ఠిని రతి నవలంబించుచు స్వ
భావగంభీరబుద్ధివిభవంబులగు విదగ్ధమండలంబులఁ బ్రవేశింపుచు
గొంతకాలము గడిపి మరల నాత్మవంశోచితవిద్యత్ప్రకృతినిఁబొందెను.
చిరకాలమునకుఁ దిరుగ వాత్స్యాయనవంశశ్రేయము స్వజన్మధూ
మియు నగు నా బ్రాహ్మణాధివాసమునుఁ జేరెను. అచ్చటఁ జిరకా
లదశకానమువలన శతగుణితప్రీతిస్నేహసద్భావములుగల జ్ఞాతులు,
మిత్రులు, బాంధవులు సత్సవదివసమునునలఁచనరాక నభిసందింప
బాలమిత్రమండలమధ్యగతుడై యమితానందము ననుభవించెను.

ఇట్లాంధ్రీహాషాచరిత్రమందు వాత్స్యాయనవంశవర్ణనమును
ప్రథమోచ్ఛాసము ముగిసెను.

ఆంధ్ర హాష-చరిత్ర.

ద్వితీయోచ్ఛ్వాసము.

తే॥ గీ॥ పృథివిఃసూపముమాడ్కి గంభీరమైనా
పాథి-పునియందు గుణియైన పాత్రచయము!
నిరవతారజనంబుల నిఖలకాంక్షి!
తముల సిద్ధింపజేయును దయనుఁబాని॥

తే॥ గీ॥ రాగవత్సరసిజంబున రవిజమైన
లక్ష్మీనర్పించు దివసంబ లక్ష్మ్యముగను!
దలవకెన్నడు గుణదోషములను పరుల!
కుపకరించుట సుజనాళి కుచితవృత్తి॥

తరువాత నా బాణు డనవరతాధ్యయనధ్వనిముఖరంబులు,
యాగలోభాగతహతాశనదీప్రవటుపరిషదఘాసితంబులు, సంతత
జలసేకసంవర్ధిస్తామలతాకేదారవిరాజమానంబులు, శిష్యజనసమా
నీతకుశలపూలీహరితంబులు, సాక్షాత్తయితపోవనంబులవలె వెలుంగు
బంధుభవనంబులకుఁ బోవుదు వచ్చుచు సుఖంబుగ నుండె.

అంత నత డచ్చటనున్న కాలంబులో నొకప్పుడు వసూర్తువి
గమమునందు సంపుల్లమల్లికాధవళంబగు గ్రీచ్చసమయం బేతెంచె.
నూతనవినిర్దితుడై యస్తమించిన వసంతసామంతిని పయఃసాయు
లైన బాలాపత్యములవలె నున్న నవోద్యాసములయందు దర్శింపై
హమై మృదువయ్యెను. నూతనముగా నుదయించిన యుష్ణసమ
యము పృథివీగతసకలకుసుమబాధనమోక్షంబు గావించెను. హిమ
ఘాతవిసాశితకమలబాంధవుండగు కమలబాంధవుండు వైరనిర్మాతన
మునకు బోవువానివలె హిమాలయాభిముఖముగా యాత్రసాగిం

చేసెను. చందనధూనరాంగులైన యువకులెల్ల కుముద్వృక్షులభంగిన సూర్యంశశ్యలై దిగమంతయు నిద్రించిరి. నిద్రాలసమగు స్త్రీలదృష్టి రత్నలోకమును సైతము సహింపజాలదయ్యె. జరతాతపమును జెప్పెడిదేమి? చక్రవాకమిధునాభినందితములైన సరిత్తులవలె రాత్రులు గ్రీష్మఋతువుచే గాశ్యమునొందింపబడియె. పాటల మోదభరితంబగు జలమునే కాదు. దివసకరసంతాపమువలన వాయువునుగూడఁ బానముచేయుటకు లోకమునకు వాంఛపొడ మెను. క్రమముగా బ్రచండచండరశ్మయై, శుష్కన్నదీకాసారంబై, దావజనితజగన్నిరాజన్నబై, సంతప్తసికతిలమార్గసంచరణభీతమను వ్యంబై, సవిలస్యదసందేహాఘావమానవనమృగాకర్షణచతురమృగ తృప్తికొఘంబై, భూవివరనిలీనశలలీమృగంబై, నిదాఘకాలంబతిశయింప నొక్కనాడపరాష్టాసమయంబున బాణుడు భుక్తిసలిపి విశ్రవరివేష్టితుండై న్యగృహంబున సుఖానీనుండై యుండ నతని పారిశవభాతయగు చంద్రసేనుడనువాడు లోనికివచ్చి “చతురుదక్లి పరీతనకలభూమండలేశ్వరుండు సకలరాజచక్రచూడామణి శాణకోణ కపితపాదపీఠుండు, మహారాజాధిరాజపరమేశ్వరుండు, సర్వచక్ర వతిఁ ధారెయుండు నగు శ్రీహర్షదేవుని సోదరుండు కృష్ణుం డొక కింకరుని నీరయిద్రకుఁ బంపెను. వాడు ద్వారదేశమందున్నాడ”ని తెలియజేసెను. అంత బాణుడును “అయుష్మత్తుడా వాని నవి లంబితముగా నా నవిధాబునకు దోడ్కొనిరమ్మ”న నతిదూరాగమన పరిశ్రాంతుండు, శిరోవిధృతనిబిడసూత్రబద్ధలేఖమాలుండు, పరికర బంధనియమితార్థోరుకుండు నగు నా తేభహరకుని గాంచి దూరమునుండియే “భద్ర! అశేషభువననిష్కారణబంధుండగు నాకృష్ణ భూపతిక నామయంబె”యని యడిగెను. వాడును, “అర్యా! అర్యా వతింసుడగు నాతడు నేమముగా నున్నాడ”ని పలికి సమీపంబునఁ గూర్చుండెను. కొంతనే పలనటంబీర్చుకొని మానసియుడగు మాన్వామి మీకుఁ బంపిన లేఖ యిదిగోయని చేతికిచ్చెను. అప్పుడా

బానిసదారేఖను సాదరముగా దీసికొని స్వయముగాఁ జదువుకొనెను. మేఖలకునివలనఁ బొందిన సందేశమును బాగుగాఁ దెలిసికొని కాలవిలంబము గాకుండ నిచటికి రావలెనని లేఖార్థము. ఇతిరమంతయు వార్తాసంవాదనమాత్రము. ఇట్లు లేఖార్థమును గ్రహించి పరిజనులను పైకి బొమ్మని యాసందేశము నడిగెను. అంత మేఖలకుఁడు “మేధావంతులగు తమగు సగోత్రతగాని, సజాతీయతగాని, సహసంవర్ధనముగాని, ఏకదేశనివాసముగాని, పలుమారు చూచుటగాని, పరస్పరానురాగశ్రవణముగాని, పరోక్షోపకారకరణముగాని, సమానశీలతగాని స్నేహపాతువులని యెఱుంగుదురు. దూరస్థమగు కుముదాకరమందుఁ జొందునికివలె దూరమందున్న మీయందుఁ గారణములేకుండ నామనంబు బద్ధపక్షపాతమై బంధువునందువలె స్నేహము గలిగియున్నది కాని జాతిమత్సరులు కక్షాజపులు నగు దుర్జనులు మిమ్మునుగూరించి చక్రవర్తికి దురోద్భవముఁ జేసిరి. అది సత్యముకాదు. సత్పురుషులకై నను మిత్రోదాసీనశత్రువులుండక మానరు. బాల్యచాపలాయత్తిచిత్తివృత్తియగు నెవ్వఁడో యసహసశీలుడు మీవిషయమై యొక చెడ్డమాటను నుడివినచో నదియే సత్యమని నమ్మి యిలిరులుకూడ దానినే వ్యవహరించెదరు. లోకములో సవివేకుల మనంబులు జలమువలె గతానుగతికములైయుండును. బహు ముఖశ్రవణనిశ్చలీకృతమానసుండైన భూపతి యేమి చేయగలడు? మీరు దూరమందున్నను తత్త్వాన్వేషులమైన మాకు మీరూఢాధ్యాము బాగుగాఁ దెలుసును. స్రవణమయస్సులోఁ బ్రతిమనుజును బాల్యసులభమగు చాపలముచే నపరాధముల నొనరించునని మేము విన్నవింపగాఁ జక్రవర్తియునొనని యొప్పుకొనెను. కావున మీరు శీఘ్రముగా నిచటికి రావలెను. చక్రవర్తిని నేవింపక వంధ్యమహిజమువలె బంధుమధ్యమందు మిన్నక కాలముఁ బుచ్చు మీస్థితి మాకింపుగాలేదు. సేవాదౌష్కర్యచింతగాని పరమేశ్వరోపసర్పణభీరుత్వముగాని మీకుండఁగూడదు.

తే॥ గీ॥ స్వేచ్ఛమహజాత విషయమై చెప్పరాను |
దేహియని మాగణాంబుల దీన దుఃఖ |
మిచ్చ జీవనహరణంబు హెచ్చ మోహ |
భరమున నొనర్చు మనసిజాభంగి ఒగతి |
దోచునీశ్వర దుర్విదగ్ధుని చరిత్ర॥

అయిన నట్టి భూపతులు వేరు. నృకృతనలనహమభిరత
భగీరథ దిలీపనాభాగుండ్లన మన సక్రవతిక వేరు. ఈతనిసృష్టి
యహంకారకాలకూటవిషదిగ్ధముకాదు. ఈతనివాక్కులు గర్వి
గరగ్రహణగద్గదములుకావు. నిర్ములులైన సాధువులయం దితినికి
రత్నిబుద్ధిగాని శిలాశకలములయందుగాదు. ముక్తాధవళములైన
గుణములచే నలంకృతుడంగాని యాభరణభారముచేగాదు. చిర
స్థాయీయగు యశస్సునందు మహాప్రీతిగాని తృణప్రాయమగు జీవి
తమందుగాదు. సగుణమైన ధనుస్సునందు సహాయబుద్ధిగాని పిం
డోపజీవులగు సేవకులయందుగాదు. ఇంతియకాక యితనియాత్మ
విశ్రోపకరణము. ఇతని లక్ష్మీ బాంధవోపకరణము. ఇతని
వైదగ్ధ్యము పండితోపకరణము. ఇతని సర్వస్వము ద్విజోపకర
ణము. ఇతని యాయువు ధర్మోపకరణము. ఇతని స్రతిపక్షము
ప్రతాపోపకరణము. ఇతని పాదపల్లనచ్ఛాయ యకృతపుష్కలకు
దుష్ప్రాపమని కృష్ణరాజు మీతో జెప్పమనెనని వత్కాణించెను.
బాణుడాసందేశమునంతయు విని ముజ్జనభోజనాదులచే నీమేఖలకుని
సుఖతునిగా తేయుమని యాచంద్రసేనుని కాజ్ఞాపించెను.

అంత నామేఖలకుండు బాణునిచే నభ్యనుజ్ఞాతుండై నిజ
నివాసంబునకుం జనియె. అత్తరి రక్తపంకజనంపుటపీయమూనమో
యన్నిట్లు బాలవాయుసాస్యరుణంబైన యపరాహ్ణోతపంబు క్రూరుత
నొందగా శిథిలరథవాజిజవుండై కమలినీకాంతుం దస్తాచలశిఖరం

ఋషి బాతుబునొంద శ్యామాముఖం బంధకారశ్యామ్నై యోష్య
 బాణుడు సాధ్యపానం బాచరించి శయనీయుంబు భజించి
 యేకాకియైయుండి తనమనంబులో నిట్లు చింతించెను. “ఇప్పుడేమి
 చేయుదును? భూపాలునిచే నిరొకరితగా నూహింపబడితిని.
 నిర్వాజబంధు నైన కృష్ణరాజులు వాత్సలంపెను. రాజసేవ మిక్కిలి
 కష్టము. భృత్యత్వము విషమమైనది. రాజకుల నుతిగంభీరము.
 సాకశ్కడఁ బూర్వపరిచయముగాని, కులకృమాగతమైన ప్రవే
 శముగాని, ఉపకారస్మృతిగాని, గోత్రగౌరవముగాని, పూర్వ
 దర్శనవాత్సల్యముగాని, విద్యాతిశయకౌశలముగాని, ఆకార సౌంద
 ర్యాతిశయముగాని, విద్యద్గోష్ఠీ నెదగ్గముగాని, రాజవల్లభ పరిచ
 యముగాని లేదు. అయినను నెల్లకతీరము. అన్నివిధములను
 భవనగురువగు పురారాతి యచటికిఁ బోయిన నాకు క్షేమవిశ్రాంత
 యగును.” ఇట్లు కొంతపొద్దు తనలో దానాలోచించుకొని కొనకు
 వెళ్లుటకు నిశ్చయించెను.

ఆ మరుసటిదినమందు వరువాత లేచి కాల్యకృత్యంబుల
 దీర్చుకొని కృతస్నానముడై శాతదుకూలవస్తుంబు ధరియించి యక్ష
 మాలను చేబూని ప్రాస్తానికసూక్తంబుల జపించి, పరమభక్తితో
 దేవదేవుడైన విరూపాక్షునికి క్షీరస్నపనపురస్సరముగా సురభికుసు
 మధూపదీపగంధపహళంబైన పూజనలిపి ప్రయరాజ్యాహుతిసంవర్ధి
 తశిఖాకలాపుండైన ఆశుశుక్షణినిహవ్యంబుచే దనిపి యథాశక్తిగో
 విప్రోత్తములకు నగ్నివిణదానంబొసంగి ప్రాజ్ఞుఖముగా నున్న నైచి
 కినివలగాని, శుక్లాంగరాగుడు, శుక్లకుసుమమాల్యాలంకృతుండు,
 గోరోచనావిచిత్రదూర్వాశ్లవగర్భితకణిః కార కృతకర్ణ పూరుండు,
 శిఖానంస కసిద్ధాగ్ధకుండు, మాతృసదృశపిత్తభగినీవిరచిత సకలప్రస్థాన
 మంగళుండు, వృద్ధబంధుశ్రీదత్తాత్రీర్వాదుండు, పరిజనాభినందితగ
 మునుండు, వదిలిదేశికాభ్యనుజ్ఞాతుండు, శుభశకున సంవర్ధిత

హామ- రిక నిర్దిష్ట శుభముకూర్చి మందు హరితగోమయోషలిస్తా జరసంస్థాపితంబు, సీతపుష్పమాలాపరిక్షిప్తకంఠంబు, ముఖనిహిత నవచూతపల్లవంబు, నగుపూర్ణకలశంబువీక్షింపుచుఁ గులదేవతలకుఁ బ్రణమిల్లి, ఫలకుసుమపాణులగు ద్విజాలనుగమింపఁ బ్రథమచలిత దక్షిణచరణుండై బ్రాహ్మణాధివాసంబైన ప్రీతికూటంబునుండి బయలు వెడలెను.

ప్రథమదివసంబున గ్రీష్మసమయదుస్సహంబు, నిష్కలము, నిష్పత్రీపాదపవిషమంబు నగు చండికా కాననంబతిక్రమించి మల్ల కూటంబను గ్రామంబుఁ జేరెను. అచ్చట హృదయనిర్విశేషుడగు జగత్ప్రియను సాదగునిచేఁ గృతాతిధ్యుండై యారాత్రి సుఖంబుగ నివసించె. ఆమరునా డచ్చోటు విడిచి త్రిభువనపాదనియగు భాగీరథిను త్తరించి యష్టైగ్రహకమను వనగ్రామంబున విడిసి యానిశ నాస్థలమందు నిద్రించెను. మరునా డరుణోదయంబున నజిరవతి నదీనమీపమందున్న మణితారనగరంబున నన్నివిష్టంబగు స్కంధా వారంబుఁ బ్రవేశించి రాజభవనంబున కానన్ముండయ్యె.

ఆప్రదేశంబునఁ గృతన్నానాభ్యవహారంబుండై విశ్రమించి దివ సంబు యామచూత్రావశిష్టంబై యుండఁ బ్రఖ్యాతులైన రాజుల శివీరసన్నివేశంబులు వీక్షింపుచు నాగవీధీపాలపేరిషితములు, డిండి మాధిరోహణోపకాపితంబులు, కులాచలనదృశంబులు, నానాద్విగ్నే శోపహృతంబులు, సామంతనరపత్యుచాయనీకృతంబులు నగు వారణ ఘటలచే శ్యామాయమానంబు, జవనిజాతహరిణపోతంబులు, అనవరతఖురవుటప్రహతమేదినీప్యప్తంబులు, పక్షుయమాగమండన చామరమాలాభూషితంబులు నగు తురంగసమూహంబులచేఁ దరం గాయమాణంబు, అరుణచామరికారచితకణపూరంబులు, బహు యోజనగమనగణనసంఖ్యాక్షరాయమాణవరాటికామాలా విరాజ

తంబులు నైన క్రమేళకకులంబులచేఁ గపిలాయమానంబు, రాజదర్శన ప్రితీక్ష మాణానేక రాజస్యసహస్రసంకులంబు రాజలక్ష్మీకృతపరిగ్రహంబు నగు రాజభవనద్వారంబుఁ బ్రవేశించె. దానినిఁ గాంచి యాతఁ డాహ ఇదియేమి యాశ్చర్యము. ఇంతపరిమాణముగల ప్రాణిజాతమును సృజించిన సృష్టలకుఁ బరిశ్రమముగాని పృథివ్యాధి మహాభూతంబులకుఁ బరిక్షయంబుగాని, కాలమున కంతముగాని, ఆయువునకు విరామముగాని, ఆకృతులకుఁ బరిసమాప్తిగాని లేకపోవుట పరమాద్భుతావహమని తలంచెను. దూరమునుండియే ద్వారపాలలోకముచేఁ బ్రత్యభిజ్ఞాయమానుండైన మేఖలకుండు "స్వామీ! తమరు ఊణమాత్ర మిచ్చుటనే నిలుపుడని చెప్పి నగరులోనికిఁ బోయెను.

అంత నొకముహూర్తకాలంబులోఁ గణికాకారగౌరవేహప్రభాపటలుండు, సితకంచుకాచ్ఛాదితగాత్రుండు, పాండురోష్ణిపాలంకృతమస్తకుండు, వామకరంబున గృహణంబును, దక్షిణహస్తంబున స్వర్ణవేత్రిలతాయస్త్రిని ధరించినవాడునైన యొక పురుషునిచే ననుగమ్యమానుండై మేఖలకుండు పైకివచ్చి దేవా! ఇతడు మహాప్రతిహరులలో ముఖ్యుఁడు. ప్రభువువారికిఁ బ్రయతముఁడు. ఇతనిపేరు చారియాత్రకుండు. అనురూపముగు ప్రతివత్తిచే నీతిని యనుగ్రహింపుడని పలికెను. అగ్రావారికుడు దగ్గరకువచ్చి కృతప్రణామముండై మధురభాషణములతోఁ బ్రభుదర్శనమునకు విచ్చేయుఁడు. ప్రభువు పారు మీయెడలగృతప్రసాదులై యున్నారని విన్నవించెను. బాణుడును మహారాజునకు నే ననుగ్రాహ్యుడనైతిని గొవున ధన్యుడనని పలుకుచు వానిచేఁ జూపింపబడిన మార్గము ననుసరించి రాజభవనాధ్యంతరంబుఁ బ్రవేశించెను.

అనంతరము సింధుకాంభోజపారశీకాది దేశోత్పన్నంబులు,

నానావిధవణవిలసితులు నగు భూచాలవల్లభతురంగంబులచే నాకీర్ణంబగు వాజశాల నవలోకించి కుతూహలాక్షిప్తహృదయుడై బాణుడు కొంచ మంతర మతిక్రమించి నిజోచ్ఛాచాచ్ఛాదితగగన తలంబై కదళీవనపరివృతపర్వతంబై యొప్పుచున్న నరేంద్రమాతంగని వాసాగారంబు వీక్షించి యదియే రాజమందిర మనకొని “ఆర్యా! ఇచట శ్రభు వేమిచేయుచుండునని ప్రశ్నింప దేవా! చక్రవర్తికి బాహ్యమగుహృదయము. బహిష్కరములగు ప్రాణములు, ననదగిన దర్పశాతమను పేరుగల ఔషవాహ్యమున కవస్థానమంటపమని, యాదావారికుడు చెప్పెను. అట్లయినచో నొకపరి యాగజ్యేష్ఠ మును జూచి వచ్చెదను. నన్నచటికిఁ గొనిపోమ్మని బాణుడు పలు కఁగా నాదావారికు డేమంగునుజూపించెను. అపుడచటికిబోయి మద ధారాపంకిలగృహంగణంబగు నాదంతావశశ్రేష్ఠుంబు నాలోకించి విస్మయావిప్లవై సత్యముగా దీనికిఁ బర్యవర్తములు దేహరింభకపర మాణువులై యుండును. లేనిచో నిట్టిగౌరవము దీని కెట్లు సుభవిం చును? ఇది మిక్కిలి యాశ్చర్యకరము. విధ్యాదికిదంతములు. నాదివరాహంబునకుఁ దుండము మొలిచినయెడల దీనిని బోలియుండు నని తలంచుచుండగా దావారికుడు

మ॥ తొలిఁగోల్పోయిన కాజ్యలక్ష్మిని మహాదుఃఖింబుతో మానసంబు
బులఁజింతింపుచు నాధినాకులమతుల్పూమిశులౌశాత్రపుల్,
చలదత్తుగ శరారు సేవితవనత్కానిష్ఠలీసామజం.
బలవోకన్ స్మరియింప భగ్ననిజరాజ్యాశీస్ నగన్బొందెడున్॥

అనివలికి మహారాజదర్శకమునకు రండు. జాగయ్యెనని తోడు కొని పోయెను. బాణుడు తమపదిశ్యమానమా గుండ్లై నృపాలసహస్రసంకులములైన మూడుకత్కాయంతరంబుల చాటి నాల్గనదానియందు భోజనమంటపమున కెదుటనున్న యంగణ ముండుపవిష్టుగా, పరిచారకలోకపరివృత్తుండు, హరిచందనరసా

ర్ద్రమై, అవశ్యాబిందుశీతలంబై, నంతసాంధరపాదంబై చెలఁ
వొందు ముక్తాశిలాపట్టశయనంబుననుఖాసీనుండు, ఆనన్నోపవిష్టశిష్టే
ష్టజనుండు, శయనీయపర్యంతనిహితభూజావప్తభద్రహాభాగుండు, కేవ
లతేజఃవరమాణు నిర్మితవిగ్రహుండు, చక్రవర్తి లక్షణోపేతుండు,
అభరణప్రభాజాలవిరచితేంద్రాయుధుండు, ప్రతాపనిజితనకలారి
చక్రండు, నిగ్రహరుచియని యింద్రియములచేతను, దురుపసర్వుడని
కలిచేతను, పండుడని పరకళత్రములచేతను, కర్మకుండని యజ్వల
చేతను, సుసహాయుడని శత్రువీరులచేతను గ్రహింపబడువాడునైన
హామచక్రవర్తినొ గాంచెను. చూచి విస్మయస్మేరుడై యానందు
బాష్పబిందుసందోహమును విడుచుచు నిలచి సుజన్ముడు, సుగృ
హితనామధేయుడు, తేజోరాశి, తిరస్కృతనకలాదిరాజయశోమం
డలుండు నగు హామదేవుండని తలంచెను. ఈతడు గృష్ణనివత
వృషాక్షరోధియు, గిరీశునిపగిది దక్షోద్వేగకారియు, నింద్రునివలె గో
త్రవినాశకుండును, చంద్రునివలె బహుశబ్దోషోపహతుండును గాడు.
ఇతని వితరణమునకు జాలిన యాచకులు, ప్రజ్ఞకుచితమైన శాస్త్ర
ములు, కౌశలమునకు సమమైన కళలు నీలోకిమందు లేవు. ఇత
నిచే బృద్ధిరాజన్వతి, ఇతని యేలుబడిలో భుజంగములకే ద్విజగు
రుద్వేషము, వృత్తములకే పాదచ్ఛేదము భృంగములకే దానగ్ర
హణకలహము నని మనస్సులో ననుకొనుచు రాజసన్నిధికి బోయి
న్వస్తిశబ్దము నుచ్చరించెను. అప్పుడు రాజభవనమున కుత్తరము
వైపున గజపరిచారకుండొకండు మధురమైన గీతి నొకదాని నుచ్చై
స్వ్వరంబుతో నిట్లు పాడెను.

తే॥ గీ॥ సామజార్భక! విడువుము చంచలతను!

వినమితాననమొప్పుగ వేగ వినయ!

వ్రతము చరియింపు మిత్తఁబతగనాధ!

నఖకులిశ శాతమాన్యుణి నయవిహీన!

మౌదు క్షుమియింపదిక నిన్ను నద్దియెఱుగు||

అవుడా చక్రవర్తి యాగీతిని విని దాని యర్థము నవధు
 తించి గిరిగుహవస్థితసింహగజనగంధీరమగు కంఠధ్వనితో నభోభా
 గంబు బూరించుచు “ఇతఁడా ఆబాణుడ”ని యడిగెను. మహా
 రాజా! అతఁడే ఇతఁడని దావారికుడు విన్నవింపగా ప్రభువు “అకృత
 ప్రసాదుడనై యితనిని జూడ”నని నిశ్చయించి దృష్టిని మరలించుకొని
 తన నెనుకఁగూర్చున్న మాళవరాజపుత్రునితో “ఇతఁడొక మహాభు
 జంగుడు సుమా” అని నుడివెను. రాజపతికిన యామాటను విన
 వట్టభినయించి రాజలోకమంతయు నూరకుండ ముహూర్తమా
 త్రము మూకీభూతుడై బాణకవి “మహారాజ యాధాధ్యమెఱుం
 గనివానివలె నవిదితలోకవృత్తాంతుని భంగి యిట్లెల పలికెదరు?
 స్వైరములైన లోకస్వభావములు విచిత్రములైనవి. మహాత్ములు
 యాధాధ్యమునుఁ దెలుసుకొందురు. సామాన్యనివలె నన్నిట్లు
 తలంపఁగూడదు. బ్రాహ్మణుడను సోమవానముఁ జేసినవారి వంశ
 ములోఁ బుట్టినవాడను. యథాకాలముగా నుపనయనాదిసంస్కార
 ములఁ బొందితిని. నాఁగోవాగముగా వేదములఁ జదివితిని. యథా
 శక్తిగా శాస్త్రంబుల నధికరించితిని. పెండ్లియాడి కుటుంబపోషణ
 వ్యాప్తుడనై యున్నాను. ఏది నాభుజంగత? శైశవమందు
 లోకద్వయావిరుద్ధములగు చ ప ల చే ప్త లఁ జే సిన మా ట
 ప త్య ము. అ ం దు ల కు ఁ బశ్చాత్తాపమొందుచున్నాను.
 ఇప్పుడు సుగతునివలె శాంతిమనస్కత, మనువువలె వర్ణాశ్రమా
 చార్యవసాపకత, సమవర్తివలె దండధాన్త్యముగల దేవరసప్తా
 బురాశిరిశసాపరివేష్టిత సకలమహీచక్రంబు నేలుచుండ ఏకశంకుఁడై
 యెవ్వఁడు సర్వవ్యసనమూలమైన యవినయమును మనస్సుచేతైన
 పట్టియింపగలఁడు. భవదీయప్రభావాలిశయముచే పట్టరిణనాదు

యంబును భీతినొందినదానివలె మధుపానమొనర్చుచున్నది. రథాంగనివహంబును ప్రియానువృత్తి వ్యసనముచే లజ్జించుచున్నది. వానరనికరమును చకితమైనదానివలె జావల్యమును గనపర్చుచున్నది. వ్యాఘ్రాదిశ్వాపదగణము కనికరముగలదానివలె మాంసమును భక్షించుచున్నది. కాలక్రమమున దేవరవారే స్వయముగా నామంచిచెడ్డలనుఁ బెలుసుకొనగలరు. ప్రజ్ఞాచతులబుద్ధులెదుటివారి చిత్తవృత్తుల యాధాతధ్యమును గ్రహింపగలవి". అని చెప్పి విరమించెను. అంత భూపతియు మేము నిట్లు విని యున్నామని పలికి యూరకుండెను. సంభాషణాసనదానాదులచే నితని ననుగ్రహింపలేదు. కేవల మమృతనృప్తులచే స్నానము చేయించుచున్న వానివలె స్నేహగర్భమగుదృష్టిచాతమాత్రిముచే నాంతరప్రీతిని వెల్లడించెను. సూర్యుం డస్తాభిలాషియైయున్నతఱి వినజీ తరాజలోకుండై యభ్యంతరంబునకుం జనియె.

అంత బాణుండు నచ్చోటు విడిచి నినిఁ క్షారకూటకోమలా తపకాంతిగలదియై దివసంబు శాంతింప సస్తాచలకూటకిరీటుంబైన పతంగబింబంబునిచుఘమంజరీనిభంబులగు తేజస్సులవిడుచుచుండఁ దరంగిణి. తటంబులు శోకాకుల కోక కామినీకూజలిముఖరంబులై యుండ, యాయజూకజవంబులు హవిస్సును హవ్యవాహనుని కర్పింప, కాశిక కులంబు జీణాతడుఁటరంబులనుండి నిగమింప, జరన్మహిమతను నీలంబగు తిమస్సుదోహంబు జగంబు నావరింప, మునిజనాంజలిక్షిప్య మాణసంధ్యావందనోపబిందునికరంబుమాడ్కి, దారాపథంబునఁ దారాగణంబు దోప, భావివాసరబీజప్రకరంబుకైవడి గృహభ్యంతరంబుల దీపశిఖాకలాపంబు ప్రకాశింప, జరతీకథితకథలుగల శిశుజనంబు నిద్రింప నిజనివాసంబున కరిగె. "హాషాభూకాంతు డతి దక్షిణుండు. మద్బాల్యచాపలో చితకాలీనప్రోషితుండయ్య నాయుండు. స్నేహముగలవాడు. నే నీతని కనిష్ఠుడనైనచో నాకు దర్శనమే

యొసంగకపోవును. నేను గుణవంతుడనై యుండువలయునని యుత్తసి
కోరిక. ప్రభువులు భృత్యులకనుకూలప్రతిపత్తి ప్రదర్శనముచే నన
క్షరముగా వినయము నుపదేశించెదరు. గుణవంతుడైన రాజు
నింకొక రీతిగాఁ దలంచిన న్యదోపాంధమానకుండనైన నేనే నిందుల
డను. నాయభాగ్యినిని గాలకమమున రాజెఱుగునట్లు చేసెద"నని
నిశ్చయించి మరుసటిదినముదు రాజభవనమునుండి బయలు వెడలి
సుహృద్భాగ్యవగృహంబులఁ గొన్నినాళ్లు నివసించెను. ఇతలోఁ
బృథవీపతి యీతని యాభాగ్యమునుఁ దెలుసుకొని ప్రసన్నుడయ్యె.
బాణుండును మరల రాజభవనంబునకు వచ్చుచుఁ బోవుచుండెను.
అల్పకాలములోనే జాతవిస్రంభుడైన భూపతి యితనియం దత్యంత
ప్రీతిగలవాడై స్వానుగ్రహపాత్రునిగా జేసికొని దానమానాదులచే
సత్కరించెను.

రాజదర్శనమును ద్వితీయోచ్ఛ్వాసము,
సమాప్తము.

ఆంధ్ర మాష= చరిత్ర.

తృతీయోచ్ఛ్వాసము.

తే॥ ౧॥ స్వీయమాష= ప్రదర్శిత స్నేహాఘనము
బహుళభ క్తజనవాత భాసురంబు
మంచికాలంబు కైవడి నంచవసిన
నరవరౌఘము ప్రజల పుశ్యాన గలుగు॥

తే॥ ౧॥ అవని సుజనుల కుపకార మాచరింప
గగనమునఁ బోవ లక్ష్మినిఁ గనుగొనంగ
గొప్పవారల చరితంబుఁ గోరివినంగ
నెవనికుదయింప దెదవాంఁ యెంచిచూడ॥

అంత నొక కాలంబున విచ్చాయవారిధరము, ధ్వజదోజ
హంసమండలంబు, ధౌతనిస్త్రింశనిభసభంబు, భాస్వరభాస్కరంబు,
శశత్సునాసీరశరాసనంబు, నిర్మలజ్యోన్వితావిరాజితంబు, భిశ్యతే
దామినిపుంజంబు, ప్రముషితమయూరమచంబు, నిద్రోత్థితదామో
దరంబు, కల్వారాస్థాదకరంబు, కమలవికాసదాయకంబు, సప్తశ్చ
దధూళిఘాసరితసమీరణంబు, కాశకుసుమస్మేరదశదిశంబు నగు
శరత్సమయారంభంబున బాణుండు బంధువులను జూచుటకు రాజ
సన్నిధినుండి మరల నాశ్రాహ్మణాధిపాసంబున కేటెంచె. శ్రుత
భూపాలసంమానసంతుష్టహృదయులగు సీతని బంధుమిత్రులుఁ జూడ
వచ్చిరి. కొందరికిఁ బ్రణామిల్లుచు, కొందరిచేఁ బ్రణమ్యమానుండై
కొందరి శిరస్సుల నాఘ్రాణింపుచు, కొందరిచే శిరంబున మార్కొ
నబడుచు, కొందరి గొనలించుకొనుచు, కొందరిచే నాలింగ్యమా
న్యండ్తై కొందరి నాశీర్వదించుచు, కొందరిచే నాశీర్వదింపబడుచు,
కొందరి ననుగ్రహించుచు, కొందరిచే ననుగ్రహింపబడుచు, బహు

సూక్ష్మదృష్ట్యా ధనపరివారపరివృత్తుడై నిరతిశయప్రమోదాద్భినోలలాడెను. గురుజనంబులద్వారాసనంబుల నలంకరింప బొందును ససాధ్రమపరిజనోపసీతవిప్రులంబునఁ గూర్చుండి బుధుకృతార్చాదినతార్కరంబు లభించి చెప్పనలవిగాని యానందంబు నొందెను. ఇన్నిదినంబులు మీరందరు సుఖంబుగ నున్నారా? సమ్యగనుష్ఠానపరితోషిత భూసురంబగు క్రితుక్రియాతంత్రంబు నిర్విఘ్నంబుగా జరుగుచున్నదా? మంత్రోప్రయోగప్రహసితంబులగు హవిస్సులనగ్నులు యథాకాలముగా భుజింపుచున్నవా? వేదాధ్యయనంబు విద్యుక్తంబుగా నడచుచున్నవా? తర్కవ్యాకరణమీమాంసాదిశాస్త్రవిచారగోష్ఠి యథాపూర్వకముగాఁ బ్రవృత్తింపుచున్నదా? ఆభినవసంభాషితగుఢారసప్రవాహంబులగు కావ్యాలాపములయం వాదరము తగ్గలేదుకదా? యని ప్రీతితోఁ బ్రశ్నించెను.

వారును తండ్రి సకలభవనపరిపాలకంబు, భుజంగరాజభోగదీక్షుంబు నగు మహారాజ భుజదండం బీక్షితిమండలం బతిజాగరూకతతో రక్షింపుచుండ యదృచ్ఛాలాభసంతృప్తులమై వైతానవహ్నిమాత్రోసహాయులమై యువిచ్ఛిన్నవిద్యావినోదంబులఁ గాలంబుల బుచ్చుచున్న మాశౌఖ్యంబుకొరకు మేము ప్రయత్నింప నవసరము లేదు. అనలనుఁడవైన నీవు పరిమేశ్వరుని సవిధమందు వేతానన మధిష్ఠించియుండ నిపుడు విశేషించి సుఖులము. మాశక్తికొలది యుక్తకాల మతిక్రమింపకుండ విప్రజనోచితంబులైన క్రియాకలాపంబుల నిర్వృతించుచున్నవారమని భాషించిరి. ఇట్లు స్కంధావారవారాలఁ జెప్పకొనుచు, పూర్వుల కధల నభివణింపుచు సతికాగ్రంతశైవకీర్తిడల స్మరింపుచు వినోదితమానసుండై చాల సేపుండెను. మధ్యందిన సమయంబున లేచి యథోచితకృత్యంబుల నాచరించి భుజించియుండగా నీతని జ్ఞాతు లేతెంచి యితనిచుట్టుఁ గూర్చుండిరి. ఆసమయమందు పాండవదుకూలవస్త్రధారియు.

గోరోచనారచిత తిలకుండును, శైలమస్మగిరోజుండు, తాంబూల
రాగరక్తాధరుండు, కుసుమాపీడశోభితోత్తమాంగుండు, సచిరభ
క్తుడు, పుస్తకహాచకుండు సగు సుదృష్టియనువా డచటికి వచ్చి
సమీపమందున్న పీఠముపైఁ గొంతవడిఁ గూర్చుండి సూత్రవేప్తనముఁ
దొలగించి శలాకాయంత్రమునుంచి వెనుకనున్న మధురపారావ
తులు జూపించిన స్థలమందుఁ గొన్ని తాళపత్రములనుఁదీసి పట్టుకొని
మస్మిమలినాక్షరములను దంతకాంతులచే వ్వాళనఁ జేయుచున్నవాని
వశువున శ్రోతృశ్రవణవృత్తి నాకషింపుచు మధురస్వరముతోఁ
బవమానోక్తపురాణంబుఁ జదివెను. నాతిదూరవర్తియును సూచి
బాణుఁడనవది గీతిధ్వని ననుసరించి తారమధురస్వరంబుతో
నీదిగువ గీతియుగ్మంబుఁ బఠించెను.

తే॥ గీ॥ అదియు మునిగీత మతి పృథు వవని వితత|
మదియుఁ బావన మరయంగ నదియు హాష॥
చరిత్రకంఠ సభిన్నమీ సత్పురాణ|
మనుచుఁ దోచెడి నామనంబునకు నెంచ॥

తే॥ గీ॥ సతతమవిశాదివింశాను స్మృతము తలప|
భరతిమాగ్ధానుయాయై గురుతమించె|
స్ఫుటకరణమౌచు శ్రీకంఠ శోభితుంబు|
నౌచు సీగీతి హాషరాజ్యమునుఁ బాలె॥

అది విని పద్మాసనముఖపద్మంబుల నుండంబున వేదాభ్యాసి
పవిత్రులు, ఉపాయములవలె సామప్రయోగరుచిరముఖులు, సకల
పురాణరాజ్ఞి-చరితాభిజ్ఞులు, మహాకవులు, మహావిద్వాంసులు,
మహాపురుషవృత్తాంతశ్రవణకుతూహలులు వచస్సునందు, సదస్సు
నందు, యశస్సునందు, లేవస్సునందు మొదటివారునైన గణపత్య

భిక్షు తారా పతిశ్యామలలను వారు పూర్వకృతసంకేతులై యుండుట వలన స్మితసుధాధవళితకపోలులై యొకరిముఖమును మరియొకరు చూచుచుండిరి.

అంతలో నానందరులోఁ గనిష్ఠుఁడు, కమలదళాయతనేత్రుఁడు, బాణానికేఁ బ్రేమాస్పదుఁడు నైన శ్యామలుఁడు, స్వసోదరదత్తనేత్రసంజ్ఞాదేశనజ్యోతాస్నిహితదిబ్బుఖండగుండ్రబణాయముతో నాయనాన్నారాజగురుదారనఁ బరిగ్రహించెను. పునూరవుడు బ్రాహ్మణధనత్వేషచే నాయువునుఁ గోల్పోయెను. నహుషుడు పరకళతాభిలాషియై మహాభంజగుడయ్యె. యయాతి బ్రాహ్మణిపాణిగ్రహణంబుఁ గావించి పాతాళునొందె. సుద్యుమ్నుఁడు స్త్రీమయుడయ్యె. సోమకుని జాతుపథశిష్యుఁడైయు జగత్ప్రసిద్ధము. మాంగళాణ్యసనముచే మాంధాతపుత్రప్రాతులతోఁ బాతాళమునకుఁ బోయెను. పురుకుత్సుడు తపశ్చర్యాసక్తితో నున్నను మేకలకన్యకయందుఁ గుత్సితకర్మ నాచరించెను. పృథమపురుషుడైన వృధువు పృథివిని బరిభవించెను. నృగు డాసరి వెల్లియై వణాసంకరమునొందెను. సాదాసుఁడు పర్యాకులమైన భూమిని రక్షింపలేదు. అవశాక్షహృదయుండైన నలునిఁ గలి పరిభవించెను. దశరథుఁడిట్టరామోన్మాదముచే మృతినొందెను. సవరణుఁడు మిత్రపుత్రికయందు విక్లబ్దుడయ్యెను. కాలకవీరుడు గోబ్రాహ్మణపీడచే పంచత్వము నొందెను. సప్తద్వీపభోక్తయగు హామలమహీపాలుఁడు తప్ప యపకళంకుడైన రాజెవ్వఁడును లేడు. ఇత డాసర్వీన యనే కాశ్చర్యకర్మలను వినుచున్నారము. ఈభూమిహింద్రుడు కృతపక్షులై చరించుచున్న భూతృప్తులను నిశ్చలముగాఁ జేసెను. ఈపురుషోత్తముండు సింధురాజును మధించి లక్ష్మీనిఁ జేకొనెను. ఈసరసింహుడు స్వహస్తఖండితారాతియై స్వవిక్రమమునుఁ బ్రకటించెను. కావున సుగృహీతనామధేయుఁడు పుణ్యరాశియు సగ

సీహాషా దేవునిచరిత్రమును మొదటినుండియుఁ బూర్వపురుషానే క్రమమణిగాఁ జరకాలమునుండి వినఁగోరుచున్నాము. ఆయన్కాతలమణులు లోహములను వలె గొప్పవారి గుణములు సీరసనిష్ఠురంబులైన క్షుద్రిలవృద్ధయంబులనైత మాకపిఁలపగా స్వభావముచే సరసమృదులములైన తదితరుల మనంబుల నాకర్షించునని వేరుగాఁ జెప్పనేల? ద్వితీయమహాభారతము వలె నున్న యీస్మృతిని చరిత్రమును వినుట కెవ్వనికిఁ గుతూహలముండదు. ఆచరిత్రము నిపుడు మాకు వక్కాణింపుడు. ఈభాగవతము శుచిమగు రాజహాచరిత్రమును వినుటచే శుచితరమ్ము కానిండుని ప్రార్థించెను.

అంత బాణుడు నవ్వి “అర్యా! నీలకు యక్షమరూపముగా నుండలేదు. మీకుతూహల మపనియించుట నాకు శక్యము కాదని తెలంచెదను. తరుచుగా స్వాధ్యక్షులు శక్యశక్యవివేచన శూన్యులు. ప్రియజనకధాశ్రవణరసరభసమగు మహత్తరుల మతి ప్రముషిత వివేకమై యుండును. పరమానుపరిమాణముగల యీవటు వృద్ధయ మెక్కడ? సమస్తబ్రహ్మాండవ్యాపియైన యీ ప్రభువు చరిత్ర మెక్కడ? పరిమితవర్ణావృత్తులైన శబ్దము లెక్కడ? సంఖ్యాభిగములైన యాగుణము లెక్కడ? ఈతనిచరిత్రము సర్వజ్ఞునికిఁ గూడన విషయము. వాచస్పతికి నైన నగోచరము. సరస్వతికి నైతము భారమునై యున్నపుడు మాదృశులమాటఁ జెప్పనేల? ఆమేదిసికాంతునిచరిత్రమును వశించుటకుఁ బురుషాయును శతమైనఁ జాలదు. దానిలో నేకదేశమును వినుటకు మీకు వేసుక కలదేని చెప్పెద వినుము. స్వీకృతకతిపయాక్షురిలఘిష్టమగు నాజిహ్వా యిక నెచట నుపయోగించును. వినువారు మీరు. పౌత్రపాద్యము హాషాచరిత్రము. ఇక మరి కావలసినదేమి? నేటి దినము పరిణతప్రాయమైనది. సమంతపంచకరుధిరసరస్సునందు భాగవరామునివలెఁ గపిలకిరణజటాభాస్వరుడైన భాస్వరుడు

సంధ్యా రాగపటలమందు మునుంగుచున్నాడు. రేపు చెప్పగల నని పలికి బాణుడు లేచి సంధ్యాపాస్తికొఱకు శీఘ్రముగా శోణ నసమనకుఁ జూయెను. మధుమత్తమాళవీకపోలకోమలాతపంబై యహస్సు క్షీణింప రవిబింబంబస్తమింప, కలికల్పసావహంబగు నగ్ని శరణధూమంబు గగనంబున కెగయ, నియమవంతులైన యజమా నులు మానవృత్తులై యుండ వెతానవహ్నులుహూయమానంబు లగుచుండ, బ్రహ్మసనాసీనులై యోగులు ధ్యానింప బ్రదోషసమ యంబున బాణు డింటి కేతెంచి బాధుమిత్రపరివృత్తుడై గోష్ఠీ సంతాపసుఖం బనుభవింపుచుఁ గొంతసేపుండి రాత్రి యామమాత్రా ఖండితముకాగా గణపతిగృహమందుఁ గల్పింపఁబడిన సెజ్జకైఁ బవ్వ లించెను. తక్కినవారందరు తమ యిండ్లకుఁబోయి శయ్యాగతులై కనులు మూసికొన్నను నిద్రలేకుండ నూర్యోదయమున కెదురు చూచుచుండు పద్మవనంబులవలె నారాత్రి నతికష్టముతోఁ దెల్ల వారలుద్భరి.

చ॥ త్రికనతివిస్తృతంబయిన దేహము దీర్ఘముగా నిగిడ్చి వె న్నకు నొకకాలుసాచి మెడగట్టిగవంచి ముఖంబుగుండెమీఁ దికిఁ గదియించి ధూళిగల దీర్ఘసటల్విదిలించి ఘాసపూ లక చరణాభిలాషఁ బ్రచలత్ప్రధుఘోణమువాజిమెల్లగా నొకపరిహేషఁజేసి శయనోత్థితమై ధరవ్రాయుడెక్కచేన్॥

ఉ॥ వీవును వంచి మోముకడఁ బెట్టికటిన్ మెడఁచిొప్పి యుక్కుగా॥ మాపటి మంచుతుంపరలు మాటికి రాల్చెడు కేసరంబులన్ | రాపిడినొంది నిద్దురను రక్తముగాఁ గనుపట్టి శ్రేణిమం | దేవుగనుండు కండువును హెచ్చుగగోకె హయంబుడెక్కచేన్॥

బాణుడా పద్మములను విని నిద్రలేచి ముఖవ్రక్షాళన మొన

రించుకొని ప్రయత్నము చేసి నంద్యను పాపించి భాషా మదయింపఁ జరిగితో
తాంబూలుండు యచ్చట నేయుండెను. ఇంతలో నీతని జ్ఞాతులందఱు
వచ్చి కూర్చుండిరి. పూర్వకృతినంతాను వారంబుగా బాణు
డును వారి యభిప్రాయమును చెలిసికొని హాషాచరిత్రమును
జెప్పట కిట్లారంభించెను.

భూలోకమందవతరించిన వాసవావాసమువలె పుణ్యవంతు
లకు నివాసంబై, పుండ్రోక్షువాటనుండుటచే సీతరంబై, ఖలధాన
నిక్షిప్తధాన్యరాశినికరంబులచే నంకటప్రదేశంబై, హలముఖోఖ్య
మానశాలేయక్షేత్రవిరాజమానంబై, బహుక్షీరప్రదగోసాఘాతగ్రవ
ళితారణ్యంబై, వివిధమఖాహూమధూమాస్తజనలోచుంబై, కేతకీ
వనరజఃపటలపాంశురీకతోదేశంబై, గోకులావతరణకలుషీకృతజలా
శయంబై, యుపవనశతోపశోభితంబై తనరారు శ్రీకంఠంబను జన
పదంబొందు గలదు. ఇట్టి జనపదమందు నానారామాభిగామ
కుసుమపరిమళసుఖగంబును, మరుదుద్ధూయమానచమరీవాలవ్యజన
ధవళితస్మాంతంబు, జ్వలన్మృఖశిఖిసహస్రసీరాజితంబు, సుధారస
సిక్తధవళగృహపంక్తిపాండురంబు నగు స్థావ్యశ్చిరంబను దేశం
బొకటి యుండె.

మునులు తపోవనంబనియు, శత్రువులు యమనగరంబనియు,
యాచకులు చింతామణి భూమియనియు, శస్త్రపజీవులు ఏకక్షేత్రం
బనియు, గాయకులు గంధర్వనగరంబనియు, విద్యాధులు గురు
కులంబనియు, వైదేహకులు లాభభూమియనియు, సజ్జనులు సాధు
సమాగమమనియు నా దేశము నుల్లేఖించెదరు.

అచ్చట నివసించు ప్రేమదాజనంబులు, గౌరులు విభవర
తులు, లావణ్యవతులు మధురభాషిణులు, చంద్రకాంతశరీరలు

శిరీషకోమలలు, హరికినయనంబై శిరోమాల్యంబు, కువలయదామంబులు ఘోరభూతంబులు, కపోతలగతంబులగు నలకప్రితి బింబంబులెయ్యకేళకరంబులైన కణానతంసంబులు, తమాలకినలయంబులు పునరుక్తంబులు, ప్రియుల కథలే సుందరములైన కణ్ణాలంకారములు, కుండలాదిక మైశ్వర్యవిజృంభితము, హాసములే సురభిశ్చమైన పటహాసములు, కర్పూరపాంసువులు నిరధాకములు, నాహావులే కోమలములగు పరిహాసప్రహర వేత్తలతలు, మృగాశకాండములు నిష్ప్రయోజనములు.

ఆదేశము నేలు రాజు సహస్రార్థునివైవడి సర్వవణధర ధనుర్ధరుడు, కళాసంగ్రహమందు శశిమయుడు, అకృత్రిమాలాపములయందు వేదమయుడు, వాక్కున గురుడు, మనంబున విశాలుడు, యశమునం దజ్జానుడు, చాపంబున భీష్ముడు, యుద్ధంబున శత్రుఘ్నుడు, ప్రజాకర్మయందు దక్షుండునై సర్వాదిరాజ తేజఃపుంజనిర్మితుని మాడ్కి బ్రకాశించు పుష్పభూతియను మహారాజు. పృథుచక్రవర్తి యీ భూమిని గోవుగాఁ జేసెనని స్పర్థగలవానివలెఁ దాను మహిషినిగాఁ జేసెను.

మహాసీయుల బుద్ధిస్వభావసిద్ధముగా స్వరుచ్యను సాణియై యుండును. ఏలయనఁ బరోపదేశములేకుండ సహజముగా నాభూవాలుడు శైశము మొదలుకొని భవచ్ఛేదకరుండైన భవునియందధిభక్తిగలవాడయ్యెను. ప్రత్యహము శివభాజఁ గావింపకుండ స్వప్నమందైన నాహారమును స్వీకరింపడు. శివుడు తప్ప దైవమే లేదని యతని నిశ్చయము. పరిపాల్యులుకూడఁ బరిపాలకునిఁ జిత్తవృత్తి ననువర్తించెదరు. ఆరాజు పురమందున్న ప్రతిగృహమందీర్వరాధాన మవిచ్ఛిన్నముగా సలుపబడుచుండెను. అతని దేశ మందంతట గుగ్గులుదూపగంధగర్భంబులు, స్నపనక్షిరశీకరవాహులు

నగు వాయువులు వీచుచుండెను. పాదోపదీవులైన సచివులు, భుజబలనిజా తులైన సామంతులు, పౌరులు శిష్యపూజోపకరణములైన కైలాసశిఖరభవళంబులు, కనకపతాంగలంకృతవిమానాగ్రములు నగు సంఘాబలివృషభంబులు, హేమమయస్పృశపకలశంబులు, అఘోషాత్రంబులు, ధూవపాత్రాగ్రములు, మణియస్త్రిప్రదీపములు మొదలగు వస్తువుల సుపాయనముగా సమర్పించి యాభూషణములను మనఃబునకుఁ బరితోషంబుఁ గల్పించిరి. అంతఃపురకాంతలు సైత మీతని చిత్తవృత్తి ననుసరించి బలితుడులావఘాతంబును, దేవగృహపాలకపదంబును, పుష్పమాలాగ్రధనంబునుఁ జేయుచుండిరి. షరమమహేశ్వరుడగు నీ భూవరుడు బహునిధవిద్యాప్రభవప్రధితయశస్కుండు, దాక్షిణాత్యుడు, నిటలాక్షసముండునైన భైరవాచార్యుడను మహాశైవునివరిత్రమును లోకులవలన విని తిద్వ్యత్తాంతశ్రవణనమకాలముండే యాతనియందు గరిష్ఠమగు శక్తిగలవాడై తద్దర్శన కుతూహలము మొదలు.

అంత నొకనాటి సాయంతన సమయమందు రాజాంతఃపురమునందుండగా నొక ప్రతీహారి కడు శీఘ్రముగా నేతెంచి “దేవా! భైరవాచార్య శిష్యుడైన యొక సన్యాసి దేవరదర్శనార్థము వచ్చి ద్వారప్రదేశము దున్నా”డని విన్నవింపగా రాజామాటవిని విలంబముగాకుండ నతని నిక్కడకుఁ దోడ్కొనిరమ్మని పలికెను. తోడనే ప్రతీహారి భూషణమున కాలనిఁ దోడి తెచ్చెను. ఉన్నతుడు, ఆజానుబాహువు, భైక్షజీవితయుగమున పీఠకఠిన జేహుండు, ఉత్తుంగవళితరంగితలలాటుండు, నిర్మానగండస్థుండు, కాషాయసూత్రగ్రాతుండు నైన యామస్కరినిఁ గొంచి క్షితిపతి సంపర్కితాదరుండై సముచితసనంబున గూర్చుండఁబెట్టి సేమంబరసి భైరవాచార్యు డెచ్చట నున్నాడని యడిగె. సాదరసరపతివచన సుతుష్టాంతరంగుండై సరస్వతీనదీతీరంబుననున్న వనములో నొక

శూన్యాయతనమందున్న వాడనియు, మిమ్ముల నాశీర్వాదిచిత్తినని చెప్పచున్నాడనియుఁ బలికెను. తనయొగభారకమునుండి రత్న ఖచితములైన యుయిదు రజితపద్మములనుఁ బైకిఁదీసి భైరవాచార్యుఁడు మీకుఁ బంపెనని యిచ్చెను. నరపతియుఁ బ్రియజనస్నేహభంగభీతిచే దాక్షిణ్య మవలంబించి గ్రహణలాఘవోల్లంఘనా సమభుండ్లై యోలాయమానమగు మనస్సుతోఁ గొంతసేపు చింతించి "సాజన్యమునకు లోనై యాపద్మములను స్వీకరించి సర్వఫల ప్రసవహేతువగు శివభక్తి మనోరథదుగ్ధభములగు ఫలములను ఫలించును. భువనగురువైన భైరవాచార్యుఁడు నాయుం దిట్టి ప్రీతిఁ గలిగియుండుట కూడ దాని ఫలమేకదాయని" సంతసించి యాచార్యుని రేపు చూడవచ్చెదనని చెప్పి యాపరివ్రాట్టునుఁ బంపివేసెను.

అమరునామ ప్రాంతకాలమందు లేచి కాల్యకృత్యంబుల నిర్వహించి కితి పయరాజపుత్రానుయాయుండై యశ్వబధిరోహించి సముచ్చితవ్యేతాతపత్రుండు సముద్ధూయమానధవళచామరయు గుండునై పుష్పభూతి భైరవాచార్యునిఁ జూడఁబోయెను. కొంచెము దూరము వెళ్లగా నెదురుగా నచ్చుచుండెడి నాతని శిష్యులలో నొకనిఁ జూచి యాచార్యుఁ డెచ్చటనున్నాడని యడిగెను. ఈజ్ఞాదుర్గాయతనంబున కుత్తరముగా నున్న బిల్వవాటికలో నున్నాడని యాశీస్సుఁడు చెప్పగాఁ దత్సమీపభూమియందు గుఱ్ఱమునుండి దిగి బిల్వవాటికకుం జనియె.

ఉషఃకాలమందు లేచి న్నానముచేసి యగ్ని కార్యము నెరవేర్చి వ్రయతుండై హరితగోమయోపలిప్తక్షితిగలమందు వ్యాఘ్రచర్మోపవిష్టుండు, కృష్ణకంబళప్రావృతుండు, ధవళశివయశిరోరుహుండు, సకలపుణ్యనదీవగాహనపవిత్రిత్రకాయుండు, శిష్యసంఘ

మధ్యస్థితుండు, మితభాషి, అమితలేపస్వి సర్వోపకారి, కుమారబ్రాహ్మచారియు నైన భైరవాచార్యునిఁ జూచెను.

భైరవాచార్యుడును, రాజునఁ గని చంద్రోదయమందు సముద్రమువలె నుప్పొంగి పరిధమితోత్థితశిష్యగణంబుతోఁ గాజు నెదుర్కొని శీఘ్రలోపాయనంబు సమర్పించి జహ్నుకణాసముద్గీర్ణ మాణగంగాప్రవాహగంధీరంబగు కంఠస్వరంబుతో స్వస్తికైబ్దము నుచ్చరించెను.

సరఃపణియుఁ బ్రీతివిస్తార్యమాణధావశ్యముగల కంటితో బహుతరపుండరీకవనంబులఁ బ్రత్యర్కణము సేయుచున్నవాని పగిది నిటలతిటఘటితాంజలియై దూరావనతశీషణంబుతో నభినవప్రణామం బాచరించెను. ఆచార్యుం డత్యాదరంబున విచ్చేయు డిటఁ గూర్చుండుడిని తన శాడూలచర్మంబుఁ గనపర్చెను. ఉపదర్శితప్ర శ్రియుం డై మహివల్లభుండును. "భగవంతుడా! ఆన్యసృపతుల్య ముగా నన్ను సంభావింపవలదు. ఆచార్యుడు కూడ నాకిట్టి యుపచారంబుల నాచరింపఁ బోవుట సకలరాజకోపేక్షితమైన హతలక్ష్మి యొక్క శీలాపరాధమని గాని ద్రవిణశాస్త్రమని గాని తలంచె దను. ఈజనుఁ డిట్టి యుపచారములకుఁ బాత్రుడు కాడు. తమకు శ్రమ వలదు. దూరస్థితుండు న నీజనుఁడు తమ శిష్యుడని తలంపుడు. గురుభువలె గుర్వాసకముకూడ పూజనీయము. తమరే యావ్యాఘ్రిచర్మాసనమందుఁ గూర్చుండుట కర్హతములని మత్త కలహంసకంఠనాదమధురమగు వాణితోఁ బలుకుచుఁ బరిజనోపనీత మగు వస్త్రమందు నిష్ణాడయ్యెను. భైరవాచార్యుడును నృప విచనమ నతి శ్రమణీయమని తలంచి యథాపూర్వకముగా వ్యాఘ్రాజినముపైఁ గూర్చుండెను. రాజసమూహము, శిష్యులు పరిజనులు నాసీనులైయుండ భైరవాచార్యుడు భూపతికఘ్నాదికము నొసంగె

రాజమాధుర్యహృతాంతకరణుడై శశికరనికరవిమలంబులగు దల
శకాంతులను బ్రసరింపజేయుచు “భూవల్లభనీనమ్రతయే నీగుణ
గౌరవమును దెలుపుచున్నది. నీవు సకలసంపత్సామ్రాజ్యపు, పృతి
పత్తులు విభవానురూపములు. పుట్టినది మొదలు ధనమందు లక్ష్య
బుద్ధి లేనివాడను. సకలదోషాన లేంధనములగు ధనముల కమ్మ
బడని శరీరమిది. నాస్యాణములు భైక్షరక్షితములు. దుష్కార
విద్యాక్షరములు గలవాడను. శివభట్టారక పాదసేవచే నియ
కంతి పుణ్యలేశమాజ్ఞించితిని. వీనితో నీకుపయోగాహామైన
దానిని జేకొనవలెను. సత్పురుషుల మనంబులు కుసుమములవలె
బ్రీతనుగుణగ్రాహ్యంబులు. విద్యత్సమృత్తిసొందిన శ్చములవలె
నాధువులు సుధీరమైన మనస్సునందుఁగూడఁ గీర్తిని విస్తరింపజేయు
దురు. ఫేనధవళంబులగు సోత్సులవలెనున్న మీగుణగణములచే
నాకృష్టుడనై యిచటికి వచ్చితి”నని. పలికెను.

అందుకు రాజు “స్వామీ! సత్పురుషుల శరీరాదులకుఁ గూడఁ
ఘృతృలే ప్రభువులు. మీదర్శనమువలన సపరిమితమైన కుశలజా
తమును బడసితిని. భవద్దర్శనమువలన స్పృహణీయమగు పదమం
జారోపింపబడితిని”ని పలికి. కొంతసేపుండినిజనగరంబునకుఁ బోయెను.

మఱియొక దినమందు భైరవాచార్యుడు మరల సరపాలునిఁ
జూడవచ్చెను. అప్పుడు రాజు తన కోశమును, పరిజనమును, తన్ను
నతనికి సమర్పించెను. అందు కాయు నవ్వీ “భూనాథా! వనవధి
తులమగు మేమెక్కడ? యీయైశ్వర్య మెక్కడ? మనస్వీతలతవలె
ధనోష్మచే వాడిపోవును. ఖిద్యోతలేజస్సువలె మాతేజస్సును
పరోపతాపిని గాదు. మీవంటివారే యేతాదృశవిభవభాజనులని”
పలికి నిజావసథంబునకుఁ జనిను.

మొదలవచ్చిన భైరవాచార్య శిష్యుడగు నానందాసిక్తము

ముగా నయి దేసి వెండితామరపువ్వులను నరవగున కుపాయనముగా నర్పించెను. ఒకనాడు శ్వేతవస్త్రావకుఁడతముగు నేదో యొకవస్తువును, బట్టుకొని యాతఁడు రాజసన్నిధికే తెంచి కొంతవడి కూర్చుండి “మహాభాగుడా! మాగురువైన భైరవాచార్యుఁడు మీతో నిట్లు చెప్పమనియె. మాశిష్యుడైన వాతాశన్వామి యను నొక బ్రాహ్మణుఁడు బ్రహ్మరాక్షసుని జయించి వానియొద్దనుండి హరించిన మహాఖడ్గమిది. అట్టహాసమని దీనిపేరు. ఇది తమ భుజము నలంకరించుటకు దగిన యాయుధము గావున, దీనిని బరిగ్రహింపవలెనని వేడుచున్నానని” నుడివి పిండికృతశరద్గగనోపములు, కాలరాత్రికటాక్షసన్నిభంబు నగు నాకృపాణమును వస్త్రాచ్ఛాననము నుండి పైకిదీసి రాజున కొసంగెను.

అవనిపతియు నాయుధప్రీతిచే నాఖడ్గమును గ్రహించి ప్రతిబింబనిభంబున దాని నాలింగనము జేసుకొనుచున్న వానివలె బద్ధదృష్టియై కొంతసేపు చూచి “ఆర్యా! షరద్రవ్యగ్రహణావజ్ఞానభిజ్ఞంబయినను నామనం బాచార్యవచనోల్లంఘనాశే క్తంబయ్యెనని చెప్పమని సన్న్యాసితో బలికెను”. రాజాఖడ్గంబును బరిగ్రహించినందు కాపరివాల్టి పరితుష్టుండై “నీకు మంగళమగుగాక!” యని యాశీర్వదించి తనయిచ్చు జనెను. వీరరిసానురాగియైన నృపుడాకృపాణలభముచే భూతిలంబంతయు స్వహస్తవర్తియైనట్లు తలంచెను.

కొంతకాల మిట్లు గడిచిపోవ నంత నొకనాడు భైరవాచార్యుఁడు రాజును గలిసికొని “ఓప్రభువా! మహాత్ముల ప్రకృతి స్వాధీనముఖంబు షరోపకారదక్షిణంబునై యుండు. భవాదృశుల కధిదర్శనమే మహిమాత్సవము. యాచన మారాధనము. అధాగ్రహణ ముపకారము. సర్వలోక మనోరథములకు భూమివై యున్నావు. వినుము నేనొకటి విన్నవించెదను. తొల్లి నేను

మహాకాళహృదయమును మహామూలేమునుఁ గృష్ణవస్త్రమాల్యాను
లేపనధరుండైన శృశానమందుఁ గల్పొక్తవిధిగా జపకోటిచే నుషా
సించియున్నాను. వేతాళసాధనముచే నది సిద్ధించును. అసహ
యులయినవారి కది సిద్ధించుట దుర్లభము. ఈపనికి మీరు సమ
ర్థులు. మీరఖిలకార్యభారమును వహింపగా మరి ముగ్గురు
సహాయులగుదును. మిమ్ములను నేవించుటకుఁ దరుచుగా వచ్చు
చుండెడి బాదు నాకు బాలమిత్రుఁడైన టీటిభుడను సన్యాసి
యొకడు. పాతాళస్వామి రెండవవాడు. మచ్చిష్ఠుడైన కణ్
తాళుడను ద్రవిడదేశనివాసి మూడవవాడు. ఇది మీకీష్టమయ్యె
నేని యొకనాటిరాత్రి యట్టహాసద్వీతీయులైన మీరు నాకీకర్మ
యందుఁ దోడ్పాటు గావింపవలెన"ని యతి వినయముతో వేష
కొనెను.

అంధకారప్రవిష్టుఁడాలోకమునుఁ గాంచినట్లంతకాలమున కిట్టి
మహానుభావున కుపకార మొనరించుట కవకాశము లభించినదని
నరేంద్రుఁడు ప్రముదితాంతరంగుడై స్వామి! శిష్యజనసామూహ్య
మగు నీనిదేశంబుచే నేను ధన్యుడనైతి నని వచించెను. ఆభూపతి
భాషితములచే నాచార్యుఁడు మిక్కిలి సంతసిల్లి "యీకృష్ణపక్షచతు
దశీ నిశీధమం దీనగరోపాంతస్థితి మహాశ్వశానంబునకు సమీపమం
దున్న శూన్యాయతనంబులో శేత్రద్వీతీయులైన మీరు మమ్ములనుఁ
గలుసుకొనవలెన"ని సంకేత మేర్పరిచి నిజనివాసంబునకుం జనియె.

అంతఁ గొన్నిదినములకుఁ గృష్ణచతుర్దశి. రాగా రాజు శైవ
విధి ననుసరించి దీక్షితుఁడై యట్టహాసఖడ్గమును. గంధమాల్యాదు
లచే నధిపాతసిము గావించి సుప్తజననిశ్శబ్దస్థిమితమగు నిశీధమంద
వరోధజన మెఱుంగకుండఁ బరిజనులకుఁ జెప్పక కోశాకృష్టంబగు నట్ల
హాసమును దక్షిణహస్తంబున బూని నీలపటావకుఁడై గాతుఁడై

నగరమునుండి నిర్గమించి భైరవాచార్యుడున్న ప్రేతభూమి కరిగెను.

అనంతరము వికటవేషముల ధరించి శిరస్సుతులు, మా-
ల్యాలంకృతులు, ఉల్లాసితనిశ్చ్రీంశులు, నిశ్చ్రీశాంశుసంతానసీమంతి.
తతిమిరులు, నై నటీటిభకణ తాళపాతాళస్వాములు మువ్వరును
సాప్తికమందు చాణిక్యపకృతవర్ణలవలె బ్రవేశించి తమ రాక
వాచార్యునికిఁ దెలియఁజేసిరి. అవనిపతియు నెవ రక్కడ యని.
యామువ్వరి నడిగెను. వారు తమతమ నామధేయముల వక్కా-
ణించిరి. ఆమువ్వరుని వెంటబెట్టుకొని రాజు దీపాలోకశిధిలితాం.
ధకారంబు, గుగ్గులుధూపవాసనావాసితంబు, సముపకల్పితసర్వోపక-
రణంబు, నిశ్చబ్దంబు, గంభీరంబు, భీషణంబు నగు సాధన భూమికిం-
జనియె.

అచ్చట శ్రీశ్రురేఖాలిఖితమండల మధ్యస్థితుడు, పృథుపరి-
వేష పరిశీష్టభాస్కరసదృశుండు, శవముఖకుహరహూయమానవై-
శ్వానరుండు, కృష్ణవస్త్రాంగ రాగమాల్యపరిష్కృతశరీరుండునైన.
భైరవాచార్యుని జూచి నమస్కరించెను. రాజు తదభినందితుడై
దక్షిణాశాముఖంబు నలంకరించెను. పాతాళస్వామిపురందరదిగ్భా-
గంబునను, కణతాళు దుత్తరదిశను, టీటిభుండు వరుణదిశనుఁ-
గావాడిరి.

దిక్పాలకు లిట్లు నలుప్రక్కల నిల్చి జాగరూకతతోఁ గాపా-
డుచుండఁ దద్భుజవంజరమధ్యప్రవిష్టుండై భైరవాచార్యుండు విస్మ-
యంబుగా భైరవంబగు కర్మ నాచరించుచుండ విఘ్న కారులగు విశా-
చంబులు కొంతవడి కోలాహలంబు గావించి శాంతింపగా సర్వరా-
త్రము గడవ మండలంబున కనతిహారంబున నుత్తరదిశఁ నకూడం-
బుగాఁ బ్రళయవరాహదంష్ట్రావివరంబుమాడ్కి భూమిలో నొక్క

శంభోగంబు గాన్పించెను. అవివరమునుండి దిగజొచ్చిస్తాలానలో హస్తంభప్రతిముందు, మహావరాహవీరస్కంధపీఠము, నాందించు దనకడఁమలి వ్రదేహుండు, త్రామోదరుండు శైలగురుగాత్ముండు, మస్తకాగ్రజ్వలితరత్నప్రదీప్తుండు, స్థూలోరుదంతుండు, కర్మవిఘ్న నిఘాతపాతములబలెనున్న చండభుజాస్ఫుటనంబుల జీవలోకంబే కేంద్రియవికలంబుగా నొనరించుచున్నవాఁడు నగు నొక్క పురుషుండు బయలు వెడలి నవ్వుచు సరసింహసింహనాదఘోరంబగు కంఠధ్వనితో "ఓరీ విద్యాధరీకాముకా! యీజనునికిఁ బూజ నలుపకుండ బాలిశునివలె నీవు సిద్ధి నభిలషించుట సహాయమదనమా? లేక విద్యానలేపమా? నాపేరుచే వ్యవహరింపబడు నీదేశమునకు డ్డే తాధిపత్యమువహించి శ్రీకంఠుడను నామధేయముచేఁ బ్రభాతి గొందిన నేనితకాలమునకైన నీకణకపథంబునఁ బడలేదా? నా సమృత్తి లేనియెడ గ్రహగణాబునకైన గగనమందు సంచరింప శక్తి గలదే? అనాధుడఁగు నీభూనాధుండు నీవంటి శైవాపసదులచేఁ గొ కరుడుఁగా జేయబడెను. నేడీ దుష్టునితోఁగూడ నీదుర్మయఫలము ననుభవింపుము"ని పలుకుచుఁ నభిముఖముగాఁ బరుగిడి టీటిధస్పిభృతుల మువ్వరిని నిష్కరప్రకృష్టప్రహారంబులచే నేలఁ గూల్చెను.

అందుపై నపూర్వాధిక్షేపశ్రవణసంజాతరోషంతై సరసా ధూమ "ఓరీ కాకోదరాధమా! వృధావాచాటుఁడా! కాకనద్య శుండా! రాజహంసనైన నేనుండఁగా బలిని యాచించుటకు లజ్జంపవా? ఈపరుషభాషణములతో నేమిప్రయోజనము? వీర్యము భుజమందుండును గాని వాక్కునందుండదు. శత్రుమును గ్రహింపుము. ఇదిగో నీపనిఁ గడతేచ్చెన. అగ్రహీతశస్త్రులఁ బ్రహరించుటకు నాభుజఁ మొల్లదని" నావజ్ఞముగాఁ బలికెను. అందుకా నాగుడును శత్రుమొందుకు రమ్మ. నాభుజములచేతనే నీభుజదర్ప ముడంచెదనని పలికి భుజాస్ఫుటన మాచరించెను. భూపరుఁడును

నిరాయుధు సాయుధముతో బోరుట యసమంజసమని తలంచి చర్మ
 ఫలకముతో నట్టహాసఖడ్గమును విడిచిపెట్టి బాహుయుద్ధమునకు
 సన్నద్ధుడయ్యెను. నిరాయుధుని పుట్టితభుజదుధిరసిచ్యుతమానులై
 నాగభూకాంతు లీరువురు శిలాస్తూభసదృశ బాహువండపాతనములచే
 లోకమును శబ్దమయముగాఁ జేయుచుఁ బోరాడిరి. అల్పకాల
 ములో భూపతి యానాగునిఁ గ్రింద బడఁద్రోసి కేశములఁ బట్టు
 కొని శిరస్సును ఛేదించుటకు వరనుండి కత్తిఁ జెరికెను. అంతలో
 వాని యభ్రోపవీతమునుఁ జూచి యుపసంహృతశస్త్రప్యాపాదుండై
 “దుర్విసీతుఁడా! దుర్మయనిర్వాహబీజము నీయొద్దనున్నది. అం
 దుచే నిట్టి చాపలముల నొచ్చరించుచున్నావ”ని పలికి వానిని విడిచి
 పెట్టెను. అనంతర మతి బహుశంబగుఁ జోత్సన్నగానవచ్చు విక
 సీతకమల వనామోదము నాఘాఙ్గించెను. నూపురధ్వనిని వినెను.
 అందుపైని రాజు శబ్దానుసారముగా నల్లడలఁ దనదృష్టినిఁ బ్రసరింపఁ
 జేసెను.

పీదప నీచుక సేపునకు నీలజలధరోదరమంటు శంపాలతవలె
 నట్టహాసబ్రీతిబింబితయు, నిజప్రభాపటలకబలితత్రిమామాంధకా
 రయు, తామరసహస్తయు, శరత్తారాగణతారసారయు. కణిఁ
 పతంగసీకృతాశోకపల్లవయు, మృణాళకోమలంబులగు నవయవము
 లచేఁ దన కమలసంభవత్వమనక్షరముగాఁ జెలియఁజేయుచున్నదియు
 నగు నొక స్త్రీనిఁ జూచి రాజసంభ్రాంతుండై “అమ్మా! నీవెవ్వ
 రెవరు? ఇచ్చట నాకేల దర్శన మొసంగితి”వని యడిగెను. అందు
 కామె స్త్రీజనవిరుద్ధమగు నవప్రంభముచే రాజు నఖిభవించుచు
 “వీరవర్యా! నేను నారాయణోరస్థులలీలావిహారహరిణి, అసిఘా
 రాజలకమలినిని, సుభలభుజయస్తమ్భువిలాససాలభంజికను, మహా
 లక్ష్మీని నీశౌర్యరసముచే నాకషింపఁబడితిని. నీయభిలషితమునుఁ
 గోరుకొను మిచ్చెదన”ని పలికెను.

వీరులు షరోపకారమును వినుకులేనివారు. వీలయిన; ఆపుడే పుడమిలేదు మహాదేవికి బ్రహ్మిణి స్వాధ్యనిర క్షేమమై ఖైర వాచార్యుల డాచరించుచున్న కర్మకు నిధియగునట్లు కటాక్షింపుమని ప్యాధింపెను. లక్ష్మీదేవియు బ్రీతహృదయమై క్షీరోదవీచినహా చరంబులగు కటాక్షవిష్ణువిశేషంబులచే నాతని నభిషేకింపుచు “నీసత్త్వోత్కర్షణచేతను, అలోకసామాన్యంబగు నీశివభక్తిచేతను నేను మిక్కిలి సంతసించితిని. సూర్యచంద్రులకు నూపవహానివలె లోకములో నవిచ్ఛిన్నము, ప్రతిదినోపచీయమానంబు, శుచిసుభ గసత్యత్యాగభైర్యశౌర్యాదిసద్గుణ విశిష్టమహాపురుషబహుళంబునగు రాజవంశమునకుఁ గర్తాపుకాగలవు. హరిశ్చంద్రునివలె సత్త్వీయ భోక్తయు మాంధాతచందంబునఁ బ్రజారక్షణాత్మరుండు, శిశువన విఠిగీషువునైన హషంజనుచక్రవర్తి నీవంశమా దున్దవినపగలఁడు. అతనికి నా యీహస్తంబు పరిత్యక్తమలగుటై చామరంబు గ్రహించునని”వలికి యంతర్ధానము నొందెను.

లక్ష్మీనచనంబు లాలకించి భూపాలుఁ డతిమాత్రహస్తాడ ర్మ్యును. ఖైరవాచార్యులను, దేవీవరప్రభావంబునను స్వావప్తి తేకర్మజలంబునను తత్క్షణంబున కుంతలి, కిరీటి, కుండలి, హారి. ఖడ్గ ముద్గదియునై విద్యాధరత్వంబునొంద “రాజా! అలనులైనలఘుచే తస్కులమనోరథంబులు దూరముగా వ్యాపింపవు. సత్పురుషు లానర్చు షరోపకృతులు లోకములో విస్తరించును. స్వప్నమందుఁ గూడ నసంభావితమగు నిట్టి దక్షిణను నాకు మరెవరియ్య సమ ధులు. లఘుస్వభావులైన పురుషులత్యల్పసంపదచేనైన ద్రాసు వలె నౌన్నత్యము నొందుదురు. భవత్సహాయంబువలన నిట్టియల భ్యలాభమునఁ బొందిన మూర్ఖుడనైన నానిర్లజ్జతనఁ జూడుము. ఎన్నడైన నేదైన కార్యలవోపయోగముండు నన్ను స్మరించుటకుఁ బ్యాధింపుచున్నాన”ని వలికెను. ధీరుల మనంబులు ప్రత్యుపకార

దుష్ప్రేక్షకులు. వలయన నారాజు “మీకుఁ బ్రాప్తించిన విద్యాధరత్వస్థితిచేతనే పరిసమాప్తకృత్యుడనైతిని. మీరింక యథాసమీహితస్థానమునకు విచ్చేయు”డని ప్రత్యుత్తర మొసగెను.

రాజ్ఞిలువలుక భైరవాచార్యుడు టీటిభాదులఁ గొనించుకొని సామ్రాట్లోచనుడై క్షీతిపతివైపుజూచి “ఉర్విధవా! పోయి వచ్చెదనని పలుకుట స్నేహించితముగాదు. ఈప్రాణములు నీవి సుమా యనుట పునరుక్తము. నేను నీచేఁ గ్రీతుడననుట ఉపకారానురూపముకాదు. నీవు నాకు బాంధవుడవనుట దూరీకరణము. నాప్రౌదయము నీయందున్నదనుట యపృత్యక్తము. ఈ నాస్థి భవద్వియోగకారణమయ్యెననుట యవిశ్వాస్యము. నీయుపకారము నిర్వాజమనుట యనువాదము. నన్ను స్మరింపవలయుననుట అబ్ధి. కావున గృతఘ్నాలాపములయందున నిజ్జనకథలయందు స్వాధాపరుడనైన నన్నుఁ బేర్కొనుమ”ని పలికి వేగచ్ఛిన్నహరోచ్చలితముక్తాఫలనికరతాడితతారాగణుడై విమానంబుతో గగనంబున కెగిరి సిద్ధ్యచితస్థానంబునకుఁ జనియె.

శ్రీకంఠ నాగుడును “దేవా! శిక్షితవినయుడైన నన్నను గ్రహించి కలకలవ్యములయందు నియోగింపు”మని విన్నవించి మరల నాభూవివరమునుఁ బ్రేరేపించెను.

నరవరుండును రాత్రి క్షీణభూయిష్టముకాగా వికసితకలమోదగర్భంబగు ప్రాభాతిక వాతపోతంబువీచి, మృదుపవనలాసితవనలతానిచయంబు పుష్పనికరంబునుంబోలె నవశ్యాయబిందునికురుంబంబు వహింప, సంతర్కంజస్త్రధుకరంబులగు కుముదంబాలు ముకుళింప, కృకవాకుకూజతంబు లెల్లడలఁ బిక్కిటిల్ల నాగయుద్ధవ్యతికరమలీహసంబులగు నవయవంబుల వనవాపీజలంబులఁ గడిగికొని,

టీటిభాదుల మువ్వడినిఁ దోడ్కొని స్వపురంబుఁ బ్రవేశించెను. అచట వారిని న్నానభోజనాచ్చాదనాదులచే నాత్మతుల్యముగాఁ గారవించెను.

కొంతకాలము 'గతించినపిదప టీటిభుడను పరివ్రాజకుఁడు వలదని రాజు నివారించుచున్నను వినక తపశ్చర్యాధికమై యరణ్యంబునకేగె. కణత్రాళ పాతాళస్వాము లిద్దరు శౌర్యానురక్తులై రాజును సేవించుచుండిరి. మనోరథాతిరిక్తవిభవంబనుభవించుచు రాజుచే యుద్ధముఖమందు మొదట నియోగింపబడుచున్నవారై కథాప్రసంగములందు తమ శైశవవృత్తాంతమును విచిత్రమైన భైరవాచార్యుల వృత్తాంతమును వాక్కుచ్చుచు రాజును రంజింపజేయుచు నాతనితోఁగూడ ముసలివారైరి

తృతీయోచ్ఛాసము.

ము గి సెను.

ఆంధ్ర హాష = చరిత్ర.

చతుర్థోఽప్యాయము.

తే॥ గీ॥ స్వప్నమందైన యోగంబుఁ బడయఁబోవు,
కరముఁ డేపట్టలైనను ఘనులు తలఁపు,
నామమాత్రానఁ గొండరీ భూమిలోన,
భూపతులటంచుఁ గాంతరు పొగడితలను॥

తే॥ గీ॥ సామజాన్యుని ముఖమందు సౌప్తవమునఁగ,
బుట్టు దంతెంబు కైవడి భూమిపైని
నర్విభూభృత్రకంపకృతాస్సరుఁడొకఁడు॥
వృధునవహానుఁడు జనియించి పేరు వడయు॥

శ్రీమన్నారాయణనివలన ద్విజవరస్వేచ్ఛాగృహీతకోశంబగు నాభిపద్మంబుకరణి, రత్నాకరమువలన లక్ష్మీపురస్సరంబగు రత్నసంచ యముఘాడ్కి, నందయస్థానంబునుండి గురుబుధకవికళాభృత్యై యంబగు గృహగణంబుచందంబున శూరునివలన ద్విజయబలననా ధంబగు హరివంశంబుకైవడి నాపుష్పభూతినుండి యొక రాజవం శం బుత్పన్నంబయ్యె, కృతయుగంబునుండి యవిచ్ఛిన్నధర్మధవళంబు లగు ప్రజాసర్గంబులవలె, సూర్యునివలనఁ బ్రతానాక్రాంతిభవనంబు లగు కిరణంబుల విధంబున, బ్రహ్మకరంబునుండి భూభరితమంబు లైన దిగ్గజంబులరీతి, నందినవనంబునుండి యిష్టఫలదాయకంబులైన కల్పవృక్షంబులతోయంబువ, నారాజవంశమునుండి యునేకులైన రాజులుదయించిరి.

జవంతెమందు తాజు లిట్టుబ్బొనిచుండ వారిలోఁ దురుష్క-
పూరిణిసి. పుండు, సింధురాజగర్వాద్రుకులిశుడు, లాటపాటవపూట.

చ్చరుండు, మాశవలక్ష్మీలతాలవిత్తుండు నైన ప్రభాకరవధానుండును రాజాధిరాజాశంకు జనించె.

అభూకాంతుండు విధేయాశ్రయశ్రీకృతి, ప్రతాపవిసమదశేష సరపతిమకుటమణికాంతి నీరాజితాంఘ్రిద్యయుండు, చంద్రమరీచిని చయపాండురయశః ప్రకాశిత దిగంతుండు, రణజలధిపోతపాత్రీకృత కృపాణలతికాటంకృతభుజుండు, అధికులకలహంససంప్రీణనచణశర దవతారుండు, అప్రియత్నసముపస్థితానంతభోగలాలితుండు, నైష సుమతినేతె. అతని ప్రతాపము నిహతపరిపంధిపాధివాంతిపుర శ్రీలహృదయంబుల నగ్నిమయంబై, లోచనంబుల జలమయంబై, నిశ్వాసంబుల మారుతమయంబై, అంగంబు లక్షమామయంబై, శూన్యతయం దాకాశమయంబై మూతకంబగు పంచభూతాత్మకంబనందగియుండె. విగ్రహం బనుగ్రహంబనియు, యుద్ధాగమంబు మహిమంబునంబనియు, అరిభౌహుశ్చంబభ్యుదయంబనియు, వైరముపాయనంబనియు, శత్రుముఖదర్శనంబు నిధిదర్శనంబనియు నారాజు దలంచెడివాడు. అతని రాజ్యపరిపాలన సమయంబున ధాతువులకే నోపనగ్గతక్షుదండంబులకే పీడనంబు, కుకవికావ్యంబులయంద యతిభ్రంశంబు గానవచ్చెను.

శ్రీధరునికి లక్ష్మీవతె హృద్యయై, చంద్రునికి రోహిణి మాడ్కి సురత్రుళతారకయై, సరిన్నాధునికి గంగకైవడి మహా భూభృత్కులోద్గతయై రాజహంసకు హంసికరణి మానసానుమతాన చతురయై, ధర్మమునకు వేదవిద్యగతి సర్వలోకార్చితచరణయై, విసిష్టని కరుంధతి పగిది నముక్తపార్శ్వస్థితయై, ప్రకాశించునది, గమనమందు హంసమయి, ఆలాపములయందు గోకిలమయి, సకలజన ఘద్యతలోసంస్థామయి, గురువులయందు వేదసమయి, సఖుల యందు నిర్వృత్తిమయియు నై సౌందర్యమునకు సర్వసమాప్తి యున్నది.

దగిన రూపలావణ్యసంపదచే నొప్పారు యశోవతి యను నారీరత్నం బారాజసింహుని పట్టమహిషి.

భన్మ మొదలుకొని యమ్మేదినీవల్లభుండాదిత్యభక్తుండై యుండెను. పృత్యహమఃషఃకాలంబున నిద్రలేచి కాల్యకృత్యంబుల నిర్వహించి మజ్జనమొనరించి శ్వేతస్త్వాంబరంబుల ధరియించి ధవళవస్త్రప్రావృతశిరస్కుండై ప్రాప్యఖముగాఁ గూర్చుండి పవిత్రపద్మరాగపాత్రీనిహితరక్తకమలమండంబుచే నవోదితసూర్యుని గుంకుమసంకానులిప్తమండలంబునఁబూజించి యపత్యలాభాధాన్యై త్రికాలములయునుఁ బరమభక్తితో నాదిత్యహృదయమంత్రంబు జపించుచుండెను.

దేవతల మనంబులు, భక్తజనప్రార్థనావశంవదంబులగును. గ్రీష్మసమయమం దొకనాటిరాత్రి యానందవసుండు సుధాకరకరనికరసితసుధాధవళంబగు హర్ష్యంబున నిద్రించెను. అతని పార్శ్వమందున్న ద్వితీయపర్యాయంబున యశోవతీదేవి శయనించె. నిశ్చలఁగిరితప్రాయంబుకాగా నాసన్నప్రభాతవేళావిలుప్యమానలావణ్యుండై కుముదినీబాంధవుం డస్తగిరిదరిం జేర నంతఃపుర ప్రవేశంబులు ప్రాప్తింపనమారుతపాతంబునఁ గంపింప రాజశయన ప్రసారితహస్తపాదుండై విస్మయింపగా నిద్రింప యశోవతి “అర్యపుత్రా! రక్షింపుము రక్షింపుము” అని పలుకుచు భయోత్కంఠితాంగియై మొలలిడనాగెను.

భూనాథుండవును దేవీముఖంబున నె కాదు, సర్వపృథివీమండలంబునఁ గూడ నెన్నఁడు విని యెరుంగని రక్షింపుమను నార్తధ్వనిచే నగ్గశ్రవణుండునుంజాలెఁ దత్తర పాటుతో శయనంబునుండి లేచి శిరోభాగానస్థితభక్తంబుదీసి కేలఁబూని రోషనిద్రాలోహితంబు

లగు లోచనకాంతులచే నాశాతలంబుల కారుణ్యంబుఁ గల్పించుచు నెల్లడలం బరికించి “భయపడకుము, భయపడకుము”ని దేవి నోదార్చుచు నెచ్చట నేమియుం గానక దేవిని భయకారణంబడిగెను. అత్తరియామికజనంబు సంభ్రమంబునఁ బరుగిడ వృద్ధయోత్కంఠ కారియగు సాధ్వసంబు శాంతింప దేవి “అర్జుపుత్ర! బాలా తపన దృశ దేహప్రభాపటలవిచ్ఛురితదిగ్భాగులు, కవచకుండలాంగనమకట ధారులు, పరిహితరక్తవస్త్రులు, జగద్వందితచరణులు, ఏకకన్యకా నుగతులు నగు నిద్దరుకమారులు సూర్యమండలమునుండి భూమికిఁ దిగి భయముచే విలపించుచున్న నాయుదరమును ఖడ్గముతోఁ జీల్చి లోపలఁ బ్రవేశించినట్లొకకలంగని లేచి భయవేషమానహృదయమైన మీకొరకాకర్గించితినిని వాక్రిచ్చెను.

ఈవేళయెందు స్వప్న ఫలమును సూచించుదానివలె రాజలక్ష్మీ ప్రధమాలాపమైన ప్రభాతిశంఖధ్వని వినఁబడెను. భవిష్యదభ్యుదయముఁ జెప్పుచున్నవివలె నమందిముగా దుందుభులు ధ్వనించెను. “జయజీవ”యని ప్రబోధమంగళపాతకు లుచ్చైస్వరంబునఁ బలికిరి. వాజశాలామందిరమందు నిద్రలేచిన పురుషుడొకఁడు మధుర హేను రవంబులుగల హయంబులకు మరకతహరితంబైన ఘానంబుచు నీగీతిద్వయంబుఁ జదివెను.

తే॥ గీ॥ మహితకాంతి సమూహంబు మణివరంబు
నవనిరుహరూఢ వికృతీయనఘ్నానిధిని
రమ్యశకునంబు శుభముల రాక భువిని
దెలుపు తెల్లంబుగా స్లె దేహాలకును॥

తే॥ గీ॥ మొదటఁ బొడసూపు నరుణు డంభోజమిత్ర,
నతిజవిష్ణంబు పవనంబుసంబువృష్టి.

ముందు దోచెను శకునము లోడ్చెను.
ముల నొసంగెను మంచిచెడ్డలనుఁ దెల్పు॥

రాజది విని ముదితాంతకరముడై “దేవి! యానందించే
వలసిన సమయమందు విషాదము నొందెదవేల? గురుజనాశీర్వాద
ములు నేడు నీయందు ఫలించినవి. నీమనోరథములు నిండినవి.
కుల దేవతలచే ననుగ్రహింపబడితివి. భగవంతుడుండుమాలినియెడఁ
బ్రసన్నుండయ్యె. శిశుకాలములో నతి గుణవంతమగు నపత్యత్ర
యూబు నీకొనంగి నిన్ను నందింపజేయు”ననిచెప్పి మేడదిగివచ్చి కాల్య
కృత్యముల నిర్వహించెను. యశోవతియు భర్తృభాషితంబుల
సంతసిల్లెను.

తరువాత గొంతకాలమునకు యశోవతి గర్భంబు ధరించెను.
గర్భస్థితుని యశంబుచేఁ బలె దల్లిశరీరంబు పరిపాడురంబయ్యె.
శిశుగుణగోరవ క్లాంతయైనట్లు గాత్రోద్వహనమండశక్తయయ్యె.
అహారమందరుచిపాడమె. క్రమముగా నుపచయమానగర్భభరా
లపయై సఖిహస్తం బూతఁగాఁ గొని గురుపాదాభివాదనమునకుఁ
జనియె. ఆసన్నస్తంభభిత్తులయందు విశ్రమించుచున్నదియై సాల
భాగవతంబు గెప్పె. హస్తావలంబనంబునకు మణికుడ్డనిర్మితం
బులగు ప్రితిమలవైపుగూడ బాహువులఁ బాచెను. భవనలతల
జెప్పెడిదేను? చేయుట యటుండఁగా గృహకార్యముల నిల్లు సలుపు
డని చెలులతోఁ జెప్పటకుఁగూడ నసమర్థయయ్యె. స్వావయంబు
లతి భారమైనపు డింక భూషణంబులఁ జెప్పనేల? కీడాపర్వతాధిరో
హణస్మరణమాత్రంబుననే కంపితగాత్రీయయ్యె. ఉదరమందుఁ
దనయుడు హృదయమందు వల్లిభుడు నుండుటచే ద్విగుణీకృతంబగు
శోభ వహించె. పరిచారికోర్కెనిగనిహితశరీరయయ్యె నపత్నినుస్త
కంబులఁ బాదంబులిడెను. ఇట్లు సవమాసాబులు నిండఁ బదియవ

మా సంఘమున సకలభువనభారణమధ్యందు, సకలభూభిక్ష్యసంకారియ
నగు పుత్రుని గవియె. తజ్జన్మదివసంఘమున జాతిప్రమోదములై పృజ
లెల్లరు నృత్యంబు సలిపిరి. అపుడు పూరితాగణ్యశంఖనా
దముఖురంబు, ప్రహతానేకపటహపటురవంబు, గంభీరభేరినినాదబధి
రిశభవనంబు, సంతోషోన్మత్తవారలోకంబునగు మహాహృత్సవం
బొక దివసంబునందువలె నొక మాసంబు జరిపెను. ఆశిశువునకు
రాజ్యవర్ధననుండని నామకరణం బొనర్చె.

అంత మరికొంతకాలంబతీతంబుగాఁగఁ గోరకీతకదంబమహీ
జంబు, సంతుష్టచాతకహృదయంబు, విలుస్తపకజశోభంబు సనగత
యదహంసంబునైన శౌరవణమాసంబున దేవకీదేవికి జన్మింపఁగలె
యశోవతికి గర్భమందు హృదయమందుఁగూడ నొక్కమారు వాన్మో
త్పత్తి సూచింపబడియె. సకలప్రజాపుణ్యపరిగృహీతయో యను
నట్లామె గాత్రంబు మరల నాపాండురంబయ్యె. నిర్మలమణికుట్టిమ
పతిప్రతిబింబవ్యాజంబున గృహీతపాదపల్లవయైన లక్ష్మిచే నేమింపఁ
బడుచున్నట్లు కానవచ్చెను. కరవిధృతకమలీనీపలాశపుటసలిలం
బులఁ జతురంతవంతావళంబులచే నభిషిక్తయైనట్లు పలుమారు స్వ
ప్నంబులఁ గాంచెను. కీడలయందుపైతిమాన్వాభంగమును సహిం
పనిదయ్యె. వీరీకృతంబులగు చతుస్సముద్రతోయంబుల స్నాన
మాచరించుటకు వాంఛపొడమెను. గర్భస్థశిశుప్రేరణచే బృహస్ప
గతసారాసారపరీక్షజేయుదానివలె మృదభ్రక్షణసక్తయయ్యె. మణిద
ర్పణంబులు సన్నిహితంబులైయున్న నుత్థాతేఖడ్గపట్టంబుల ముఖముఁ
జూచుకొనుటకు వ్యసనంబు బుట్టెను. శ్రుతిసుఖవిపంచికాకలనిక్వ
ణంబులం బరిత్యజించి స్త్రీజనవిరుద్ధంబులైన ధనుర్జ్వాలంకారంబుల
వినఁగోరెను. పంజరబద్ధసంహంబులయందు దృష్టి రమించెను. గురు
వందనంబులందు సతికష్టముతో శీరము మంచెను. ఇట్లు దినంబు
లతిక్రమింపుచుండఁ బ్రమాదినమయభాసన్నంబై యుండ నుచిత

సానంబులఁ గూర్చుండి వివిధాపధిధరులై భిషగ్వరులు శిశూత్పత్తిని నిరీక్షింపుచుండిరి. చెలు లామెకంతసూత్రగ్రంథులయందు రిక్షా ర్థమై వ్రతస్తరత్నంబులం గట్టిరి. మఱికొన్ని దినంబులకు జ్యేష్ఠమా సమురగాఁ గృత్తి కానక్షత్రయొక్క కృష్ణచతుర్దశీనిశయందంతేపురం బున హఠాత్తుఁ శ్రీజనకొలాహలంబు చెలంగెను. యశోవతీ వ్యాదయనిర్విశేష యనందగిన్ సుయాత్రయను ధాతీపుత్రుక సం భ్రమంబున సంతిపురమునండి వచ్చి సరపాలుని పాదంబుల కెరఁగి దేవరకు ద్వితీయపుత్రుఁడు జనించెనను శుభాదంతమునఁ దెలిపి పూ త్రోపాత్రంబు వారిం చె. రాజునకుఁ బరనుసన్మతుఁడు, అతీంద్రియ జ్ఞాననిధి, జ్యోతిశ్శాస్త్రపారంగతుఁడు, త్రికాలవేదయునగు భోజకస్తా రకుండను దైవజ్ఞశిరోమణి నృపునికడకేటించి “దేవా! వృతీపాతాది సర్విదోషవర్జితం బైన యాదిత్యసంబున గ్రహంబులన్నియు వాని యుచ్చస్థానంబున నున్నవి. ఈదృశశుభలగ్నంబునఁ దొల్లి మాం ధాతి యొక్కండో జనియించె. నాటిదినము మొదలుకొని నేటి వరకు సమధ్యకాలమందీజగంబున మరి యేచక్రవర్తియుఁ బుట్ట లేదు. ఏలికకు జనించిన యాశిశువు సప్తచక్రవర్తులలో న్నగణి. చక్రవర్తిచిహ్నములకు మహారత్నములకు భాజనము. సప్తసాగర వలయితమైన భూమండలమునకుఁ బరిపాలకుండు. సప్తతంత్రప్రవర్త యిత. సప్తసప్తతేజస్కుఁడు, నతిశయితపూర్వరాజచరిత్రుఁడని” విన్నవించెను. ఈసమయంబున ననాధ్యాతంబులై శింఖుంబులు స్వ యముగా ధ్వనించెను. అతాడితంబయ్యుఁ బట్టాభిషేకదుందుభిజల నిధి ఘోషగంభీరంబుగా మోగెను. అవాదితములయ్యును మం గళతూర్కంబులు విముక్తనాదంబులయ్యె. సర్వభువనాభయఘోష గాపటహంబు మూడ్కి దిగంతరంబులఁ దూర్వనాదపరిభాషానంతె సంగె. విధుల కేసరసటావినరంబులగు వాయురత్నంబులు గృహీత పొరితదూర్వాపల్లవకబళంబులై హాషంబున హేషారవంబు గావించెను. నవిలాససముద్భృతశుండాదండంబులతో నతిఁచుఁవానివలె

గజంబులు శ్రీనాథానుభంగంబుగా గజించె: యజ్వలమందిరంబులఁ బ్రదక్షిణజ్వాలాకలాపనూ చిత్రశుభాగమంబులై యజ్ఞాగ్నుల నింధనంబుగాఁ బ్రజ్వలించెను. కనకశృంఖలాబాధబంధురంబులగు మహానిధులు భూమితోనుండి పైకుబికెను. శుక్లవస్త్రులు, వేదములు నైన బ్రాహ్మణోత్తము లమితసంఖ్యాకులు ప్రజావృద్ధికొరకు రాజభవనమునకు విచ్చేసిరి. మూలంబగు ధర్మబుచ్చాపైన శాంతు దకకు శేఫలహస్తుడైన పురోహితుండ త్రిరిఁ జనుచుచే. జాతీయ మహాత్మ్యవావలోకనకుతూహలంబున వచ్చిన వృద్ధబంధవస్త్రీలు పురాతనస్థితులవలెఁ గన్నట్టిరి. శృంగేజులజటిలముఖులు నాంద్ర ములపంకకశంకితకాయులు నైన కారాగృహబంధులు ముక్తులై పోవుచున్నపుడు కలికాలబంధుకులంబులవలెఁ గానవచ్చిరి. హరజనవిలుఁ తితవిషణివిధులపక్కాంతాధర్మశివర శ్రేణులవలెఁ జూపట్టెను. బధిరవామనకిరాతపరివేష్టితలై సాక్షాత్తమాతృదేవతలవలె నున్న వృద్ధ ధాతులొడిరి. మఱియు నపగతరాజకులమర్గాదయు, నిర్గళాంతపురప్రవేశంబు, సమీకృతప్రభుభృత్యభావంబు, నిర్విశేషబాలవృద్ధంబు, తుల్యశిష్టాశిష్టజనంబు, దుష్టేయమత్తామత్తప్రభిభాంగంబు నైన పుత్రిజన్మమహాత్మ్యనంబు బహుదినంబులు ప్రవర్తించెను.

ఇంద్రలోకంబునుండి భూమికిదిగిన యపసరస్సమూహంబు వలెఁ బ్రకాశించు సామంతాలిపురస్త్రీజననిచయుంబు కుంకుమాధివాసితంబులగు మణిమయభాజనంబులను, స్ఫటికశిలాశకలశుక్లకర్పూరఖండపూరితంబులగు పాత్రంబులను, స్నానీయచూర్ణావకీర్ణకుసుమమాల్యంబులను, తాంబూలవృక్షకంబులను, బరిజనంబులచేఁ బట్టించుకొని నూతనజాతరాజపుత్రునిఁ జూడవచ్చిరి. నృత్యన్నారీజనపదాలక్తకరసార్ధ్యంబై వసుంధరాతలంబులయు నెఱ్ఱబడె. స్త్రీభుజలతావిక్షేపంబులచే జీవలోకంబు మృణాళమయమైనదానివలె భ్రాసించెను. చంచలాక్షి నేత్రాంశువులచే వాసరంబులు

కృష్ణసారమయంబులవలె నయ్యె. ధ్వజదాధరణగణప్రతికల్పంబులచే దిక్కులు కింకిణీమయమైనట్లు ధ్వనించినవి. కణాపూతీకృత శిరీషకుసుమంబులచే నాతపంబు హరితవర్ణంబయ్యె. ఆనందభరిత హృదయులై వృద్ధులు సైతము లజ్జవిడిచి భూతావిష్టులవలె నాడ సాగిరి. విద్వాంసులును మత్తులవలె దమ్ము దాము మరచిరి. నరపతి, పుత్రజన్మోత్సవానందవశుండై బ్రాహ్మణులకు సర్వస్వ తానగ బాసంగెను. ప్రతిదిక్కున లోకులుకు భేరకోశములవలె ధనదాశలనుఁ గొల్లలాడిరి. నృపతి యాద్వితీయపుత్రునికి హర్షుఁడని పేరిడెను.

కల్లు మహావిభవంబుతో ద్వితీయ పుత్రోత్పత్తిమహోత్సవంబుకొన్నిదినంబులు జరిగినపిదపఁ గొంతకాలంబునకు సమున్మిషత్ప్రీతాపవిస్ఫులింగుమనుం బోలె నుత్తమాంగనిహితరక్షాసహకృష్టై సమభివ్యవ్యమానసహజత్రతేజస్కునిమాడ్కి గోరోచనాపింజరితకాయుండై, హృదయోద్భిద్యమానధర్మాంకురుని చందంబున హాటక భిద్యవ్యాఘ్రసఖపంక్తిభూషితకంఠుండై ప్రధమావ్యక్తజల్పితముచే సత్యమునకు మెల్లగా నోంకారమునుర చించువాని కైవడినున్నవాండై, ముగ్ధస్థితంబులచే బంధుజనహృదయంబులనాకషింపుచున్నవాండై, జాయమానక తిపయకోమలదంతాంకురమంధితముఖకమలుండై, అంతిపురశ్రీజనసమూహంబుచే జాగరూకతతో రక్షింపఁబడుచున్నవాండై, మృగరాజసౌతంబుకరణి రక్షిపురుషశత్రుపంజరమధ్యగతుండై, ఛాత్రీకరాంగుళుల గ్రహించి హాషణ డలుదారమగులఁ బెట్టఁగలవాండై యున్నతరి యశోవతి మరల నెలఁడ ప్పెను.

మానంబులు నిండ బ్రావృత్కాలము హంసమధురస్వరరమణీయంబగు శరదృతువును వలె, వసంతలక్ష్మీకుసుమసుకుమారావయవంబగు వసరాజినిబోలె ప్రతిపత్తు సకలజననయనానందకారిణి యగు చంద్రలేఖనువలె, శచీదేవిసహస్రనయనదర్శనయోగ్యయగు

జయంతినివలె, హిమవత్క-శశ్యమగు మేనక సర్వభూభ్యవభ్యర్థిత-
యైన గౌరినివలె బుత్తికనుఁ గనెను.

అకాలమందు యశోవతీ సోదరుఁ డేడెనిమిదేండ్లు పయస్సుగల భా-
డియను తన కుమారు నారాజపుత్రుల కనుచరునిగా నర్పించెను.
పానియందు మహారాజు ప్రభాకరవర్ధనుఁడు సుతనిర్విశేషమైన
ప్రేమగలవాడై యుండెను. మలయమారుతముతోఁ గూడిన మధు-
మాధవులవలె నారాజసుతు లఖలలోకహృదయావందకారులై విల-
సిల్లిరి. ప్రజానందముతోఁగూడ వధిఁజల్లుచున్న వారిరువురు క్రమ-
ముగా నుపారూఢయావనులైరి. కఠినప్రకోప్పులు, అజానుదీఘక-
పీవరభుజులు, విశాలోరఃకపాటులు, సాలప్రాంశులునై మహానగర-
సన్నివేశంబు పగిది సర్వలోకశ్రేయక్షములైరి. ఆమహారాజపుత్రు-
లుభయులు చంద్రసూర్యులవలె నభిరామదుర్నిరీక్ష్యులు, అగ్నిమా-
రుతములవలె నభివ్యక్తతేజోబలులు, హిమవద్వింధ్యాచటంబులవలె.
శిలాకఠినకాయబంధులు, మహావృషభంబులవలె గృతయుగయో-
గ్యులు, ఇంద్రోపేందుగిలవలె నాగేంద్రగతులు, కణ్ణాజానులవలె
గుండలకీరీటధరులు, రాజ్యవర్ధన హామకనామంబులచే వ్యవహరిం-
పబడుచున్నవారై యల్పకాలములోనే ద్వీపాంతరములయందుఁ
గూడఁ బ్రసిద్ధి నొందిరి.

అంత నొకదివసమందు ప్రభాకరవర్ధనుఁడు కృతభోజనుండై
యంతఃపురంబునందుండి పుత్రుల నిద్రని నిరావించి “తనయులారా!
రాజ్యాంగవత్తకమందుఁ బ్రభానులు భృత్యులు వారు యోగ్యుల-
గుట దుర్లభము. బాలకులు మయహరమునవలె బాలికులు
రాజుల నాడించెదరు. శత్రులు దర్పణమందువలె రాజహృదయం-
బులఁ బ్రవేశించి తమప్రకృతిని సంక్రమింపఁ జేయుదురు. వంచ-
కులు స్వప్నములవలె విఛ్ఛానస్తుప్రిదర్శనముచే నసద్బుద్ధిఁ

బుట్టించెదరు. ధూతులు పేక్షింపబడిన వాతరోగవికారములవలె వెఱ్ఱెత్తించుదురు. చాతకములవలె నృష్టావంతులగు నీచులు వశపగుకొనుట కశక్యులు. జాలికులు మానసమందున్న చేపనువలె నభిప్రాయమును గ్రహించెదరు. పూర్వోక్తదోషసంవర్కవజాతులు, పరీక్షితగుణులు, శుద్ధులు, విసీతులు మాలవరాబపుత్రులు. నైన కుమారగుప్త మాధవగుప్తులనువారిద్దరు నాకు ప్రాణసములు. వారిని మీకనుచరులనుగాఁ జేయుటకు నిశ్చయించితిని. వారియందు. మీరిరువురు విశేషప్రతిపత్తితోనడచుకొనవలయున"ని యుపదేశించి, వారిని రప్పించుటకుఁ బ్రతీహారినిఁ బంపెను.

అష్టాదశవహదేశీయుండు, నాత్యుచ్చనాతిఖర్వశరీరుండు, అనేక సరపతినంచరణచంచలంబగు నుర్వినిగతిష్ఠంబులగు పాదన్యాసంబులచే నిశ్చలముగాఁ జేయువానివలె నున్నవాఁడు, అనవరతాభ్యసలంఘనకఠినమాంససాంద్రంబగు నూరుద్యయమునుండి వెలువడు తనుతరజంఘాకాండంబులఁ బ్రకాశించువాడు, కృశించినపార్శ్వంబులచే సురాసురధిమితజాసుకికషణక్షీణంబగు మందరాద్రివలె నున్న మధ్యంబున భ్రంశించువాఁడు, అతివిస్తీర్ణాంబగు వక్షంబుచేఁ సపరిమితంబులగు స్వామిసంభావనల కవకాశంబాసంగువానివలె నున్నవాఁడు, ఆజానదీఘభుజయుగళవిక్షేపంబుల నతిదుస్తరంబగు యావనసముద్రంబు నీచువానివలెఁ గన్పట్టువాఁడు, చాటకిణాకితపీఠపరక్షకోష్ఠుండు. క్ష్యోమండునైన కుమారగుప్తుండు వానివెనుక వానితమ్ముడగు మాధవగుప్తుండును, బ్రతీహారితో రాజసన్నిధి కేతెంచి ధూరమునుండి వినయవినమితోత్తమాంగులై మహారాజునకుఁ బ్రణమిల్లరి. సర్వేంద్రస్థిర్ధృష్టినిదిష్టంబగు ప్రదేశంబు నను పవిష్టులైరి. కొంతసేపయిన తరువాత రాజు "యూదినము మొదలుకొని మీరుభయులు నాకుమారుల ననువర్తింపచి యుడవలయునని" వారికాజ్ఞాపించెను. అందుపైఁ గుమారగుప్త మాధవ.

గుప్తులు తమ శిరస్సులచే భూమిని స్పృశించుచులేచి “మహారాజులు మమ్ముల ననుగ్రహించుటచే మేము ధన్యులమైతిమి. భవద్యాను సారముగా నొనర్చెదమని” విన్నవించి రాజ్యవర్ధనహామలకు నను స్కరించిరి. అది మొదలుకొని పారాకుమారుల కుచ్చాసనిశ్వాసములవలె నహలారాత్రంబు లభిముఖస్థితులై భుజులులవగిది సతత చార్యవత్తులై యనువత్తింపఁ దొడగిరి.

అంత రాజ్యశ్రీయున్న నృత్యగీతాది సర్వశలయందుఁ బ్రతిదినము వర్ధమానపరిచయముఁగలదియై కృష్ణునిగా నంకురిత యౌవనయయ్యెను. అత్యుసుమారు బాణములవలె సర్వధరాధీశుల దృష్టులొమెడఁ బడెను. రాజు లొమె జనకునియొద్దకు దూతలుఁ బంపించి యొక న్యకనుఁడమకిమ్మని యాచించిరి.

ఒకానొకదినమందు రాజుఁజేపురములోనుండ బాహ్యకక్ష్యాఘోషిత్తుడైన పురుషుఁడొకఁ డీదిగువనున్న పద్యమునుఁ జదివెను.

క॥ తలఁపగఁ బయోధరోన్నతి|

విలసిల్లెడు సమయమందు వృద్ధిగఁతాంభః|

కలిత నదితటమువలె స|

త్కులజుని వెత సుడినిఁ ద్రోయుఁ గూతురు ధరలోన్॥

రాజువిని యుత్సరితపరిజనంజై పార్వసుందున్న దేవి నవలోకించి “దేవి! మనరాజ్యశ్రీతరుణ్యము నొందినది. ఏతదీయ సద్గుణంబులవలెనే తదీయచింతకూడ నామనంబు విభవకుండనున్నది. అంగసంభూతలు. అంకలాల్లితలు, అవిమోచ్యస్తేహపాశబద్ధులైన యామపమచులనాగంతుఁముగా వచ్చిన యపరిచితుఁడెవ్వఁడో కొని పోవుట సాకభిమతముగాఁ గానరాదు. ఇవియే సాసారములో

హృదయసంతాపహేతువులు. పురుషులు స్త్రీలు తల్లికండులకుఁ దుల్యముగా నసత్యమై యున్నను స్త్రీశిశువు జనింపఁగాఁ బ్రాజ్ఞులు వ్యధి నొందుదురు. ఇందువలన సాగువులు కన్యకలకొఱకశువులచే నలిల మొసగుదుదు. మునులందునలననే యకృతదారపరిగ్రహములై విరక్తులై శూన్యారణ్యంబులఁ దపశ్చర్యారతాత్ములై యుందుదు. అపత్యవిరహము నెవఁడు సహించును? ప్లి నడుగు రాజపుత్రుల దూతలువచ్చినపుడెల్ల చింతనాహృదయంబులోఁ బ్రవేశించుచున్నది. ఏమిచేయుగలము? అయినను గృహస్థులు లోకవృత్తముననుసరింపక తీరదు. వరుని కెన్ని సద్గుణములున్నను దరుచుగా బుద్ధిమూతు లభిజనమునే గణించెదరు. సర్వభూభృచ్చిరో మాల్యంబుగు మాఖరవంశము మా హేత్వరపాదన్యాసాబువలె సకల లోకనమస్కృతము. తద్వంశప్రదీపకుండగువాడవంతివర్మ. అతని జ్యేష్ఠపుత్రుడైన గృహవర్మ సకలసద్గుణములచేఁ దండి నతిశయించినవాఁడు. అతఁడు మనస్థినుఁ బండ్రియాడఁగోరుచున్నాడు. నీకుఁ గూడ నావరుఁడు సమ్మతుఁడేని వాని కియ్యఁదలచియున్నానని" ఓలికెను.

భర్త యిట్లు నుడువ రాజమహిషి మునుహిత్యస్నేహకాతర హృదయమై కన్నీళ్లతో నాథలోకములోఁ దల్లులు కన్యకలకు సంవధానమాత్రోపయోగింపెను. వీరిని వరుల కొనంగుటలో జనకు లోఁ హెచ్చున్వాత్యత్రయము తల్లులకుఁ బుత్రులయందుకంటెఁ బుత్రి కలయందు స్నేహమధికతరమై యుండును. అయినను మనదారిక మనోవ్యధాశూన్యమై బ్రతికియున్నంతకాల మెట్లు సుఖముగా జీవించునో అట్లుచేయుట తమకే తెలుసునని పలికి యూరకుండెను.

రాజు మనరాజ్యశ్రీనిమాఖరవాశోత్పన్నుడైన గృహవర్మ కియ్యనిశ్చయించితిని పరమారులతోఁ జెప్పెను. ఇదివరకే గృహ

సర్వచే బంధబడిన ప్రాణాననూతుని హస్తము దొక శుభదినంబున
సరిపతిపుత్రికాదానధారాజలంబు విడిచెను. ప్రమాదభరితహృద
యుండై యాదూత తన ప్రభుసన్నిధికిం బోవ నుద్వాహదివసంబు
లాసన్నముకాగా నుద్వాహదీయమానతాంబూలపటవాస కుసుమమా
లాలంకృత సర్వలోకంబై, నానాదేశాగతశిల్పిసాధకసాంధ్రంబై, సా
మంతిపురుషానీయమానోపకరణసంభారంబై, శావారికోపనీతానేక
నృసోపాయంబై, బహుదేశాగతబృహత్సంకులంబై, సుధాలేప
ధవళీక్రియమాణప్రాసాదంబై, శిల్పితలంక్రియమాణవీవాహమం
టంబై, గంధోదకసిన్ధుమానభూతలంబై, చిత్రపటవేష్టితస్తంభ
శోభితంబై రాజకులంబు విలసిల్లె.

అంత యశోవతి దుహితృవివాహాత్సవపర్యాయంబున
యయై మనంబుచే భర్తయందు, గుతూహలంబు నజామాతయందు
స్నేహంబున, బుత్రికయందు నుపచారంబులని మంత్రితపురంధ్రీవర్గం
బునందు నా దేశంబుల బరిజనమందు శరీరంబున సంచరణమందు
గంటిచే గృతాకృతకర్మప్రత్యవేక్షణమందు నానందంబున మహా
త్సవమందు నొక్కతెయ్యిన ననేకప్రకారములుగా విభక్తయైనట్లు
కానవచ్చె.

అప్పుడు రాజకులంబు విలాసినీమయంబై, జీవలోకంబు మం
గళమయంబై, దిబ్బుఖంబులు చారణమయంబై, అంతరిక్షము పట
హాధ్యనిమయంబై, పరిజనంబు భూషణమయంబై, సృష్టియంతయు
నిర్వృతీమయంబై, కాలము లక్ష్మీమయంబై, మహాత్సవంబతి
శీయింప సుఖంబునకు నిధానంబుకైవడి, జన్మమునకు ఫలమువలె
బుణ్యమునకు బరిణామంబుమాడ్కి, బ్రీతికి యావరాజ్యంబు
కరణి, మనోరథమునకు సిద్ధికాలంబు పగిది బ్రకాశించునదియై
జనాంగుళులచే గణింపబడుచున్నదివలె మంగళవాద్యప్రతిధ్వనలచే

నదుర్మొనఁబడుచున్నదానివలె హాహూర్తికులచే నాహూయమో
నమయినదానివలె, వివాహమంగళిదివసము సంప్రాప్తిచెను.
ఆనాటిప్రాతఃకాలమందుఁ బ్రతీహారాలు జనులనందరినిఁ బైకి వెడలఁ
గొట్టి రాజభవనంబు వివిక్తముగా నొనరించిరి.

అంత నొక రాజసేవకుఁడు రాజసన్నిధికేతెంచి “దేవా!
అల్లునివద్దనుండి పారిజాతకుండను తాంబూలదాయకుఁడు వచ్చె”నని
విన్నవించి రమ్యాకృతియైన యొకపురుషునిఁ గనపర్చెను. రాజు
జామాతయందున్న ప్రీతిచే వానియందాదరముఁ జూపుచు నోయి
భద్రముఖుఁడా గ్రహవర్మ కుశలముగా నున్నాడా యని యడిగెను.
వాక్చతురుఁడైన యాసేవకుఁడు రాజు కంఠధ్వనిని విని ముందుకుఁ
బరుగిడివచ్చి కృతసాష్టాంగనమస్కారుండై “మహారాజా! గ్రహ
వర్మ కుశలముగా నున్నాడు. నమస్కారముచే దేవర నర్పించు
చున్నాడని” విన్నవించెను. అల్లునిరాకఁ దెలుపుటకు వచ్చిన యా
భృత్యుని వస్త్రధూషణాదులచే సత్కరించి “యారాత్రి స్రగ్ధమ
యానుమందు శుభలగ్నము గావునఁ గాలాత్యయదోషంబు లేకుండ
శీఘ్రముగా రావలయునని చెప్పెను”ని సందేశించి వానినిఁ బంపి
వేసెను.

అంత సకలకమలవనశోభను వధూముఖమందు సగ్రకమింపఁ
జేసి వాసరమంతమొద, వివాహాదినలక్ష్మీపాదప్లవమువలె సూ
ర్యుఁడార క్షిబింబమును వహింప వధూవరానురాగదర్శనలజ్జితంబులుం
బోలెఁ జక్రవాకవిధునంబులు వియోగంబుఁజెంద రక్తాంశుకవితా
వంబుమాడ్కి నంతరిక్షంబున సాధ్యారాగంబు దీపింప వరయాత్రో
ద్ధూతరజఃపిలంబు పగిది నంధకారంబు దిశముఖంబులఁ గప్పలగ్న
సూపాదన సిద్ధంబైనదానివలె జ్యోతిర్గణంబునయింప వివాహమంగళ
కలశంబు చందంబునఁ దారాధిపమండలంబు దయాచలశిఖరం బలం

కరింప జూన్చోదయవిలీనంబగు తిమిరపటలంబు మరల గజఘటలచే నంకురింపజేయుచు. బురందరదిశారూఢుడగు శీతాంశునికరణి నక్షత్రమాలాలనికృతంబగు చంతావళేంద్రంబునెక్కి తాళావచర చారణపురస్సరులగు జనుల కోలాహలంబు దిక్కులఁ బిక్కుట్టి గంధత్రైలావసేకసుగంధికరదీపికా సహస్రంబుచే రాత్రినిఁ బగలుఁ జేయుచు. వధూముఖావలోక నకుతూహలియై గ్రహవర్మ శుభలగ్నంబు సమీపింప నత్తవారింటికిఁ జనుచెంచెను.

అల్లుడు ద్వార దేశమునకు వచ్చినాడని విని రాజు లోకాను గమ్యమానుఁడై పుత్తులతో నెదుర్కొనఁజూచెను. ఏనుఁగునుండి దిగి నమస్కరించిన యాతనిని బాహువులఁ జూచి మాధవఁడు పు న్నధునివలె గాఢముగా నాల్గినము చేసుకొనెను. రాజ్యవర్ధన హామన్ గొగిలించుకొన్న పిదప నల్లుని రాజభ్యంతరమునకుఁ గొని పోయి తనతో సమానముగా నాసనాదతునిసంగి యుపచారములఁ గావించెను.

కొంతసేపూరకుండి రాజమిత్రుఁడు విచారించుచు నగు గభీ రుడను శ్రావ్యుఁడు గ్రహవర్మతో “నాయనాచిరకాలమునకు నిన్ను లభించి రాజ్యశ్రీతోఁ గూడుకొని తేజోమయములగు చంద్ర సూర్యవంశములవలె పుష్పభూతి ముఖరవంశములు రెండును సకల జగద్దీయమానగుగణముఁ గలవి నైనవి. వారికిఁ గౌస్తుభము వలె నీవు గుణగణముచే మాసరేంద్రునికిఁ హృద్యుడవైతివి. ఇపుడు పరమేశ్వరునిచే జగదునినలె శిరస్సుచే వహింపఁ బడఁదగినవాడ వైతివని” పలికెను. ఈపండితోత్తముఁ డిట్లు శ్లాఘించుచుండగా మాహూర్తికులు వచ్చి దేవా! లగ్న వేశయాసన్నమైనది. పెండ్లి కొడుకు కొత్తుకాగారమందుఁ బ్రవేశింపవలసిన సమయమనిరి. వెళ్లుమని మూమగారు చెప్పఁగా గ్రహవర్మ యంతఃపురమునుఁ బ్ర

వేళించి వరసందర్శన కుతూహలముగల తరుణీజనఃబుల వికచనీల కువలయవసంబులవలె నున్న లోచనసహస్రములఁ దప్పించుకొని కౌతుకగృహద్వారమునకుఁ బోయి నివారితపరిజనుండై లోనికిఁ జొచ్చెను.

అంత నచ్చటఁ గతిపయాప్త ప్రియసఖి పరివేష్టితయుఁ, బ్రాభాతసాధ్యవలె సరుణాంశుకావకుంతితముఖయు, తనుకాంతిచ్చటాకఁ బులిలిదీపకరప్రభయు, నుదయశ్యావసయు, సాధ్వసనిరుధ్యమాన ప్రశ్వాసయు, తామరస్పటిపక్షము నానన్నగ్రహణమునై సస్వహస్తమునుఁ జగ్రదునిరోహిణివలె భయవేవమానమనంబుతోఁ జూచుచు న్నదియు, జ్యోత్స్నాదానసంచితలావణ్యముఁ గల కుముదినీగర్భము నుండి పుట్టికల్లున్నదియు, వసంతనిహృదయమునుండి నిర్గమించినదాని వలెఁ గుసుమామోచమనోహరమైనదియు, కంస్తుభచంద్రవారూణిపారిజాతసుధాప్రభవంబులై న ప్రభాలానణ్యమదసౌరభమాధుర్యములై స సర్వరత్నగుణాబులనుఁ జెట్టి దేవదానవులయందుఁ దనకుఁ గల కోపాబున రత్నాకరునిచే నృణిపబడిన రెండవలక్ష్మీవలెనున్నదియు, స్ఫురన్మక్తాఫలకిల్పితకన్యావతంసయు, వరాలోకన కుతూహలంబు గల తనహృదయమును కృతిముఖాన్ని మనప్రియత్నంబగు సఖి జనంబునుఁ బలుమారు నిందించుచున్నదియు నగు వధువును వీక్షించెను.

పరిహాసస్మేరముఖులగు స్త్రీలు కౌతుకగృహమం దేమేమి చెయుమని యాజ్ఞాపించిరో వానిసన్నిఁటనిఁ జెండ్లికొడు కతిచతురతఁ లోఁ జేసెను. వివాహసరూపవేషపరిగ్రహముఁ గల పెండ్లికూతురు చేయిబట్టుకొని వరుడు సుధాధవళంబు, నిమిత్తితాగతభూమిశసంకులంబు, సేకసుకుమారయవాంకురదంశురంబులు, కోమలవర్ణవిచిత్రంబులగు కలశలచేతన, మాంగళ్యఫలకుసుమహస్తలై

నపురంధ్రీజనంబుల చేతను, సముద్యాసితపర్యంతంబు, ధూమాయ. మానాగ్నిసంధుక్షణవ్యగ్రద్విజాబు, అగ్నిసమీపనిహితహరితశశంబు, సన్నిధాపితదృఢదాజ్యసమిత్సూలీనివహంబు, నూతనశూర్పార్యితశ మీపలాశమిశ్రితలాజంబునగు వివాహ వేదిక కే తెంచెను. రక్తాశోక సమీపమునకు రతిద్వితీయుండగు కుసుమాయధునివలె జ్వలితారు. ణ శిఖాకలాపంబైన యగ్నియొద్దకువచ్చి యగ్నిహూత్రహూత్రా. మంబు కాగా వధూద్వితీయుండై ప్రదక్షిణవమస్కారంబు లాచరిం చెను. లాజహూమంబు ముగిసిన తదప హవ్యవాహనం డదృష్ట పూర్వవధూవరరూపదర్శనజాతవిస్మయండునుం బోలె గన్పట్టె.

ఈసమయమందు వధువు, నిర్మలకపోలోదరసంకృతంబగు ననలప్రతిబింబంబు శిమింపఁ జేయుచున్నదానివలె స్థూలముక్తాఫల విమలాశ్రుబిందుసంసంధోహదుర్దినయై ముఖవికారములేకుండ గోద నముచేయ బాంధవస్త్రీలుకూడను దశుగ్రోచనలై యొక్క పెట్టున నాకగ్రిందించిరి. పరిసనూపితవైవాహికక్రియాకలాపుండై, బామాత యత్తమామలకు నమస్కరించెను.

అత్తరిపక్షలిఖిత రత్తివైవతంబు, అలికులకోలాహలముఖరి తంబు, భ్రమరబృందపక్షానిలకంపితప్రదీపనికరంబు, స్వాస్తీణాసో. పథానశయనశోభితంబు, శయనశిరోభాగవిన్యస్త మంగళకలశంబునై. యొప్పెను శయనగృహంబుఁ బ్రవేశించెను.

ఇట్లు నూతన వధూసంగతంబుండై, శ్వశూర్పూదయంబు నిజ శీలామృతవర్షంబున నాప్యాయితంబుగావించుచు నవనవోపచార సత్కృతంబుండై, శ్వశూరగృహంబున సుఖమయంబులైన దశేదిసంబులు గడిపి యశాతకథనంబుల పగిది సర్వలోకహృదయంబుల దనతో దీసి కొని మహారాజాభ్యనుజ్ఞబడసి భార్యతోగూడ స్వనగరంబునకరిగెను.

ఇట్లు చతుర్థోచ్ఛ్వాసము ముగిసెను.

హాష= చరిత్రము.

పంచమోచ్ఛ్వాసము.

తే॥ గీ॥ మొదట నాలోకమునుఁ జూపి విడపఁ బడుగుఁ
రాల్పు చంచలవలె విధి రాజసుఖముఁ
దొలుత నొడఁగూర్చి యావెన్న నలవిగాని,
దుఃఖముల నిచ్చు జనులకు దుర్నయమున!

తే॥ గీ॥ నిరవధికమాచు జరిగెడు నిష్టురంపు
కాల మవసేధిములభంగిఘనతకేక్కుఁ,
పురుషశౌర్యులులనుఁ బట్టి పుడమిలోన!
నొక్కపరిఁ గూలఁగాజేయు నుక్కుమిగిలి॥

అంత నొకకాలముఁదు హరిణములఁ జంపుటకు మృగరాజు
మృగరాజపోతమునవలె బ్రభాకరవధనుఁడు హూణులను జయిం
చుట కపరిమితపదాతినన్గంబునుఁ జిరంతనామాత్యుల ననరకులైన
సామస్తనపులను సహాయముగానిచ్చి తన జ్యేష్ఠపుత్రుడగు రాజ్య
వధను నుత్తరాపథంబునకుఁ బంపెను. అట్లు దండయాత్రకుఁ
బోవుచున్న జ్యేష్ఠసోదరుని హఠాఁడుగూడఁ గొన్ని ప్రయాణకం
బుల నుగమించెను. అన్న కైలాసప్రభోద్భాసియగుఁదిక్కుకుఁ
బోవవికమై కరసానుసారియగు నూతనవయస్సులోనున్న హర్షుడు
సింహశౌర్యులకాసరవరాహబహుశంబులగు తుషారగిరిపూరిత విపి
నంబుల మృగయావిశోధనపరాయణుడై కొన్నిదినంబులు గడిపెను.
ఆకర్ణాంతాకృష్టకార్ముక చ్యుతభల్లవమీయై కలిపయదివసంబులలో
నక్కాంతారంబుల శ్వేదశూన్యంబుల నొసర్చెను. అచటనున్న
దినములలో హఠాఁడొక నాటిరాత్రి చతుర్థయామమందు మహా

గ్రోహ్వాటాభీలంబై దుర్నివారంబై ననంబునంతయు నాకృమించిన దావాన్నిచే దవ్యామానంబగు నొక్క కేసరిని స్వప్నమందుఁ గాంచెను. శాబకంబులఁగూడఁ బరిత్యజించి యావనవహ్నియందే సృజేయించిన యాడుసింహమునుఁగూడఁ జూచెను. “లోకములో న్నే హమయబంధనవాళములు లోహశృంఖలలకంటఁ గూడ దురుచ్ఛేద్యములుగదా ఆహా! తాదృశస్నేహపాశాకృష్టంబులై తిర్యక్కులు పైతే మిట్లాచరించుచున్నవి” అని తన మనంబులోఁ దలంచెను. నిద్రలేచినతరువాత నీతని వామనయనము పలుమారు స్ఫురింపనాగెను. అవయవము లకస్మాత్తుగా వడఁగఁజూచెను. నిర్మిమిత్తియుగా హృదయము స్వస్థానమునుండి చలించినట్లయ్యెను. అకారణముగా మనంబున కమితదుఃఖము కలిగెను. ఇట్లు సంభవించిన దుర్నిమిత్తపుంజముచే నేమి యనన్దము సూచింపఁబడునోయని మనంబునఁ జింతాయంబులు మల్లడిఁగొనఁ దనలోఁ దాను నానావిధవికల్పంబులఁ జేసికొనుచు దుఃఖావనమితివదనుండై యేమియు నిశ్చయింపనేరక పెద్దప్రార్థనారకుండెను. ఆదినమందుఁగూడ శూన్యవృద్ధయంబుననె వేటాడుట కటవీమధ్యంబునకుం జనియె. హరిదశ్వాడం తన భోమధ్యంబధరోహింప గావసభంబునకు మరలివచ్చి స్నానభోజనాదుల నిర్వృత్తిఁచి వేత్రశయనంబున సాశంకుండై నివ్వలించియుండెను.

ఇంతలో నీలీ కాగరంజితంబు లేఖగర్భంబునగు చీరచీరికనుఁ దలకుఁ జట్టుకొని శోకదీనములుండై యతివేగంబున వచ్చుచుండెడి కురంగకుడను తనభృత్యునిఁ జూచి పూర్వానిమిత్తజాతేభయంబున నిర్భిణ్ణహృదయుండయ్యె. అంతఁ గురంగకుండును సమీపంబునకుఁ జూచి హామకనకుం బ్రాణమిల్లి మొదట నాననలగ్నమగు విషాదంబును పిదప లేఖనుఁ జూచెను. హర్షుఁడాలేఖనుఁ దీసికొని స్వయముగాఁ జదువుకొని దుఃఖనంతిప్తహృదయుండై “కురంగకుఁ డా!మహా రాజున కేమిహ్యాధి”యని యడిగెను. వాడు బాష్పజలబిందు

దుర్గినీకృతలోచనండై, శోకిగద్గదభాషణంబుల “దేవా! మహా రాజు దాహజ్వరముచే బీషింపబడుచుండె”నని పలికెను. ఆమాట విని హామోనిహృదయము సహస్రశిశలాంబులయ్యె. ప్రియతుండై జనకు నాయుర్వృద్ధ్యర్థమై భూసురుల కపరిమిత మణికనకరజతాదులను దానమిచ్చి భుజింపకయే “అశ్వమునకుం బల్యాణముం గట్టు” మని సవిధమందున్న భృత్యుని కాజ్ఞాపించెను. ససంభ్రమాశ్వపాలాపనీతంబగు తురంగమంబధిరోహించి యేకాకిగా నానందేంబు నుండి బయలు వెడలెను. ఆకాండప్రియాణశంఖధ్వని శ్రవణక్షుభితంబైన యాశ్చర్యబలంబుఖురవభరితభవనవేవరంబగుచు నాతని వెంటఁ జనెను. మార్గము దాతని కపసవ్యముగా సుచరించుచు వనమృగములు రాజసింహుని వినాశమునుఁ బ్రకటించినవి. దావదగ్ధంబగు స్థాణువునందుఁ గూర్చుండి వాయసము సూర్యుని కెదురుగా ముఖమెత్తి హృదయమును ఖండింపుచున్నదానివలెఁ గూయఁదొడఁగెను. మలపంకధరుండైన క్షుణ్ణకుఁడొకఁడు దిగంబరుండై యెదురుగా నచ్చెను. ఇట్టి యపశకునములచే జనకుని క్షేమమును గురించి మిక్కిలి శంకింపఁడయ్యును వానిని సరకునేయక తురంగమబద్ధదృష్టియై, హాసితభాషితశూన్యండ్లై మూకీభూతంబగు రాజలోకంబు వెనువెంటఁ జనుచేర బహుయోజనపరిమాణంబు గల మార్గంబు నొక్క పగటిచే నతిక్రమించెను.

అపుడు శ్రుతనరేంద్రవ్యాధివార్తావిషణ్ణునికైనడి భానుడు శబ్దతేజస్కుండై యథోముఖుడు కాగా స్నిగ్ధులైన భండిప్రిముఖ రాజపుత్రులచే ననేకవిధంబుల ననునీయమానుండయ్యు నాహారంబు నొల్లక పురప్రస్థిరాజభజనందర్శిశ్రమార్గుండై యారాత్రినంతయుఁ బ్రయాణంబున నె గడిపెను.

మరుసటిదినము మధ్యాహ్నసమయంబున విగతజయశబ్దాబు,

పాలకుల వందనంబులుందుకొనుచుఁ జని దీయమానపర్యస్పదానంబు, పౌరార్థచరుపచనక్రియంబు, ప్రవర్త్యమానగృహశాంతి, పర్యమాన భగవన్నామసహస్రంబు, నిర్వర్త్యమానభూతరక్షాబలివిధానంబు, ప్రయత్నిప్రప్రస్తుతమంత్రీజపంబునై, అభ్యంతరమునుండి షైకి జనుదెంచుపారిని పార్తలడుగువారు, స్నానభోజన నిద్రాప్రీతి సులు, ఆత్మసంస్కారవర్జితగుటచే మలినశేషులు చిత్రార్చితుల పట నిశ్చలులునైన సరపతిశతంబులచే సేవింపబడుచున్నదియు, ద్వారమాదు గుంపులుఁగూడి రహస్యముగా మాటలాడువారు, చికిత్సకుల సమర్థులనుపాగు, అసాధ్యవ్యాధిలక్షణములఁ బఠించుపాగు, దుస్వప్నఫలములఁ జెప్పవారు, పిశాచవార్తలను వివరించుపాగు, కాంతాంతికాదేశముల వెల్లడించుపాగు, సంసారానిత్యతను భావించుపాగు, కలికాలవిలసితమును నిందించుపాగు, దైవమును దూరువారు, రాజకులదేవతల నధిక్షేపించుపాగు, కులపుత్రకభాగ్యంబు లెట్లుండునో యనుపాగు, బాహ్యపరిజనలవలనఁ బార్థివావస్థనుఁ దెలుసుకొనఁబాయ నైన జనులచే నిండియున్న రాజభవనమునుఁ బ్రవేశించెను. అవిరళ బాష్పబిందుప్లుతలోచనులైన వీశ్వపరిజను లతిదీనముగాఁ జూచుచుండ వివిధావధిద్రవగంధంబు నాఘ్రాణించుచుఁ నృత్యక్షయక్ష్యాంతరంబుఁ జొచ్చె.

అచ్చట నతి నిశ్శబ్దంబు, ద్వారావస్థితానేక వేత్రివర్గసంకులంబు, త్రిగుణీకృతీరస్కరిణీ సమాచ్ఛాదితంబు, పిహితగవాక్ష నిరుద్ధమాగుతింబు, దుఃఖితపరిచారకజనంబు, అంగుళిసంజ్ఞాసమాదిశ్యమాన సకలకర్మింబు క్రూరజ్వరారంభ భీతభిషగ్వాతంబు, కోణనిష్క్రమంత్రీమండలంబు, నిరానందవందిబృందంబు, భూసురవికీర్యమాణశాంత్యుదకలవంబు సగు ధవళగృహమందున్నవాడు, పరలోకజయముకొరకు జ్వరజ్వలనముచే నీరాజన వియ్యంబుచున్నవానివలె గాన్పించువాడు, లయకాలమం

దెండిపోవుచున్న జలధివలె నున్నవాడు, వ్యాధిచే గ్రోడికృతుడు, మహాప్రస్థానసమయమందు స్వసంతాపసంతాపము నాప్త హృదయంబులందు సంక్రమింపజేయువాడు, అరతిపరిగృహీతుడు, అంతకాహ్వానములవలెనున్న సభయభిషగ్మస్తాఠిప్తములచే నావిష్టుడైనవాడు మరణవేదనావశీకృతుడు, దుఃఖినితుడు, కాలునికి సమీపమందు దీర్ఘనిద్రాద్వారమందు మృత్యువక్త్రమగుచు వలించువాడు, చిత్తమందు జలితుడు, శరీరమందు విహ్వలుడు, ఆయుష్యమందు క్షీణుడు, ప్రిలాపమందు బ్రచురుడు, ఆధులకు బరాధీనుడునై యున్నవాడు, దగ్గిరగూర్చుండి సంతతరోదనోచ్ఛాసనయనయు, గృహితచామరయయు, నిశ్చలసితపరంపరలచే వీచుచున్నదియు, వివిధాపధిధూళిధూసరితశరీరయు, పలుమారార్గ్యపుత్ర! నిద్రాబోవుచుంటివాయని యడుగుచుండునదియు నగు యశోవతిచే శిరస్సునందు వక్షస్థలమందు స్పృశింపబడుచున్నవాడునైన తండ్రిని జూచెను.

అంత హఘ్నుడు ప్రధమదుఃఖాశనినాలెభిన్నహృదయుడై స్వాదృప్తమందు శంకితుడాయెను. జనకు డంతకపురవతియని తలంచెను. అంతఃకరణముచే నిరాకృతుడు, ధైర్యముచే నవధూతుడు, విసాదముచే విషయీకృతుడునై శూన్యత్వమం దాకా శము న్నితీశయించుచున్నవాడై యితకర్తవ్యతామూఢుడాయెను. అవనిపతి యట్టి దురవస్థలో నున్నను బ్రియపుత్రుడైన హఘ్నుని దూరమునుండి చూచి నిర్భరస్నేహలోలుడై ముందు మనంబుచే బరుగిడి భుజములజూచి “వత్సా! రమ్మరమ్మ”ని శరీరార్థముచే శయనమునుండి లేచెను. సంభ్రమముతో దనయొద్దకు వచ్చిన వినయావసముడైన పుత్రుని బలాత్కారముగా గుండైనై బెట్టి కొని చంద్రమండలమధ్య ప్రవిష్టునివలె నమృతమహానరోనిమగ్నుని కైవడి హరిచందనరసాద్రీకృతునిమాడ్కి తనయశరీరసన్నర్పించె.

శీలబ్రీతిదేహముండై, క్షణకాల దూరీకృతజ్వరసంతాపుండై, స్వాంగముచే దదంగమునుఁ బ్రీడించుచుఁ దనివిననక కొంతవడి గాఢముగాఁ గొగలించుకొనెను. నమస్కరించి తల్లితోఁగూడ శయనసమీపమందు పవిష్టుండైన యాహాఘాని విగమనిమేషనిశ్చలంబులగు నేత్రంబులచే బాసముచేయుచున్నవానివలె వీక్షించెను. కంపించుచున్న పాణితలంబున స్పృశించెను. క్షయక్షయకంతధ్వనితో నతికష్టముగా నాయనా కృశించితినిని పలికెను. అందుపై భండి మూడు దినములనుండి భోజనము లేదు, సరియేకదా- జలమునైన వాసము చేయలేదని చెప్పెను. ఆమాట విని రాజు బాష్పవేగనిగుద్ధవచ నుండై దీర్ఘోచ్ఛ్వాసమును విడిచి “వత్సా! నీవతి మృదుహృదయుండవనియు, బిత్తప్రియుండవనియు నేనెఱుంగుదును. ఇట్టి యాపదలు బుద్ధిమంతుల బుద్ధులనుఁగూడఁ గాలువ్యమనొందించును. బాంధవ స్నేహము దుస్స్వప్నము. గంభీరమగు హృదయంబు నశోకంబున కవకాశమొసఁగుట నీకు దగదు. ఉద్దామదాహజ్వరదగ్ధుడనైన నేను నీమనోవ్యధచే నధికతరిముగా దహింపబడుచుంటిని. నీకృత త్వము శస్త్రీమవలె నన్ను ఖండించుచున్నది. నాప్రాణములు, రాజ్యము, సుఖము, వంశము నీయధీనములు. నీవు నాకెట్టి ప్రియతముడవో ప్రజల కందరి కట్లనేయుని తెలంపుము. నీవంటివారికిఁ గలిగిన పీడలు సకలలోకులనుఁ బ్రీడించును. నీవంటి వార లల్పపుణ్యులవంశమునందు జనింపరు. బహుజన్మోపాజ్ఞ తపశ్శకర్మకు ఫలమైనవాడవు. నీసాముదిగ్గలక్షణములు చతుస్సమద్రువవేష్టిత సకలోర్వీకుండలాధిపత్యంబును స్థాచిపుచున్నవి. నీవు నా కడుపునఁ బుట్టుటవలన ధన్యుడవైతిని. ఇక నాకు జీవితమందభిలాషలేదు. వైద్యుల నిర్భంధముచే నౌషధములఁ ద్రాగుచున్నాను. సకలభవనతలపరిపాలనార్థ మై యుదయించెడు నీవంటివారికిఁ దలివెడలు కేవలము జన్మప్రదానోపాయభూతులు రాజులకుఁ బ్రజలు భాగువులుగాని జ్ఞాతులుకాదు. కావున లెమ్ము. కరణీయంబు.

లైన కృత్యంబుల నాచరింపుము. నీవు భుజించినగాని నేనాహారమును స్వీకరింపనని" అలికెను. తండ్రి యిట్లు బోధింపగా నీహర్షుని హృదయమును శోకాగ్ని మఠిత హెచ్చుగా దహింపసాగెను. ఈ మూత్రముండి యాహారమును స్వీకరింపుమని జనకుడు మరిల నాజ్ఞాపింప ధవళగృహమునుండి నిష్క్రమించుచు "అహ! మేఘములేని పిడుగువలె నాకస్మికముగా నిట్టిప్రళయము సంభవించినది. సామాన్యమైన శోకము పైత నూషిరితోఁగూడిన మరణము. అప్రతీకార్యమయిన మహావ్యాధి. దేహమును భస్మముచేయుని యగ్నిప్రవేశము. మృతిలేని నరకయాతన. ముక్కలుచేయుని రంపపుకొలి. గాయమును పుట్టింపని వజ్రసూచీపాతము. విశేషమైన శోకమును గుఱించి చెప్పనేల? ఇపుడేమిచేయుదును" అని తన మనంబున దాననుకొనుచు రాజపురుషోద్భితుడై నిజనివాసంబున కరిగి ధూమమయములవలె నశ్శుచీపాతజనకములు, అగ్నిమయములవలె హృదయదాహకములు, విషమయముల పగిది మూర్ఛాప్రసములు, మహాపాతకములవలె ఘృణోత్పాదకములు, క్షారమయములమాడ్చి వేదనావహములు నగు కొన్ని కబళములను భక్షించెను. హస్తాఫాదప్రక్షాళనము సలిపి యాచమనముజేసి నాయనగారి శరీరస్థితి యెట్లున్నదో తెలుసుకొని రమ్మని చామరగాఁగి నాజ్ఞాపించెను. వాడు వోయి మరలివచ్చి "దేవా! అట్లనే యున్నదట" అని విన్నవింపగా నచర్వితతాంబూలుండై తల్లడమునొందు మనంబున సూర్యుడై స్తమించు తిరి రహస్యముగా వైద్యుల నందరిని తావించి యిట్టి సమయమందు మనమేమిచేయవలయునని యడిగెను. వారు "దేవా! కొలదిదివసంబులతో మహారాజు మరల స్వప్రకృతినిబొంది స్వస్థుడు కాగలఁడని విన్నవించిరి. వారిలోఁ బునర్వసుమునిపోతమైన వైద్యశాస్త్రమునుఁ జదివినవాఁడు, అష్టాదశేవర్షవయస్కుఁడు, రాజకులమందుఁ గులక్రమాగతవైద్యుఁడు, అష్టాంగములతోఁగూడిన యాధున్వేదనను బాగుగాఁ దెలుసుకొన్నవాఁడు, మహారాజునకుఁ

బుత్తెలుబుత్తుడు వ్యాధస్వరూపనిరూపకుడునై సరసాయనుడను వై
ద్యకుమారకుడు సామ్రాజ్యోచనఁడై ముఖము వంచుకొనియుండెను.
అంత వానిని జూచి హఠఁడు “మిత్రమా! నిజము జెప్పుము.
నీ కేమి తోచుచున్నదని” ప్రశ్నించెను. ఆభిషగ్వరుడు “దేవా!
లేపటియుధయమున యథార్థస్థిని విన్నవింపగలనని షటికెను.

ఇంతలో భవనకమలినీపాలకుడు చక్రవాకము నూరడిం
చుచు నొక పద్యమును జదివెను.

తే॥ గీ॥ విహగదృఢపర్శుకొనుము నీవెట్టిమనము!
విశువుశోకము బూను వివేకపథము!
కమల వనలక్ష్మితోఁగూడఁ గమలహేతుడు!
మేరుభూధర శిఖరంబుఁ జేరనుండే॥

వాణ్ణిమిత్తిజ్ఞుడైన హఠఁడాపద్యమును విని తండ్రిబ్రతు
కుపై బొత్తుగా నాశను విడనాడెను. వైద్యులందరు తమ యిండ్లకుఁ
బోవ రజనీముఖమందు క్షితిపాలసమీపమునకే చనెను. అచ్చట
“హరిణి! తాపము హెచ్చుగానున్నది. హారములఁదెమ్ము. వైదేహీ!
నాదేహమందు మణిదర్శనముల నుంచుము. లీలావతి! హిమల
వములను నా లలాటమునకుఁ బూయుము. భవళాక్షి! కర్పూరప
రాగములను నాపైఁ జల్లుము. కాంతిమతి! కంటియందు జంద్ర
కాంతముల నిడుము. కళావతి! కపోలమందుఁ గువలయము నుం
చుము. చారుమతి! చందనచర్పను రచిపుము. పాటలికా! పట
మారుతమునుఁ బ్రవ్రవతింపఁ జేయుము. మాలతి! మృణాళములఁ
దెమ్ము. అవంతికా! తాళవృంతముఁ జేకొనుము. బిందుమతి!
పైకెగురుచున్న శీరస్సునుఁ గట్టుము. ధారణికా! మెడను బట్టు
కొనుము. కురంగవతి! జలశీకరాద్రామగు హస్తమును నాపై.

నుంచుము. బలాహికా! గాఢాశ్రయం బట్టుము పద్మావతి! పాదములను నొక్కుము. అనంగసేనా! శేఖ యెంతయైనది. కుముద్వతి! నిద్రి రాలేదు, కథలు చెప్పుమని" పలుకుచుండెడి తండ్రి యాలాపముల ననవరతము వినుచు సంతప్యమాన హృదయై దుఃఖదీఘమగు నారాత్రినంతయు నిద్రలేకుండ వెళ్లబుచ్చెను.

మరునాడు ప్రాతఃకాలము దశ్యపాలుడు రాజగృహాద్వారమునొద్ద కశ్యపమును దెచ్చియుంచినను దాని నెక్క క పాదచాడియై స్వసుందిరమున కరిగెను. అపుడు సోదరుని రప్పించుటకొరకు జవిత్యులు క్షీప్రగాములు నగు నుష్మిపాలులనుఁ బంపెను. ముఖప్రత్యక్ష నము గావించుకొని పరిజనోపసీతమగు పరికర్మనుఁగూడ స్వీకరింప లేదు. తన మోల విమనస్కులై నిలునబడియున్న రాజపుత్రులు కొందరు "రసాయనుడు రసాయనుడు" అని యున్నట్లముగాఁ బలుకుట వి నెను. "సామ్యులారా! రసాయనుడని యెందుకుఁ బలికితిరి" అని యడిగినను వారు ప్రత్యుత్తరవియ్యక యూరకుండిరి. సలుశూరు నిర్బంధించి యడుగగా వారతిదుఃఖముతో "దేవా! రసాయనుఁ డగ్నిలోఁ బడెనట" యని చెప్పిరి. హాషాశామాల విని యంతస్తాపముచే దగ్ధుడైనట్లాక్షణమందు వివర్ణుడయ్యెను. ఉన్మాదితమైనట్లున్న శోకాధిహృదయమును ధరింపలేకపోయెను. "అభిజాతుడు ప్రాకృత్యునివలె నప్రియవచనము నెన్నఁడుఁ బలుకఁడు. వీని సత్కులజత్వమగ్ని ప్రవేశముచే న్నాణమువలె నుజ్జ్వలతరమైనది. వీడు చేసిన పని స్నేహమున కనురూపమైనది. అవును సత్యమే. మాతండ్రి యతనికిఁ దిండికాదా? మాతల్లి యతనికిఁ దల్లికాదా? మేమతనికి నాడగులముకామా? సామాన్యముగా లోకములో నెవ్వఁడైనఁ బ్రభువు కాలధర్మము నొండఁగా ననుజీవులు బ్రతికియుండుట లజ్జాకరము. అనుజీవుల కమృతమయుఁడు, నిర్వాణ జబంధువు, అమోఘప్రసాదుఁడు నగు మాజనకుని విషయమయి

యీకః జెప్పినెల? ఇప్పుడీర సాయముడు తన్నుఁ దాను దహించుకొని
 నుట యుక్తమైన పనియే. కల్పితస్థాయియైన వీనికితిఁకేమినాశ
 నము వాటిల్లును? అతఁడాక్కడే యున్నలోఁ బడినను మేముద
 రము దహింపఁబడితిమి. పుణ్యాత్ములలో నగ్రేసరుడగు నాతఁడు
 ధన్యుడు. అట్టికులపుత్రునిచే విరహితముగు సీరాజకులమే యథ
 న్యము. నాకీప్రాణములతో నిక నేమి ప్రయోజనము. ఆహా!
 యీప్రాణములెంతనిష్ఠరములు? ఇప్పటికి నన్ను విడువకుండనున్నవి.
 సాహృదయము వేయిముక్కలుగా భిన్నముకాకపోవుటకుఁ గార
 ణము తెలియదు" అని యిట్లు పలుతెరఁగుల మనములో జూతెం
 పుచు దుఃఖాతుఁడై యావేశఁ బిచ్చసవిధమునకుఁ బోలేడు. సర్వ
 కార్యములఁ బరిత్యజించి యుత్తరీయముచే శరీరమునంతయు నాచ్ఛ
 దించుకొని కయనముపై బడియుండెను.

పోషకఁ డిట్లు చింతాక్రాంతుడై యూడ భూనాగు డట్టి
 యవస్థలోనుండ లోకులు కపోలకీలితకరుడై, సాసుగిలోచనులై,
 నాసాగ్రలగ్నసృష్టులై వగలబాగలఁ జెవులయందు రోధసద్ధవములు,
 నిహ్వలయందు హాకప్తశబ్దములు, ముఖములయందు నిట్టకొప్పలు,
 హృదయములందు దుఃఖములు నవిచ్ఛిన్నములయ్యెను. ఉష్ణాశు
 నహాసథయముచేవలెఁ గన్నులకు నినసి గాలేడు. నిశ్వాసవారని
 ర స్తములై నట్లు నవ్వులడగిపోయెను. సంతాపదగ్ధమైనట్లు వాక్కు
 డైకి గాలేడు. కథలయందుఁగూడఁ బరిహాసము లస్తమించెను.
 సంగీతగోష్ఠి యెచటికి జననో తెలియదు. లాస్యములు జన్మాంతరి
 తమైనట్లు స్మరింపఁబడలేదు. ప్రసాధనవిధిని స్వప్నమందుఁగూడ
 నెవ్వరు తలంపఁజైరి ఆ హారనామస్మరణముఁగూడ నింతరించెను.
 పానగోష్ఠిఖపుష్పప్రతిమఁబయ్యె. వందివాక్కులు లోకాంతరమునుఁ
 బొందనట్లుండె. సౌఖ్యము యుగాంతరస్థిము పగటియందుఁగూడ
 జనులు శయనంబుల విడువలేదు. మహాపురుషునిపాతసూచకము

తైన మహాసాత్వాతంబులు జనులకు మనంబుల మహాభయంబుల్పా
 దించుచు లోకమందెల్లడలఁ గానవచ్చెను. డోలాయమాననకలకు
 లాచలచక్రవాళంబైన ధరితి భతతోగూడఁ బోవువానినతఁ
 జలించెను. పరస్పరస్థాలనవాచాలతరంగంబులై యణపంబులు
 ఘోరిలైనను భూభృదభావభీతములైన దిక్కుల కేళపాళముల
 పగిది ధూమకేతువులు పొడవుగాఁ గానవచ్చెను. ధూమకేతువ్యా
 వ్రములగు దిక్కుఖములుగల భువనము దిక్పాలకు లొనర్చు నాయు
 మ్మామహిమముచే ధూమ్రమైనట్లు కాన్పించెను. నష్టకాం
 తియుఁ దప్తకాలాయసకుంభనవర్ణమునగు సూర్యమండలమందు
 ఘోరకబంధకాయవ్యాజముచే బాధ్యపాగ్నికాగ్నియగు నెవ్వఁడో పురు
 షజలి నిచ్చినట్లుండెను. రక్తశీకరాసారలోహితయై భూవధువు
 భర్తైనమిరణముకొఱకు రక్తాంశుక ప్రావృతయైనట్లుండెను. నరపతి
 వినాశభీతులవలెనున్న దిక్పాలకులచే దిక్కుఖములు కాలాయసనదృ
 శములైన కాలమేఘపటలములచే నాచ్ఛాదింపబడినట్లు భాసీలైనను.
 ప్రేతపతిప్రయాణపటహములకై వడి ఘోరనిష్ఠాతఘోషములు వ్యా
 పించెను. ఆసన్నయమమహిషఖురోద్ధాతములైనట్లున్న చాంసువృ
 ఘ్టలు సూర్యతేజస్సును ధూసరవణముఁ గలదానినిగాఁ జేసెను.
 కాలరాత్రివిఘాయమానవేణీబంధవిభ్రమముఁగల భృంగనముదా
 యము రాజసింహాసనసమీపమందు సంచరించెను. అంతరిక్షము
 నుండి పడుచున్న యుల్కలన్నిజ్వాలలనుకొని సృగాలనమూహ
 ములు విరసమఁగాఁ గూయఁదొడఁగెను. వాయుసమితియంతఃపుర
 భవనంబుపైఁ దిరుగుచు ననవరతము శ్రుతికటువుగా నరవజొచ్చెను.
 రాజ్యజీవితపద్యశంబు సరసమాంసపిండలోహితంబునగు శ్వేతాతపత్ర
 మధ్యస్థితమాణిక్యఖండంబును గృధ్రమపహరించెను.

ఇట్లు దినము లతిక్రమించుచుండ నొకనాడు శీఘ్రగమన
 వశంబున గళదూభషణుఁఁకారిణియు, విషాదవిజయఘోషణవలె

నన్నదియు, చలచ్చరణనూపురధ్వనలచే నున్నీవములై యరచుచున్న భవనకలహంసలచే దూరమునుండి యేమేమియని యడగఁబడుచున్నదానివలె నున్నదియు, బొమ్మింధురాలై శ్రోణిభాగము నుండి జారుచు ధ్వనించు రశనాకింకిణీసంతతి ననుసరించి యరచుచున్న గృహసారసనికరముచే జూపింపబడిన మార్గముగలదానివలె నున్నదియు, కవాటసంఘట్టనస్ఫుటితలలాటరుధిరవాటలంబైనట్లున్న రక్తాంశుకముచే ముఖము నాచ్ఛాదించుకొని యేడ్చుచున్నదియు సంతాపబలవిలీనకనకవలయరసభారవలెనున్న వేల్చిలతను విడుచుచున్నదియు, భుజంగినిర్మోకమునువలె ముఖమరుత్తరంగితిమగు నంశుకము నాకషించుచున్నదియు, ధమ్మిల్లరచనారహితమై శోకోచితమైన శిరోరుహసమూహముచే బ్రావృతవక్షస్థలయు, వక్షస్థలతాడనపీడచే నుబ్బినల్లనై యుండటచే బలుమారుస్థాంశుప్రమాజ్ఞానమువలన దగ్ధమైనట్లున్న కరకిసలయమును గడల్పుచున్నదియు, స్వకపోలప్రతిబింబితులైన జనలను శోకాగ్నిప్రవేశముకొరకు నేత్రాశునిర్దురంబుల న్నానము చేయించుచున్నట్లు కానవచ్చునదియు సగు సుకేలయను యశోవతిప్రతిహారి, “కుమారుఁడెక్కడ? కుమారుఁడెక్కడ”యని యడుగుచువచ్చెను. విషణ్ణతాకలోచన ప్రత్యుద్గతియై సమీపించి మణికుట్టిమస్యస్తకరయుగళయై యుష్ణశ్వాసలచే నెండిపోయిన యధరమును దశనకాంతిభారలచే దడుపుచు సథోముఖయై “దేవా! రక్షింపుము, రక్షింపుము, మహారాజ జీవించియుండగా దేవి సాహసకృత్యము నొనరించుటకు నిశ్చయించినది” అని విన్నవించెను.

దుశ్శ్రవంబగు సావాతా విన్నతోడనే హఘ్నాడు చింతచే నాకౌంతునివలె దుఃఖముచే గబళితుని సగిది సంతాపముచే వశీకృతునిమాడ్కి నధైర్యమునకాయత్తుని కరణినయి కొంతవడి విసంజ్ఞాడయ్యెను. తెలివివచ్చినతరువాత కఠినోపలమందుబడు లోహ

ప్రహరమువలె నాహృదయమును. దాకిన యీదుఃఖాభిషంగమ
గ్నిని బుట్టించుచున్నదిగాని దేహమును భస్మముగాఁ జేయలేదని
మనస్సులో ననుకొనెను. లేచి తొందరగా నంతఃపురమునకుఁ
జూయి యచట “తండ్రి చూతపోతమా! నీతల్లి పృథ్వాసమునకుఁ
బోవుచున్నది. ఇంక నిన్ను నీవే చూచుకొనుము. జాతీగుచ్ఛమా-
నేను పోవుచున్నాను. నాయొద్ద శలవు పుచ్చుకొనుము. సోదరి!
నేను పెంచిన దాడిమలతా! ఇప్పుడు నన్ను విడిచి యనాభవగుచు
న్నావు. రక్తాశోకమా! నాపాదప్రహరములను కర్ణాలంకారము
వృత్త చిగుళ్ళుగోయులను పైరింపుము. పుత్రీకా! బాలవకుళమా!
వారుణీగండూపగ్రహణదుర్లలిత! నిన్ను జూచితిని. అమ్మాయి!
ప్రియంగులతికా! నన్ను గాఢముగా గోగించుకొనుము. ఇంక
నీకు నేను దర్శభవగుదును. భవసద్వారమందున్న సహకారమా.
నాకు దర్పణము విడువుము. నీవు నాపుత్రుడవు. తమ్ముడా
పంజరశుకమా! నన్ను మరవకుము. శారీకా! నీకు నేను దూర
మయితిని. మనకు మరల స్వప్నమందు సమాగమము కలుగును.
త్రోవలో నన్నడ్డుకొనుచున్న యీ మయూరము నెవ్వరి కొప్పు
జెప్పెదనమ్మా? అమ్మాయి హంసమిశ్రునమును గుమాకునివల్లె
జూచుకొనుము. ముఠభాగ్యనగు నేనీజక్కవకవకు. బెండ్లి సలుపఁ
జాలకపోతిని. మాతృవాత్సల్యముగల హరిణి! మరలిపోమ్ము.
కంచుకీ! ఆవీణ నిలుచెమ్ము. ఒకపరి దానిని గోగిలించుకొనియెడు.
బిందుమతి! ఇది నాయంత్యసమస్కారము. చేటి! నాపాదములను
విడువుము. కాయాయనికా! ఎందుకేడ్చెదవు. దైవము నన్ను
గొనిపోవుచున్నది. నాయనా కంచుకీ! దుర్లక్షణవైస నాకేల స్రవ
క్షీణ మొనర్చెదవు. ఏమి- ప్రియసఖీ! మలయవతి! నాకు గాన
రాలేదు. సానుమతి! ఇది నాచరమనస్కారము. కువలయవతి!
ఇదిగో నాకొన కౌగిలి. సఖిభారా! ప్రణయకలహములను శ్రమి

పుడు" అని పలుకుచు ననుమరణోద్యతలైన రాజమహిషుల యాలాపములను విన్నెను.

అట్టిపలుకులు వినుటచే దహ్యమాసశ్రవణయుగభృంశై యంతఃపురములోనికి బోవుచున్న హాషాడు సర్వధనంబుల నాశ్రీతుల కొనగి మరణాలంకారమును గ్రహించి జనకరాజపుత్రికవలె భర్తృసన్నిధియందగ్గిలో బడబోవునదియు, స్నానార్ద్రవస్త్రయగుటచే నాక్షణంబున సముద్రవధ్యమునుండి వెడలుచున్న లక్ష్మీనిః బోలునదియు, సాంధ్యరాగద్వయమును వహించు సంతరిక్షము మాడ్కి కుసుంభరాగరక్తంబగు వాసోయుగళంబు ధరించినదియు, ఉర్జస్థలావలంబమానమగు రక్తకంఠసూత్రముచే శోకస్ఫుటితహృదయగళద్రక్తధారయోయను శంకనుఁ బొడమించునదియు, కుంకుమాంగరాగపరిల్లిప్తయగుటచే దహింపబోవు చిత్తాగ్నిచేఁ గబళింపఁ బడినదానివలె నున్నదియు, పతిప్రీతాపతాకవలెనున్న భర్తృప్రాసయప్తినాలింగనము చేసుకొనుచున్నదియు, బంధువుని యెదుటవలె రాజాతపత్రముదగ్గర నశ్రుమోచనముఁ జేయుచున్నదియు, బాహ్నుభిఃప్రవాహనిరుద్ధనేతులగు సచివుల కతికష్టముతో సందేశంబుల బోవుచున్నదియు, వృద్ధబాంధవాంగనాక్రంద్యనులచే విదీర్యమాణకణాయు, భర్తృభాషితేనిభంబులగు పంజరసింహగజాతంబుల నపహృతహృదయయు, భర్తృభక్తిచేఁ బ్రసాధితయు, వీడచే గృహీతసర్వావయవయు, చింతచే సమాల్లింగితయు, వృద్ధులచే ననుగతయు, భూవాని కిష్టమైన కాలేయకములనుగూడఁ గన్నీళ్లతోఁ జూచుచున్నదియు, సపత్నీపాదంబులకు వందనంబులొచరించుచున్నదియు, శుకశౌరికామయారాదుల కంజలి రచించుచున్నదియు, గృహపాదపముల నాలింగనముఁ జేసుకొనుచున్నదియు నగు తల్లినిఁ జూచెను.

ఇట్టి స్థితిలో నున్న తల్లినిఁ జూచి హాషాడు దూరమునం

దుండియే “అమ్మా! నీవును మందభాగ్యుడనై న నన్ను విడిచి చనియెదవా? నన్ననుగ్రహింపుము ఈపని జాలింపుము” అని పలుకుచు నామె పాదములపైఁ బడెను. అట్లు పాదనిహితశిరస్కుఁడు, ప్రేమ, కనిమ్యుఁడు నగు హాషణుఁడట్లుం డఁగా మూర్ఛాంధకారములో మునుగుచున్న యశోవతి కృతప్రియ త్నయయినను బాహ్యోత్పేదమును నినారింప నశక్తయై యుత్కుటకు చోత్కంపప్రకటితాసహ్యశోకభారయై, గడ్గదికాగృహ్యమాణకంఠ స్వరయై, నేత్రజలప్రవాహంబునఁ గపోలంబులఁ దడుపుచు, మన్య వేగస్ఫురన్నాసాపుటయై యంశుకాంచలముచే ముఖచంద్రునిచ్చాచ్చ దించుకొని దుఃఖించుచుఁ బ్రస్ఫుతస్తనియై ప్రసవదినము మొదలు కొని యీ హాషణుని సకల శైవవృత్తాంతమును స్మరింపుచు, “అంబా, తాతా, పరలోకప్రసిత నై దుఃఖించుచున్న నన్నుఁ జూడరా?” అని పలుమారు తలదండులకొఱకు మొట్టబెట్టుచున్న దియు, “అయ్యో నాయనా కొనకు నిన్నుఁ జూచుటయే లేకపోయె నుగదా” అని యసన్నిహితుఁడైన జ్యేష్ఠపుత్రునిగురించి విలపించుచు, “అమ్మా! నీవనాధవైతివే” అని శ్వశురగృహవతిఁగానియైన కుమార్తె కొఱకు దుఃఖించుచు, “దయాహీనుఁడా! యీ జనుఁడు నీకేమి యప రాధముఁ జేసె” నని దైవమును దూరుచు, నావతె దుఃఖిభాగినియైశ శ్రీ లోకములో లేదని బహువిధములఁ దన్నుఁ దాను నిందించు కొనుచు, బ్రాకృతశ్రీవతె దుఃఖిమాషలేక ఘుక్తకంఠముగా శబ్దించును.

దుఃఖోద్యేకము కొంత శాంతింపఁగా స్నేహముతోఁ గుమారుని లేవనెత్తి స్రవదశుబిందుసందోహదూషితముగు నాతని కన్ను నోయిని తనచేలాంచలముచేఁ దుడిచెను. కఠోరరక్తిమాత్రాంత ధావశ్యంబులు, అనవరతరోదనోచ్ఛ్వాసవర్జితంబులు నగు తన లోచనాబులను స్వయముగాఁ దుడిచికొని, బాహ్యార్ధికపోలసక్తంబు

లగు లుగాలకంబుల, శ్రీవణశిఖరంబున నారోపించి వికిణంబగు
 కేశపాశంబు ముడిచికొని, అశ్రుప్రవాహాద్వారై నస్తనోత్తరీయంబు
 స్వచ్ఛానమందుంచుకొని జలంబుల ముఖకమలంబు గడిగికొని ముఖ
 మూకపరిజనవిధృతంబగు వాసశ్శకలంబునఁ జేతులుఁ దుడిచికొని
 సుతవదననిబద్ధలోచనముగళయై కొంతసేపుండి నిట్టూర్పువిడిచి
 “బాబూ! నీవు నాకప్రియుడవుగాని, గుణహీనుడవుగాని, పరి
 త్యాగార్తుడవుగానికావు. స్తస్యముతోఁగూడ నాహృదయమును
 సైతము పానముచేసితివి. ఈసమయమందు ప్రభూతప్రభుప్రసా
 దాంతరితమై నాదృష్టి నిన్నుఁ జూడకుండనున్నది. లక్ష్మీవలెఁగాని
 భూమివలెఁగాని నేను పురుషాంతరవిలోకనవ్యసనముఁగలదానిని
 గాను. కులకళత్రమును, చారిత్రధనముఁగలదానిని. ధర్మప్రధాన
 మగు కులమందు జనించితని. సింహమునకు సింహివలె సమరశత
 శౌండుడైన పురుషప్రకాండునికి గృహిణిని. వీరప్రసూతను, వీర
 పత్నిని. వీరజననిని పరాక్రమక్రీతయైననావంటిదిమతియొకరీతిగా నెట్లు
 చేయును. భరతభగీరథనాభాగనిభుడైన నరేంద్రబృందారకుఁడు
 విఠాంతిని నన్ను చెట్టఁబట్టెను. సామంతసిమంతినిసమావజ్జిత
 ఘటాభిషేకంబుచే నభిషిక్తనైతిని. మనోరథదుర్లభమైన మహా
 దేవీపట్టబంధసత్కారమును లభించితిని. సపత్నీశిరస్సులయందుఁ
 బాదయుగళముంచితని. ఇట్లు కృతార్థుడైన నేనిక మతేమి యపే
 షించెడిను. అవిధవ్వనై మృతినొందుటకుఁ గోరుచున్నాను. ఆర్య
 పుత్రీవిరిహితనై రీతిదేవివలె నిరర్థకప్రలాపములఁ జేయుట కిష్టము
 లేదు. నీతండ్రి పాదధూళివలె మొదట గగనగమనమునుఁ దెలియఁ
 జేయుదాననై శూరానురాగిణుడైన సురాంగనలకు బహుమత
 నెగుచ్చును. దారుగదుఃఖదగ్ధుడైన సన్నగ్ని యేమిచేయున? ఈసమ
 యమందు నాకు మరణముకంటె జీవితమే సాహసము. స్నేహాన్ధన
 మైన పతి శోకానలముకంటె లోకప్రసిద్ధానల మతికీతలము. కై
 లాసకల్పిడగు జీవితేశ్వరుఁడు ప్రవసించుటకు సిద్ధముగానుండఁ జర.

త్వరణఘోషమును జీవితమందు లోభమెట్లుకలుగును? నరపతిమరణా
వధీరణ మహాపాతకినైన నేను బ్రతికియున్నను రాజ్యసృఖములతోఁ
బనియేమి? దుఃఖదగ్ధులైనవారి భూతియమంగళము అప్రశస్తము,
నిరుపయోగము. కావున నాయనా! నేనే నిన్ను వేమకొనుచు
న్నాను. నన్ననుగ్రహింపుము” అని పుత్రుని కాళ్లపై బడెను.

హామఁడు తనపాదములను తొందరతో వెనుకకుఁ దీసికొని
యెవనమితదేహుఁడై నేలఁబడిన తల్లిని రొనుచేతులచే నత్తి కూ
ర్చుండఁజెల్పెను. శోకము దుర్నివారము గావునఁ గులస్త్రీల కుచిత
మైనదియు, శ్రేయస్కరమైనదియు నిదియే యని తలంచి యామె
నిశ్చయము నెఱిగి యథోముఖుడై మిన్నక యుండెను. స్నేహ
కాతరుఁడైనను కులీనుఁడు దేశకాలానురూపమైన యిట్టి పనికిష్ట
పడును. యశోవతియుఁ గుమారునిఁ గొల్పియొకఁగాని శిరమాఘా
ణించి పరిజనాగ్రాదబధిరిల్పెనైన యంతఃపురమునుండి వెలువడి కాలి
నడకతో నరస్వతి నదీతీరమునకుఁ బోయెను. అచ్చటఁ జంద్ర
మూర్తి రక్తపంకజపుంజులచే సూర్యునివలె స్త్రీస్వభావకాతరము
లైన దృష్టిపాతములచే నర్పించి చిత్రభానునిఁ బ్రేమించెను. హామ
ఁడును మాతృమరణదుఃఖవిహ్వలుడై బంధువర్గము తోఁబొనిరాగా
జనకునికడకువచ్చి యల్పవశేషప్రాణవృత్తియై యస్తాభిలాషియగు
చుండునినలెనున్న తండ్రినిఁ జూచెను. దుస్సహదుఃఖోద్యోగము
నాపజాలక స్నేహమును విడిచి ధైర్యమవలంబించి సకలదుర్బదన్య
పాలమాళిమాలార్చితంబులగు జనకుని పాదపద్మములయందు దశ్య
సంతానమును విషించుచుఁ బ్రాకృతునివలె జాలసేపు ముక్తకంఠ
ముగా నేడ్చెను.

అపుడు రాజతికష్టముతోఁ గనులెత్తిచూచి పుత్రుని గురుతు
పట్టి “నాయనా! యిట్లధైర్యమునొందుట నీవంటి ధీరునికిఁ దగునా?

నీవంటివారు మహాసత్త్వము. లోకమునకు మహాసత్త్వతయే మొదటి యవలంబనము. సత్త్వవంతులలో నగ్రేసరుడవైన నీవెక్కడ నిట్టి శోకవిహ్వలత్వమెక్కడ? సూర్యసమతేజస్కుడవైన నిన్నుఁ గులప్రదీపుడవనుట లాఘవము. శౌర్యపటుప్రజ్ఞోపబృంహిత పరాక్రముడవైన నిన్నుఁ బురుషసింహుడవనుట నింక. చక్రవర్తి లక్షణాంకిత శరీరుడవైన నీకేభూమి యధీనమనుట పునరుక్తము. లక్ష్మీస్వయంగృహీతుడవైన నీవీరాజ్యలక్ష్మినిఁ బరిగ్రహింపుమనుట వికరీతము. ఉభయలోగవిజగీషుడవైన నీవీలోకము నధిష్టించుమని చెప్పట యపర్యాప్తము కోశసంచయమును స్వీకరించుమనుట చంద్రికావిమలయశస్సూచయై కాభిరతుడవైన నీకు నిరుపయోగము. రాజనమూహమును వశపర్చుకొనుమనుట గుణగణాత్మకృతలోకుడవైన నీకు గతార్థము. రాజ్యభారమును వహించుమనుట భువన త్రియభారోద్వహనశక్తుడవైన నీకు నుచితనియోగము. సృజలఁ జాలింపుమనుట దీఘదోర్దండార్ధితి దిబ్బులుడవైన నీకు నవాదము. పరిజనమును రక్షింపుమనుట లోకపాలోపముడవైన నీకానుమంగికము. శస్త్రాభ్యాసము మానవలదని చెప్పట ధనుర్గుణానికాంకితప్రజోష్ఠుడవైన నీకు నిరర్థకము. నూతన పయస్సులో జితేంద్రియుడవైన నీకుఁ జాపలమును నిగ్రహించుమని చెప్పట కవకాశ మేలేదు" అని యిట్లు నచింపుచు నారాజసింహుడు కనులు మూసెను.

ఈసమయమందే భాస్కరుడు తేజస్సును విడిచెను. సరపతి జీవితాపహరణరూపమైన యాత్మపరాధమువలన లజ్జించుచున్న వానిపగిది సభోముఖుడయ్యె. భూవాలసథనదుఃఖాన్వితవ్యమానుడునుంబోలె నాతామృతరీగుడయ్యెను. ఎవ్వరైన నప్రియప్రశ్న నడుగుదురేమోయని శంకించుచున్నవానివలె మెల్లగా సంతరిక్షము నుండిఁ జాలెను. సరవరునికి జలాంజలి నియ్యగోరుచున్నవానివలె

నపరజలనిధి సమీపంబునకుఁ నోయె. దుఃఖాన్నిదగ్ధమైనట్లుబడియున్న కరనహాసముఁ గలపొడయ్యెను. ఇట్లు సరిపతిమరణసంజాతవై రాగ్యునివలె శాంతశరీరుడై మరీచిమాలిచరమగిరిగుహగహ్వరమును జొచ్చెను. మహాజనాశ్రయంతానాస్త్రికృతమైనట్లు తపము శాంతిం పరోదనతామ్రలోకలోచనకాంతిచే బలె జగ మ్మిట్టబడగా, జనోష్ఠనిశ్వాససంతాపదగ్ధమైనట్లు దివసము నల్లబడ, నరపతి ననుగమించుటకుఁ బోయినదానివలె నున్న లక్ష్మీకమలవనమును విశువ, భక్త్యశోకవిధురయైనట్లు పరివృతచాయయై భూమి నల్లగా నగుపడ, కులపుత్రులవలెఁ బరిత్యక్తశత్రుములై దుఃఖముతో మొఱలిడుచుఁ జక్రవాకములు వనాంతరముల నాశ్రయింప, అరాజకభీతములైనట్లు పద్మములు తమకోశములను దాచుకొనగ, దినకరుఁడు రాగశేషుడై లోకాంతరమునకేగ, ప్రేతపతాకవలె సంధ్యగగనతలమందు విస్తరింప, శవశిబికాలంకార నీలచామరసందోహంబు పగిది దృష్టిప్రతిరోధకతిమిరసంచయంబెల్లెడల సతిశయింప, కాలాగరుకాష్టములచే నెవ్వఁడో రచించినచితవలె రాత్రికానుపింప, అవతరత్త్రివిశిమానకింకణీకృణితముమాడ్కి శాఖాంతరకులాయలీయమానశకుని కలకలంబు వినబడ, నాకలోకంబునకుఁ బోవుచున్న భూపాలు నెదురుకొనట కిందుకుఁ బాపిన శ్వేతాతపత్రిముచందంబునఁ దూచుదెసఁ జూచుకుదయుంప, శిబినముడైన నరేంద్రునిఁ బురోహితపురస్కరులైన మంత్రులు, సామంతులు, పౌరులు మొదలగువారు శిబికలోఁ బెట్టి సరస్వతీతీరమునకుఁ గొనిపోయి యచట రాజాహూమైన చిత్రయందుంచి విధ్యుక్తరీతిగాఁ జరమసంస్కారమును గావించిరి.

హావూ వధూ నుడును రాజకులసంబంధులు ' శోకమూకులు నగు లోకులచేఁ బరివృత్తుడై యాస్తరణశూన్యమైన భూమియందు రాజులతోఁ గూర్చుండి భీమరథీభీమమైన యారాత్రినంతయును గడి

జను. “మాతండ్రి స్వగతుడుకాగా లోకమనోరథముగల ములు భగ్గుములయినవి. భూతిస్థానములు ఖలమైనవి. ఆనంద ద్వారములు మూసివేయబడినవి సత్యపాదిత్వము నిద్రించినది. లోకయాత్ర లోపించినది. బాహుశాలిత్వము నశించినది. ప్రియభాషిత్వ మభావమునొందె. పురుషకారముభ్రష్టమయ్యె. సమర శౌండత సమాప్తినొందినది. పరగుణప్రీతి విధ్వస్తమయ్యె. శాస్త్రములిక నిరుపయోగములు. విక్రమము నిరాలంబనము. విశేషజ్ఞత కథావశిష్టము. ఔర్జిత్యము దత్తజలాంజలి. ప్రజాపాలననైపుణికామాయమునవలంబించె. రాజలక్ష్మియౌశ్రమమును స్వీకరించునుగాక. పసుమతీ ధవళవస్త్రమును ధరించునుగాక. విలాసిత్వము వల్కులముదాల్చునుగాక. తేజస్విత్యమరణ్యములపాలగునుగాక. ధీరత్వము చీవరముల గట్టుకొనునుగాక. కృతజ్ఞత యిక నెవ్వని నాశ్రయించును. తౌద్యశమహాపురుషనిర్మాణపరమాగువుల నిక నెచట జతున్ముఖుడు లభిపగలడు. దశదిశలు సూన్యములైనవి. జగమంతయు సంధకారమయ్యును. శస్త్రపజీవుల జన్మ విటపైని నిష్ఫలము. పీరగోష్ఠిలిక యెట్లు జరుగును? దీఘురక్తనయనందైన తన్మృఖులకజంబు స్వప్నమందైన గనబడునా? లోహస్తంభాధికగరిమగర్భంబగు తద్భుజయుగళంబు జన్మాతరమందైన నన్నాశ్లేషించుకొనునా? మధ్యమానక్షీరసాగరోద్ధారగంభీరమగు కంఠధ్వనితో బుత్రికాయని లోకాంతరమందైన బిలుచునా” యని యిట్లు బహువిధంబుల విలపించుచు నారాత్రియంతయుఁ గృతజాగరుండై యుండెను.

అంత దుఃఖించుచున్నవివలెఁ గృకవాకుసమూహములు కంఠములెత్తి కూయఁదొడగెను. భవనమయూరములు వాసయష్టలనూండి క్రింది కురికెను. పక్షికులంబులు తమకులాయవృక్షంబులం బరిత్యజించి యాహారార్థ మరణ్యంబులకుం బటచె. అంధకారంబు తను త్వమునొందె. దీపంబులు తపిరిజన్నేహంబులై నిర్వాణభూయిష్టం

బులయ్యెను. అంతరిక్షమరుగువల్లలపావ్రతమై సన్యాసమును
 భరించినట్లుండె. కలవికకంధరాభూసరంబులగు నక్షత్రంబులు
 పాధివాసిశకలంబులవలె బ్రకాశించెను. మనశ్చరిచయంబువి విధ
 సరస్వరిత్తిధాభిముఖంబుగా బయలుదేరెను. ధవళశావాన్నపిం
 డమువలె జంద్రుడఁ పరపయోనిధిపులినపరిసరమందుఁ బలితుం
 డయ్యె. స్వర్గారూఢుడైన భూపాలుని చందంబునఁ గమలాపుగ
 డుదయగిరిమస్తకంబు నలంకరించె. రాజ్యమువలె రాత్రిమారిపో
 యెను. పృబుద్ధరాజహంసమండల పృబోధ్యమానంబగు పంకజాక
 రంబుమాడ్కి హామం డచటనుండి బయలు వెడలి నూపురరవా
 భావంబున మూకీభూతంబులై యున్న మరాళంబులను, శోకాకులశే
 యితకంచుకివగ్గంబుతోఁ గూడిన శుద్ధాంతంబును, నిహతయూధప
 మైన వనగజయూధమువలెనున్న పితృపరిజనంబును, రుదన్యహామా
 త్రిమై నిష్పందమగు రాజకుంజరంబును, మందురాపాలకాక్రిందకధి
 తంబగు వల్లభాశ్వంబును, విశ్రాంతజయశబ్దకలకలంబయి శూన్యమై
 యున్న మహారాజాస్థానమాటపంబును వీక్షింపును. దహ్యామానదృ
 ప్తియై రాజభవనంబుఁ బ్రవేశించెను. ఆమరుసటిదినమందు సర
 స్వతీతీరంబునకుం జని స్నానముజేసి తండ్రి కుదక మొసంగెను. అని
 ప్పీడితహాళియై నూతనదుకూలవస్త్రంబులఁ దాల్చి యాతపత్రము
 లేకుండ హయంబున్ననుఁ బాదచారియై యుష్ణనిశ్వాసముల విడు
 చుచు మరల రాజభవనంబుఁ జొచ్చెను.

రాజవల్లభులు, సుహృత్తులు, భృత్యులు, సచివులు రాజ
 మరణదివసమందే గృహములను ప్రియులైన దారపుత్రాదులనుఁ
 బరిత్యజించి బాధుజనులు తమ్ము నివారించుచున్నను వినక నృపగుణ
 గజాపహృతచిత్తులై కొందరు భృగుపాతము నంగీకరించిరి. కొందరు
 తీర్థవాసులైరి. కొందరు కుశశయనసంవిష్టులై యనశనవృతముచే
 ననమానమైన శోకమును శమింపజేసుకొనిరి. శోకావేగవివక్ష

తైన మరికొందరనలప్రవిష్టులైరి. కొందరు దారుణమఃఖాగ్నిదహ్యామానహృదయులై హిమశైలము నాశ్రయించిరి. కొందరు విద్యపర్వతోపత్యకలయందుఁ బల్లవశయనశాయులై సుతాపమును వీడిరి. కొందరు సేవావిముఖులై శూన్యారణ్యభూముల నాశ్రయించిరి. కొందరు పవనాశనులై ధర్మాజ్ఞానసక్తిచే మునులైరి. కొందరు కాషాయంబుల ధరించి కాపిలమతప్రవిష్టులైరి. కొందరు పూర్వము కిరీటములను ధరించిన శిరస్సులచే జడలను ధరించిరి. కొందరు రక్తాంబరధారులై స్వామ్యనురాగము నుజ్జ్వలముగాఁజేసిరి. కొందరు తపోవనంబులఁ దపస్సొనరించుచు శరీరములను జీర్ణింపఁజేసిరి.

సంపదశౌకమనియు, భూమి మహాపాతకమనియు, రాజ్యము రోగమనియు, భోగములు సర్పములనియు, గృహము సరకమనియు, బంధవులు బంధనమనియు, జీవిత మపయశంబనియు, దేహము గోహమనియు, సామర్థ్యము కళంకమనియు, ఆయువపుణ్యఫలమనియు, ఆహారము విషమనియు, విషమమృతమనియు, చందన మగ్నియనియు, కామముక్రకచమనియు, హృదయస్ఫోటన మభ్యుదయమనియు, దలంచుచు సకలవ్యాపారవిముఖుడై పృథ్వీశోకవిహ్వలీకృతమానసుడైన హిమనిచిరంతనమిత్రులు, పృథ్వీతామహాకృమాగతులైన కులపుత్రులు, గ్రాహ్యవాక్కులైన గురువులు, శృతిస్మృతీతిహాసపురాణ విశారదులైన వృద్ధబ్రాహ్మణులు, శ్రుతాభిజనశీలశాలులు, మూర్ఖాభిక్షువులు సగురాజులు, యథావదధిగతాత్మతత్త్వలైన సన్యాసులు, సమదోఖసుఖులైన మునులు, సంసారాసారతాకధనకుశలులైన బ్రహ్మవాదులు, శోకాపనోదన నిపుణులైన పౌరాణికులు, పరివేష్టించి రాజ్యమునుఁ బరిగ్రహింపుమని బోధించిరి. వారిట్లననయింప నతికష్టముతో మెల్లగ నాహారాదులయం దాభిముఖ్యము గలవాఁడయ్యెను. “మహాప్రళయసదృశమైన మాతండ్రి మరణవార్తను విని

మాయన్న బాష్పజలస్నాతుడై వల్కలమును ధరించి తపశ్శరణమున కరణ్యమునకుఁ బోయెదనని నిశ్చయింపడుగదా? ఆపురుష సింహుడు గిరిగుహ నాశ్రయింపడుగదా? అశ్రుజలపూర్ణాలోచనడైనను అనాథమైన యీశ్వధివిని చూచునా? సంసారానిత్యతాజనితవైరాగ్యుడై సవిధమునకు విచ్చు రాజ్యలక్ష్మిని నిరసింపడుగదా? పృథమవ్యసనవిషవిక్లబుడై తన్నుఁ దాను మరువడుగదా? కారుణదుఃఖాగ్నిదగ్గదేహుడై పట్టాభిషేకము నొప్పకొనునా? ఇచ్చటకు వచ్చినతిరువాత రాజులచే బోధింపబడినవాడై రాజ్యపరిపాలనయందు విముఖతనొందడుగద. అతడు తండ్రిగారియందలి పక్షపాతముఁగలవాడు “కాంచనతాళవృక్షసదృశఁడేహప్రమాణము, దివసకరప్రీతిచే దినమంతయు వికసించియుండు పద్మమువంటి యాముఖము, వజ్రస్తంభభాస్వరములైన యాభుజకాండములూ, మదాలసహలధరవిభ్రమములైన యావిలాసములు, పూర్వమెవ్వరికైనఁగలవా? ఇక ముందువారికుండునా? ఆతనివంటినదాన్యుడు పరాక్రమవంతుడు, మానవంతుడు, మరెవ్వడున్నాడని నాతోఁ బలుమారు ప్రసంగించుచు దరుచుగాఁ దండ్రిగారిని ప్లాఘించెనువాడ”ని భ్రాతృగతహృదయుడై తనలోఁ దాను చిఠింపుకొనుచు భ్రాతృసర్వతోత్కంఠావిసంస్థల హృదయుడై యతనిరాకను నిరీక్షించుచుండె.

అంధ్రహామ చరిత్రములో

మహారాజ మరణవర్ణనమును పంచమోచ్ఛ్వాసము.
ముగిసెను.

హాష= చరిత్రము.

షష్ఠోచ్ఛ్వాసము.

తే॥ గీ॥ వెదకి వెదకి కృతాంతుడు పృథ్విలోనఁ,
బంపి తన దూతసమితి యుపాంశువుగను,
శూరులనుఁ బట్టి తెప్పించు నేరుపురను,
రోషకలితాత్ముఁడౌ విజగీషుపగిది॥

తే॥ గీ॥ కుంభిసంభగ్నుతరుపాత ఘోరరవము,
సింహసుప్తిని వనములోఁ జెరుచు కరణిఁ,
సమ్మకముపైని మనుజుని నధికినట్టి,
దోషమున నాశనంబొందు దుర్జనుండు॥

అంత ద్విజన్ముడు ప్రధమప్రేతపిండంబు భుజింప, భయంకరములగు నాశౌచదినంబులతిక్రమింప, ఆలోకనమాత్రిద్యుపిదాయకములగు నృపశయనాసనచిత్రచామరామత్రయస్త్రాదికము బ్రాహ్మణదత్తముకాగా, రాజాస్థిసంచయము, తీర్థస్థానంబుల నుంచఁబడఁగా, రాజకుంజరము సరణ్యములో విడిచిపెట్టఁ గ్రమముగా నాకర్షణములు మొదగింప, విలాపములు విరళముకాగా, లోకలోచనాశ్రుధారాసంతానము శాంతింప, నిష్కార్యులు శైధిల్యమునొందఁజూకప్రశంబము లంతరింప, శోకశయ్యలు పరిత్యక్తములు కాగా, మనుష్యశ్రవణము లుపదేశావళాతనొంద, నృపగుణములు గణనీయదశకు రాగా, శోకమచ్చటచ్చటఁ గానుపింప, కవులు తమ రోదనములఁ జాలింప, సరనాథుఁడు స్వప్నావశేషధర్మనుఁడు, హృదయావశేషసానుఁడు, చిత్రావశేషాకృతి, కావ్యావశేషనాముఁడునుగాగా, హాషదేవుఁడొక కాలమందు సంత్యక్తవ్యాపారాంతరుడై,

శోకమూకులు, అవసరశిరస్కులు నగు మహాజనులు, వృద్ధబాంధవులు, గుంపుగూడి తనచుట్టుఁ గూర్చుండియుండుటనుఁ జూచి “శోకపరాభూతిమైన యీజనసముదాయము మాయన్నగారి రాకనుఁ దెలియఁజేయుచున్నది. అంతకంటె మతేమియున్నదని” తనలోఁ దాననుకొని లోనికి వచ్చుచున్న యొక భృత్యునిఁగాంచి “ఓయీ! మాయన్నగారు వచ్చినారా” అని కంపమానహృదయుఁడై యడిగెను. కాడు “స్వామీ! అవును. తమరు సెలవిచ్చినట్లు ద్వారదేశమందున్నారు” అని మెల్లగాఁ బలికెను. అది విని హామఁడు సోదర్యస్నేహపరవశుండై బాష్పోదకప్రవాహముతోఁ దన వ్రాణములను విడిచిపెట్టక యతికష్టముతో నాపెను.

అనంతరము మొదటఁ బ్రవేశించిన ఓరిజనమువలెనున్న ద్వారపాలకాకృతదనధ్వనిచేఁ దెలుపఁబడిన రాకఁగలవాడు, బహువాసరములనుండి స్నానభోజనశయనాదివిహీనులై కృశించిన ఓరిజనులచేఁ బరివృతుండు, అవిరళమార్గఽధూళిధూసరితాంగుడగుటచేఁ గ్రమాగతమైనభూమిచే శరణీకృతశరీరుని పగిది నున్నవాడు, సమాసన్నరాజ్యలక్ష్మీకటాక్షపాతములమాడ్కి నున్న ధవళములగు హూణసమరశరవ్రణబద్ధపట్టకములచే శబలీకృతకాయుడు, అవనివతి ప్రాణపరిత్రాణార్థమై శోకాగ్నియందు హూమముచేయఁబడిన మాంసముకలవివలెఁ గృశించిన యవయవములచే నివేదింపఁబడిన దుఃఖభారముగలవాడు, కిరీటశూన్యమై మలినకుంతలమై యున్న శిరస్సునందు మూర్తీభవించినట్లున్న శోకమును ధరించుచున్నవాడు ఆతపగళితస్వేదముతోను, పితృపాదపతనోత్కంఠతోనుఁ గూడినలలాటముఁ గలవాడు, విపులబాష్పపయఃప్రపాహముచేఁ బతిమరణమూర్ఛితవలెనున్న భూమినిఁ దడుపుచున్నవాడు, నిరంతరాశుభ్రించుపతనమువలన లొత్తఁబడి చిక్కియున్న కపోలములుఁగలవాడు, అత్యుష్ణముఖమాదుతముచే ద్రవిండు

చున్నట్లున్న యధరముతోఁ గూడినవాఁడు. అచిరశ్రుతిపితృమరణ మహాశోకముచే దగ్ధమైనట్లున్న శ్రీవరాహదేశముగలవాఁడు, సూర్యుండస్తమించుటచే లుప్తశోభమైన దివసమువలె శ్యామిభూతుఁడు, భగ్నమైన కల్పతరువులుగల నందనమువలె వివస్థుఁడు, దిగ్గజము నశించిన దిగ్భాగమువలె శూన్యుఁడు, వజ్రపాతదారితమైన పర్వతమువలె గంపమానుఁడు, దౌర్మనస్యముచే దానీకృతుఁడు, అధికివశంపదుఁడు, మానముచే మూకీకృతుఁడు, వీడచే నాకాంతుఁడు, వైరాగ్యముచే ధరింపఁబడినవాఁడునై సాధుభాషితముల కసాధ్యమైనది, వృద్ధబుద్ధులకబోధ్యము, గురువాక్కులకగమ్యము, శాస్త్రశక్తికశక్యము, ప్రజ్ఞాప్రియత్నములకందనిది, గుహ్యదుపదేశముల కగోచరమైనది, విషయోపభోగములకవిషయమైనదియునగు శోకముచే గబళితుఁడునైయున్న యన్నగారినిఁ జూచెను.

అంత రాజ్యవర్ధనుఁడు చీరకాలనిరుద్ధదుఃఖోద్యేకము నాపలేక దూరమునుండి ప్రసారితదోర్దండయుగభ్రుంజై తమ్మునిఁబట్టుకొని మాటిమాటికిఁ గంతమందు, కపాలములయందు, స్కంధభాగమందు నిడికొని శ్రోతృహృదయములను బంధనములతోఁ బెల్లగించుచున్న వానివలె ముక్తకంఠముగా నేడ్చెను. నిర్వృష్టనేత్రజలుండై శరత్కాలపుమేఘమువలెఁ గొంతసేపటికి స్వయముగా నుపశమించెను. పరిజనోపసీతంబగు జలంబునఁ జక్షుఃప్రక్షాళనంబుఁ జేసికొని దాని తెచ్చిన చంద్రాతపశకలోపమంబగు వాసఃఖండముచే నుష్ణబాష్పదగ్ధమైన ముఖమునఁ దుడిచికొనియె. చాలసేపూరకయుండి లేచి స్నానభూమికిఁ జని కొంతవడి యచటఁ గూర్చుండి స్నానముఁజేసి తలదుడుచుకొని పర్యంకమందుఁ బడియుండెను. హామకాదును స్నాతుండై భూతలనిహితమైనకుధయందన్నకు దగ్గిరగానుపవిష్టుండయ్యె. దుఃఖినంతిప్తహృదయుండైన జ్యేష్ఠసోదరునిజూడ సాతనిహృదయమునహానశకలములయ్యెను. రాజ్యవర్ధనుడు రాజధానికి వచ్చిన

దినము నరపతి మరణదివసముకంటె దారుణతరంబయ్యెను. ఆదిన మందాపురములో నొక్కడును స్నానభోజనాదులను సలుపలేదు. అంత త్వష్టృటంకముచే నూతనముగాఁ జెక్కబడిన శరీరముగల వానివలె బహుళదుర్భరచ్ఛవినీదాల్చినవాడై యరుగుసారధియపర పారావారజలంబునఁ గుగ్గికె. ముకుళితకమలినీకోశనిబద్ధంబగు చంచరీకకులంబు కమలసరస్సున ధ్వనించెను. సూర్యుడస్తమింపగాఁ జక్రవాకవితతివిరహవా్యాధివిధురంబగు వధూకదంబమును సాసృ ముగాఁజూచెను. కలహంసరమణీరమణీయంబగు కైరవాకరమందు సంచరించు లక్ష్మియొక్క మాణిక్యకాంచీకింకీణీజాలమువలె మధు కరనికరము ధ్వనించెను. ఆకాశంబున నుదయమానంబై ప్రకట కళంకంబగు శశాంకమండలంబు విసాణోత్క్లిష్టపంకిలకకుదకూటంబు గల శంకరవృషభంబు పగిదిఁ బ్రకాశించెను.

ఈ సమయమందనిత్రమణీయవచనులైన ప్రధానసామంతు లచే విన్నవింపబడినవాడై రాజ్యవర్ధనుఁ డెట్టెట్లో లేచి భుజించెను. ఆరాత్రి తెల్లవారగా రాజులందరువచ్చి ప్రవేశించి యుడ నన్నతమ్మునిజూచి “నాయనా, హస్తా, గురుజననియోగంబు నకు లోబడినవాడవు. శైశవమందే నాయనగారి చిత్తవృత్తిని బాగుగా గ్రహించినవాడవు. కావున నిట్టి విధేయుడవైన నీకొక విషయము నామనంబు చెప్పఁగోరుచున్నది. బాలభావసులభమైన వక్రత నవలంబింపఁగూడదు. ఈ నాకోరికకు బాలిశునివలె విఘ్న మాచరింపకుము. లోకవృత్తమునుఁ దెలియనివాడవుకావు. లోక త్రయతాత్రయగు మాంధాత స్వర్గతుఁడుకాగా పురుకుత్కుడేమి చేసెను. భూలతాదిష్టాష్టాదశదీప్తిపుడైన దిలీపుని యనంతరము రఘువు, మహాసురసంగ్రామాధిష్టితసుతామరఘండగు దశరథుడు దేవభూయంబునొంద శ్రీరామచంద్రుండును, గోష్పదీకృత చతుస్సముద్రాంతుడైన దుష్యంతుఁడు కాలధర్మంబు నొంద భర

తుండు నేమిసేయఁగలిగిరి. వీరందరిమాట యటుండనిమ్ము. శత సమధికాధ్వరధూమవిసరధూసరితవాసవావాసుఁడైన తన జనకుఁడు పరాసుఁడుకాగా మనతండ్రిగారు రాజ్యమేలలేదా? శోకమునకు లోబడిన పురుషుని శాస్త్రవేత్తలుకాపురుషుఁడండు. శోకాయత్తు లగువారు స్త్రీలు. ఐనను స్వభావమున కేమిచేయఁగలము. ఇదియే కాపురుషత్వము. ఇదియే స్త్రీత్వము. పితృశోకాగ్నికి స్థానభూతుఁడ నైతిని. మహారాజు గతింపఁగా స్వాతీయూపముగా నశ్రుధారాసంతానమును విడిచితిని. మహాతేజమస్తమింపఁగా నంధకారీభూతలో కుండనైన నాప్రజ్ఞలోకము నప్తమైనది. దహనభీతినొందినదాని వలె వివేకము న్యస్తమందైనను సమీపింపకుండనున్నది. బలిష్ఠ మగు సంతాపముచే లక్ష్మవలె ధైర్యమంతయుఁ గరగిపోయినది. విషదిగ్ధబాణనిహామగు హరిణమువలె మతి మోహము నొందుచు న్నది. నాధృతికూడ నమృతవలెఁ దాతతోఁబోయినది. స్మృతి విలువమైనది. వడ్డికిచ్చిన విత్తమువలెఁ బ్రీతిదినము దుఃఖము పెరుగుచున్నది. శోకానలధూమసంభారసంభూతాంభోధరభరిత మయినట్టి నాశరీరము నయనవారిధారాసంతానమును వక్షించు చున్నది. మనుష్యులు మరణానంతరము పంచభూతములైపోవుదు రని లోకము వ్యవహరించుమాట యసత్యము. ఏలయన మన నాయనగారు కేవలహూతాశినత్యము నొంది నన్ను దహించుచు న్నారు. దుర్నివారమగు నీశోకము సముద్రమును బడబాగ్నివలెఁ నన్ను దహించుచున్నది. పర్వతమును వజ్రాయుధమువలె ఖండించు చున్నది. రవిని రాహువువలెఁ గబళించుచున్నది. విషమందుఁ జకోరిమునకువలె రాజ్యమందు నాకన్న విరక్తమగుచున్నది. సుమేరుకల్పుఁడైన యట్టి మహాపురుషుని వినిపాతము కేవలాశ్రీపాతముచేఁ బ్రతీకార్యముకాదు. ఈ రాజ్యలక్ష్మినిఁ బరిత్యజించుటకు నామనం బభిలషించుచున్నది. ఈ దగ్ధగృహమందు శారిక వలె క్షణమైన నుండజాలను. వస్త్రమందువలె మనస్సునందు

లగ్నమైన స్నేహమలమును నిర్మలములగు గిరినిర్భర రిశేజలంబుల నాశ్రయపడమందు త్రాళనమొనర్చుటకు నామనంబు వాంఛించుచు న్నది. కావునఁ దొల్లి తండ్రియాజ్ఞచేఁ బూరువుజరనువలె నీవును నారాజ్యచింతనుఁ బరిగ్రహింపుము. త్వత్తనకలబాలకీర్తిమైన శ్రీకృష్ణునివలె లక్ష్మీకి నీయురస్థులమిమ్ము. నాచే శత్రుము విడువఁ బడినది" అని పలికి దగ్గిరనున్న శత్రుగ్రాహిచేతినుండి నిస్త్రీశమునుఁ దీసికొని నేలఁ బడవైచెను.

అది విని హామఁడు నిశితశూలానాతునివలె విదీర్ణహృద యుండై "మాయన్నకు నాపైఁ గోపమువచ్చునట్లెవ్వఁడైన దుర్బోధనముఁ జేసియుండెనా? లేక యిది నన్నాతఁడు పరీక్షించువిధమా? లేక శోకజనితమైన చిత్తవిక్షేపమా? ఇతఁడు మాయన్నకాఁడా? ఆతఁడొకటిఁజెప్పఁగా శోకశూన్యమైన శ్రీవశోదీప్యముచే నేను మరియొకటిగా వింటినా? ఒకటిఁజెప్పదలంచి మరియొకటిఁజెప్పినా? ఇది విధిపన్నిన సకలవంశనివాతనోవాయమా? నిఖిలపుణ్యకర్మపరిక్ష యోపక్షేపమా? ప్రతికూలగ్రహచక్రవాళవిలసితమా? తాత వినాశనిశ్చంకకలికాలక్రీడితమా? ఏలయన నామాన్యజనునివలె యత్కించనకారినైన సన్నపుష్పభూతివంశసంభూతునివలె, ఆత్మడికిఁ బుట్టనివానివలె, తనతమ్మునిగానివానివలె, అధర్తునివలె, దృష్టదోషుని వలె, శ్రోత్రియునినురాచానమందువలె, సవృత్తునిస్వామిద్రోహమాదు వలె, సజ్జనుని నీ వోపసర్పణమందువలె, సుకశత్రుమును వ్యభిచారమందు వలె సతి దుష్కరమైన కర్మయందు నన్నాజ్ఞాపించెను. సకలపరి పంధిమండలజలధిమధనమందరుండగునట్టి జనకుండు స్వగంబునకేగ తపోవనము నాశ్రయించుటగాని, వల్కలములను ధరించుటగాని, తపశ్చరణముగాని, యుక్తమైన పనియేగాని నన్ను రాజ్యమేలుమని చెప్పుట యిదివరకే శోకాగ్నిదగ్ధుడనైన నాపై సంగారవృత్తివలె నున్నది. అట్లు పలుకుట మాయన్నకుఁ దగదు. ఆలోచింపగా

సఖిమానములేని పృథువు, నిరభిలాషుడైన బ్రాహ్మణుడు, దోషములేని ముని, చాపలములేని వానరము, అమత్సరుడైన కవి, తస్కరుడు గాని వర్తకుడు, శంకితుడుగాని ప్రియజాని, దిర్ఘుడుగాని సజ్జనుడు, ఖలుడుగాని ధనికుడు, ప్రియుడైన శ్మశ్రుడు హింసించని వేటకాడు, సుఖమైన సేవకుడు, కృతజ్ఞుడైన జూదరి, ఆకలిలేని సన్యాశి, ప్రియవచనములుగల కూరుడు, సత్యముఁ బలుకు నమాత్యుడు, దుర్విసేతుడుగాని రాజపుత్రుడు, లోకములో దుగ్లభులు. అయినను నాకు మాయన్నయే ఆచార్యుడు. తిండియు రాజవరేణ్యుడు నగునట్టి మహానుభావుడెంతయునోంద విఫలీకృతవిశాలశిలాస్తంభోగుభుజుండు, నూతన వయస్కుండునగు మాయన్న రాజ్యమును విడిచి తపోవనమునకుఁ బోవనిశ్చయించి యుండ సకలలోకలౌచనజలపాతాపవివ్రంబు వసుధాభిధానంబునగు నీమృద్ధోళకంబును విత్తమదమత్త నీచాశ్రయణయు, సుభటుకుటుంబ కుమ్మదాసియు నగు నీ హతలక్ష్మి నేచండాలుఁ డభిలషించును. అత్యంతానుచితమగు నిది మాయన్న కెట్లు తోచెను. నాయందే దోషము నాతఁడు కనిపెట్టెను. సామిత్రిని భీమసేనప్రభృతులను మరచెనా? మాయన్న ప్రభుత్వము స్వాధీనిష్ఠాదననిష్ఠురము. అసపేక్షితభక్తజనముకాదే. ఆతఁడు తపోవనమునకుఁ బోవగా జీవనేచ్ఛగలవాడెవ్వఁడు మనస్సుచేనైన రాజ్యము నభిలషించును. కులిశిధారానిశాతనఖవిడభితమత్తమాతంగంబగు కేసరి వనవిహారము నకుఁ జనఁగాఁ దన్నివాసభూతమైన గిరిగుహ నెవ్వఁడు గాపాడును? సత్త్వివంతులు ప్రతాపసహాయులు. చపలమైన రాజ్యలక్ష్మిని గురించి మాయగ్రీకుని కింత నిర్బంధమేల? కుశకుసుమసమిత్పలా శంబుల మోసికొనుచు వనహరిణీవలె నరణ్యంబున జరాక్రాంతి యగుగాక. వ్యర్థమగు నీవికల్పములతో నాకేమిపని? నేనును మాయన్న ననుసరించెదను. గురువచనోల్లంఘనజనితంబగు నాకిల్పమును తపోవనమందు నాతపంబే శమింపజేయును. ఇట్లు నిశ్చి

యించి మనస్సుచే మొదటఁ దభోవనమునకుఁ బోయినవాడై యుధోము ఖండి యూరకుండెను.

అంతలో మొదట నాజ్ఞాపింపఁబడినవానివలె నేడ్చుచు వస్త్రాధ్యక్షుఁడు వల్కలములను సిద్ధపర్చి తీసికొనిరాగా నిర్దయకరతలతాడనభీతిచేవలె హృదయమెచ్చటికో పోవ, రాజస్త్రినఘావాము మొలుతిడ, విప్రులందరబ్రహ్మణ్యమని చేతులు పైకెత్తి శోకింప, వలదని పౌరబృందము పాదములపైఁబడి ఘాతూరమొనర్చ, చిరంతనపరిజనము కరిగిన మనస్సులతోఁ బరుగిడఁ, కంపమానహృదయులు, పరిజనావలంబితులు, శోకగద్గదవచనులు, క్షురద్బాష్పబిందు సందోహులు, నివారణోద్యతమనస్కులునగు వృద్ధబాంధవులు చనుదేర, నఖవిలిఖితమణికుట్టిములు, అవనతిముఖులునై, సామంతులునై రాశ్వవలంబింప. బాలవృద్ధులతోఁ గూడిన ప్రజలందరు తపోవనగమనోద్యతులై యుండ, రాజ్యశ్రీపరిచారకుడైన సంవాదకుఁడు స్రవస్త్రేల్రసలిలప్రవాహంబుతో శీఘ్రముగాఁ బరుగిడివచ్చి ముక్తాకర్షిండుడై సభామధ్యంబుననృజెను.

అది చూచి హాషా రాజ్యవర్ధను లుభయులు నేమి యుపద్రవము సంభవించెనోయని తొట్టువాటుగలవాడై “భద్ర, మా వ్యసనములను వృద్ధినొందించుటలో బద్ధదీక్షుఁడు, మహారాజనిధన సంతృప్తమతియునగు దుర్విధియుంక నేయధికతర మైన వ్యసనములోఁ మమ్ముఁడ్రోయదలంచియున్నాడో చెప్పుము చెప్పుము” అని వాని నడిగిరి. “నిచాత్ములు షశాచములవలె ఛిద్రప్రహరశీలులు. ఏదినమందు భూనాధుడీలోకమునఁ బరిత్యజించెనను దుర్వాత్మపుత్రునో యాదిన మందే దుష్టుడైన మాళవరాజు గ్రహవర్మను వధించెను. భత్యాచారికయైన రాజ్యశ్రీయును చోరాంగనవలె నిగళితచరణయై కాన్యకుబ్జయందుఁ గారాగారములో నుంచఁబడియె. అరాజక మనియెంచి

యా ఖలుడేదేశమునుఁగూడ జయించుటకు రాఁదలంచి యున్నాడని యొకకింపదంతి పుట్టినది. నేను విన్నవింపఁదగినవిషయమును విన్నవించితిని. ఇక తమదియే భారము.” అని వాఁడతిడుఃఖముతో దెలియజేసెను. అనుపేక్షతోయము, అసంభావితము, ఆకస్మికము నగునట్టి దారుణవ్యసనోపనిపాతమును విని పరులవలనఁ పరిభవమెన్నిఁడుఁ బొందనివాఁడగుటచేతను, పరపరిభవమును నహింపని స్వభావముఁగలవాఁడగుటచేతను, నవయావనము దర్పబహుళమగుటచేతను, తాను వీరక్షేత్రమందుఁ బుట్టినవాఁడగుటచేతను, సోదరి కృపాభూమియగుటచేతను బద్ధమూలమై యతిగరిష్ఠమగు నీరాజ్యవర్ధననుని పితృమరణశోకమంతయు నొక్కపెట్టున నశించెను. సింహము పర్వతకందరమునువలె భయంకరతోపావేశ మిరినిహృదయ గుహను బ్రవేశించెను. పృథులలాటపట్టమందు భీషణభృకుటిని బంధించెను. నఖిరణనలిలర్పురములచే నభిషేకము గావించుచున్నవానివలె వామకరముచేఁ దనబాహుశిఖరమును స్పృశించెను. గళ తేన్వదనలిలపూరితోదరంబగు నీతని దక్షిణహస్తము దుర్మదలక్ష్మీకచగ్రహణోత్కంఠచేతనువలెఁ గంపించుచున్నదియై మాళవరాజోన్మాదనముకొఱకు గృహీతకేశమువలె భీషణంబగు కృపాణంబు ధరించెను. కపోలములయందు రోషరాగమగుపఁడెను. సమాసన్న సకలమహిపాల చూడామణి చక్రాక్రమణాహంకారముఁగలదానివలె నున్న దక్షిణచరణమును వామోరుదండమందుంచెను. నిష్ఠురాంగుష్ఠకషణముచే నుద్గీణఁధూమలేఖంబైన యితరపాదపద్మముచే మణికుటిమమును వ్రాయఁదొడఁగెను. శోకవిషప్రసృప్తమగు పరాక్రమమును లేవుచున్నవానివలె రాజ్యవర్ధనమును దమ్మునిఁ జూచి “ఆయుష్మంతుఁడా! యారాజకులము, యీబంధువులు, యీసరిజనము, యీరాజ్యము, భూపతిభుజపరివాలితులగు నీప్రజలు, నీయధీనము, నేనిప్పుడే మాళవకులోచ్ఛిత్తికొఱకుఁ బోయివచ్చెద. ఇదియే వల్కలగ్రహణము. ఇదియే తిపస్సు. ఇదియే శోక

నిరసనోపాయము. ఇదియే అత్యంతావినిశేషత్వనిగ్రహము. మా శవరాజులు పుష్పభూతివంశమును బరిభవించుట హరిణములు సింహము కేసరములను లాగుట. భేకములు కాలసర్పముపై జేతులుంచుట. గోవత్సములు వ్యాఘ్రమును బందిగాఁ గొనుట. నీరు కట్టెలు గరుడుని గళము బట్టుకొనుట. చీకటులు సూర్యనావరించుట. మహాకోపముచే నాశోకసంతాప మంతరించినది. చతురంగపైన్యము నీయొద్ద నుండనిమ్ము. గుట్టపుదండుతో నీభండియొక్కడే నన్ననునరించి వచ్చునుగాక” అనిపలికి తోడనే ప్రయాణపటహామమును వాయించుట కాజ్ఞాపించెను.

తనతో రావలదని యాజ్ఞాపించుచున్న యన్ననుజూచి సోదరీభ్రతృవధజనితకోపోద్రేకంబు మనంబున నుద్దీపింప హామోడు “ఆర్యా! నేను మీతోవచ్చిన నేమిదోషము? బాలుడనందువా మఱింత విడువఁదగినవాడనుకాను. రక్షణీయుడనందువా నీభుజ బంజరమే నాకు రక్షాస్థానము. అశక్తుడనందువా నన్నెచ్చటఁ బరిక్షించితివి. సంవధనీయుడనందువా నీవియోగము నన్నుఁ గృశింపఁజేయును. క్లేశమును సహింపలేనందువా నన్ను స్త్రీలలోఁ బరిగణించితివి. ఇచ్చట సుఖముగా నుండుమంటివేని నాసుఖము నీతోడనే యున్నది మాగాయాసము మెండుగా గలుగునంటివా నీవిరహముకంటె నది హెచ్చుబాధకముకాదు. లఘుపరికరములైన పోయెదనంటివా నీపాదరజము నీకేపాటిభారము. నీభుజమున కిట్టి కుక్షింధరిత్యమేలకలిగెను. ఒంటిగా నది క్షీరోదఫేనపటల పాండురంబగు యశము నమృతమువలెఁ బానముఁజేయుటకుఁ గోరుచున్నది. నాయందనుగ్రహముఁ జూపితివిగాని నన్నిట్లెప్పుడు వంచించలేదు. కావున నాయందుఁ బ్రసన్నుడవుకమ్ము. నన్ను నీమోబడి రానిమ్ము అని బ్రతిమాలుచు భూతలనిహితశిరస్కుండై యగ్రజుని పాదపద్మంబులపైఁ బడెను.

అపుడతఁడు తమ్ముని లేవనెత్తి “నీమఁడైన యాశత్తువుని విషయమై యింత మహాసంరంభమేల? హరిణముకొఱకు సి హము సంరంభించుట సింహమునకు లజ్జాకరముగాదా? తృణముల దహించుట కేపాటి యగ్ని కావలెను. అస్తాదశద్వీపయుతంబగు నీమేదిని నీపరాక్రమమునకు విషయము. కులశైలనివహంబు సేగర గొట్టఁగలవాయువున కతిచంచలమైన తూలరాశియందుఁ బ్రయత్న మేల? మేరుగిరియందు వప్రక్రీడసలుపు దిగ్గజములు వల్మీకమునుఁ జూచునా? సకలపుష్పవతి ప్రళయోత్పాతధామఁజేతువు, చాఱా కరపత్రలతాలంకృతంబునగు కార్మకంబును దివ్యజయమందు ధరింపఁ గలవు. దుర్నివారమైన నాశత్తువినాశనక్షుద్బాధ కీయొక కోప కబళమును క్షుమింపుము” అనిపలికి యాదివసమందే యభ్యమిత్రీణుఁ డై చనియె. సోదరుఁ డట్లు దండయాత్రకుఁబోవ, దండి సైన్యగఁ తుఁడుకాగాఁ,దల్లి మృతినొంద,జామాతకభావశిష్టుఁడుకాగాఁ, జెల్లెలు కారాగృహనిబద్ధయైయుండ, హాషాచు యూషవధిభ్రష్టమైన దంతావళంబుమాడ్కి యేకాకియై యతికప్తముతోఁ గాలమును గడి పెను. బహుదినంబు లతిక్రమింప నాతడు పాదరవిరహదుఃఖాసికచే నిద్దురలేకుండఁ బొగులుచుండె. ఒకనాఁడురాత్రి యాచుమాత్రా వశిష్టమైయుండ యామికుఁ డిట్లొక గీతపద్యమునుఁ బాడెను.

తే॥ గీ॥ ద్వీపసన్నత గుణమగు దివ్యరత్న।

రాశి సంపాదన ప్రవిరాజితంబు।

పోతమును మారుతము మాడ్కి పురుషుని విధి।

గూల్చు నాకస్మికంబుగఁ గుంభినిపయి॥

అది విని యనిత్యతాభావనచే మిక్కిలి దూయనూనహృద యుండె యాలోచింపుచుండఁ మరల నిద్రొపట్టెను. అనిద్రలో మిక్కిలి పొడవైన లోహస్తంభ మొకటి విరిగి నేలఁ బడినట్లు కలఁ

గ నెను. కళాభిహతుడైనట్లు నిద్ర మేల్కొంచి యుత్సాహమాన
మానసుడై “ఏమిది తరుచుగా నన్ను దుస్వప్నములు విడువకుండ
నన్నవి. తెంపులేకుండ నహేలారాత్రములు నా హామనేత్రము
జెదురుచున్నది. మహాక్షీతీశుని సాక్షయమును సూచింపుచున్న
వియ్యై యీ మహేలారాత్రములు శాంతింపకుండనున్నవి. రాహు
వవికలదేహుడై సూర్యబింబమందుఁ గానవచ్చుచున్నాఁడు. సప్త
షణ్మండలము భూమమును గ్రక్కుచున్నది. పృథివీనము దారుణ
ములగు దిగ్దాహములుఁ గానవచ్చుచున్నవి. దిగ్దాహభస్మకణిక
రంబుమాడ్కి నభస్మలమునుండి తారకాగణంబులు జారెను. తార
కానిపతనదుఃఖముచేవలెఁ జంద్రుఁడు నిష్ప్రభుడగుచున్నాఁడు. వె
దురుమొలకనుఁ జెరికి వేయుమత్తగజమువలె మాంశజుడైన పూర్వ
వయస్కుని పైతము హరించు కృతాంతుని యెవరడ్డగలరు. సర్వ
విధముల మాయన్నకు ముగళమగుగాక” అని చింతించుచు భౌతి
న్నహాకాతరమై ద్రవింపుచున్న తనచిత్తమును దృఢపఱచుకొని లేచి
కాలోచితకృత్యంబుల నాచరించెను.

అంత హాషుండా సానగతుండై యుండ విషణ్ణజనాను గమ్య
మానుఁడు, మలినపటావృతగాత్రుఁడు, జీవితీధారణలజ్జచేవలె సభో
ముఖుఁడు, నాసాగ్రగ్రాధితదృష్టి, నూకీభూతుడై యున్నను స్వామి
వ్యసనమునవిచ్చిన్నాశుధారాపాతముచేనివేదించువాడు, రాజ్యవర్ధ
నునికటాక్షపాత్రుఁడునగు కుంతలకుండనువానినవలోకించెను. వానినిఁ
జూచి శంకితుడై నేత్రద్వయమం దుదకమును, ముఖమందు శ్వసన
మును, హృదయమం దగ్నిని, ఉత్సృగమందు భూమినిగలిగియున్నవా
డగుటచే సర్వావయవములయం దేకకాలంబున లోకపాలకులచే
దారుణాప్రియవార్తాశ్రవణసమయంబునఁ బట్టుకొనఁబడినవానివలె
గానవచ్చెను. వాడపుడు “దేవా మీయన్న మాలవ సైన్యమును
పేలగా నోడించెను. అది సహింపనివాడై నృశింసుడైన గౌడ

రాజకైతవోపచారములచే మీయన్న మనమునందు దృఢవిశ్వాసంబును బుట్టించి ముక్తశస్త్రుడై యొంటరిగానున్న యాతనిని స్వభవనమందు వధించె"నని చెప్పెను. ఆత్మాపహరణోపమంబగు నామాటను విని హఘ్నాడు ప్రచండకోపాగ్నిచే ద్వగుణీకృతశోకావేగుండై ప్రజ్వలించెను. శిరఃకంపశిథిలములైన శిఖామణిశిశువులములను నిప్పులుగాగలదానివలె నున్న రోహిణిని గ్రక్కుచు సంతతము స్ఫురించుచున్న పెదవిచే నకల తేజోవంతుల యాయువును, బానముజేయుచున్నవానివలెనున్నవాడు, రోహిణిని నేత్రకాంతులచే దిద్దాహమును బుట్టించువానివలెనున్నవాడు హరునివలె ధృతభైరవాకారుండు, హరివలె బ్రకటితనరసింహరూపుండు, సూర్యకాంతశైలముమాడ్కి నన్యతేజోదర్శనప్రజ్వలితుండు, ప్రళయదివసంబుపగిదినుదితద్వాదశార్కదుర్నిరీక్ష్యవిగ్రహుండు, మహాత్మాతమారుతముకరణి నకల భూభృత్కంపకారియు, వింధ్యాచలంబు చందంబున వివధమానవిగ్రహాశ్లేషుండు, మహాసర్పమువలె దుర్నరేంద్రాభిధవకోపితుండు, పరీక్షితుని పగిది నకలభాగిదహనోద్యతుడు వృకోదరునివలె రిపురుధిరపానరతుండునై మిక్కిలి భీషణత్వమును ధరించెను.

“దృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణాచార్యునివలె నా గొడరాజు నిర్వాజభుజవీర్యనిజిత నకలరాజన్యుడు, ముక్తశస్త్రుడైన మాయన్నను సర్వలోకవిగహితమైన మృత్యువుతోఁ గూర్చెను. అనార్యుడైన యా గొడరాజు తప్ప మరెవ్వఁ డిట్టి యకార్యమును నాచరించును. భాగీరథీఫేనపటలపాండురములైన మాయన్న శౌర్యాదిగుణము లెవ్వని మనస్సునందుఁ బక్షపాతముఁ గలిగింపవు. కమలాకరసలిలశోషణమందు గీర్వాభానునికవలె మాయన్నజీవనమును హరించుటకు వానికిఁ కరములెల్లువచ్చెను? వాఁడేగతికిఁ బోవును? ఏజన్మమెత్తును? ఏనరకమంఁకుఁ గూలును? చండాలుడైన

నిట్టిపనిజేయుట కొడంబడునా? ఆ పాపాత్ముని నామము నుచ్చరించుచున్న నా జంహ్వాకు పాపమలమంటును. మధువునువలె నార్యజీవితమును హరించిన యామూఘుడు ముందువచ్చు శిలీముఖున పాతమునుఁ గానఁజాలకపోయెను. సకలలోకాష్లాదన చతురమైన చందనవృక్షమును కీటమువలె నిర్దయుడైన యాక్షుద్గుడు మాయన్నను నాశమొందించెను. జాలకి విహితప్రదీపము కాటుకమసినివత నా గొఢాధముఁడు కేవలమ యశస్సును సంపాదించెను. త్రిభువనచూడఁమణియగు సూర్యుడెంతమించినను సత్యధశత్రువైన యంధకారము నడంచుటకు విధినియుక్తుడైన చంద్రుడుదయించును. శిక్షించుటకు సాధనమైన యంకుశము భగ్నమైనను వ్యాళవారణమును లొంగదీయుటకు సకలమత్తమాతంగకుంభస్థలవిదారకంబగు సింహనిశాతనఖముండనే యున్నది. శేజోవంతములైన రత్నములను సశింపజేయు ఖలులెవ్వరికి వధ్యులుఁగారు. ఆచర్యుద్ధియిపుడెచ్చటికిఁ బోవఁగలడు” అని హాషా డిట్లు పలుకుచుండఁగా నింతలోఁ బితృసఖుఁడు, యుద్ధమల్లుఁడు, హరితాశత్రైలావదాతదేహుఁడు, నాలప్రాంశుఁడు, శౌర్యోష్మచేఁ బరిపక్వుఁడు, గతభూయిష్ఠమైన వయస్సులోనున్నవాఁడు, బహుశరశయనసూక్ష్మతైభీష్మునివాసించువానివలెనున్నవాఁడు, అతి దీర్ఘాయుష్యముఁగలవాఁడు, ధృఢశరీరి, యగుటచేతనుఁ బ్రకటితప్రాగల్భ్యముగలదియై సను భయము నొందినట్లున్న మునలితనముచే సమాల్పితమైనవాఁడు, అన్యప్రభుముఖదర్శనపాతకమునుఁ దొలగించుకొను కౌరికచేతనువలెను శిథిలమై వ్రేలాడుచుండు చర్మముఁగల భూయుగముచేఁ గప్పఁబడిన దృష్టిఁగలవాఁడు, వ్రణాకిణములచే విషమితవిశాలవక్షస్థులుఁడు, నిశితశస్త్రాఘాతబహుళవ్రణాక్షరపంక్తిచే సమరవిజయగణనుఁ జేయువానివలెనున్నవాఁడు, నడిదివచ్చు నుదయాదిపగిది బ్రకాశించువాఁడు, వివిధవీరరసవృత్తాంతములచే మహాభారతమునుఁగూడ సరకుఁగొననివాఁడు, శత్రువిజయోత్సాహంబు

ధముచేఁ బరశురామునిఁ గూడ శిక్షించువానివలె నున్నవాఁడు, అబ్బొంతితో ననాదరలక్ష్మీసమాకర్షణవిభ్రమముచే మందరాచలము నుపహసించువానివలె నున్నవాఁడు, 'వాహినీ'నాయకమర్యాదానువృత్తిచే సముద్రమునుఁ దిరస్కరించువానివలె నున్నవాఁడు, స్థైర్యకార్మశోన్మత్తులచే నచలములకుఁ గూడ సిగ్గుఁ గలిగించువానివలె నున్నవాఁడు, సహజప్రచణ్డతేజస్సురణమాచే నుష్ణకిరణుని పైతము త్యజేకరించువానివలె నున్నవాఁడు, ఈశ్వరభారోధ్వహనఘృష్టపృష్టఁడగుటచే పారవృషభము నుపహసించువాఁడు, అమరఁగ్నికరణి, శౌర్యమున కైశ్వర్యము, మదమునకు మదము, జగీషులకు జీవితము, ఉత్సాహమున కుచ్ఛ్వసితము, దుర్మైదుల కంకుశము, వీరగోష్ఠులకుఁ కులగుగువు, శత్రువిద్యలలోఁ బారదృశ్య, మహాసంగ్రామముల మర్మమెఱిగినవాఁడు నైన సింహనాదుడను సేనాధిపతి నుందుభిఘోషగంభీరమగు కంఠధ్వనితో భటులకు యుద్ధోత్సాహమునుఁ బుట్టించుచు హామన్ నాన్నిధ్యమం దిట్లు విన్నవించెను. "దేవా! మలినమగు కోకిలముచే వందింపఁబడు కాకములవలె హతలక్ష్మిచే మోసపుచ్చఁబడుచున్న ఖలులు తిమ్మఁదాము తెలుసుకొనఁజాలరు. సాపదయాధ్యమునకుఁ గారణము జడబుద్ధులు ఛత్రైచ్ఛాయాంతరితసూర్యులై యన్యతేజంబుల మరచిపోవుదురు. ఆ దీనుఁ డెమిచేయును. పిరికివాఁడగుటచే సర్వాతిశాయి శౌర్యముఁగల మహాతేజోవంతుల కోపఘాటలములగు ముఖముల నెన్నఁడుఁ జూచి యెఱుఁగడు. అభిచారి హామములవలె విప్రకృతులైన మానవంతులు సకలకులప్రళయమునుఁ గలుగజేయుదురను నంశము నా దీనుఁ డెఱుఁగఁడు. నకలవీరగోష్ఠీ బాహ్యుడైన యా గొడరాజెన్నటికి దాటనేరని నరకమందఁ బ్రవేశింపఁజేయు శర్మము నొనర్చెను. మనస్విజనులకు యుద్ధప్రభానసాధనమగు ధనస్సు, లక్ష్మీ కలహంసకృిడకు గువలయమైన కృపాణమునను నీ రెండు సాధనము

లుండగా లక్ష్మీసముత్థాపనమునకుఁ బయోధిమధనము మొదలగునవి కూడఁ గృతజ్ఞోపాయములు. లోకపరిత్యాగమందు బ్రహ్మచే నియోగింపఁబడిన కులగిరులు సైత మెవ్వరి కులిశకర్మశభుజపరిషు ప్రహరణములచే లోహములనుఁ గ్రక్కచున్నవో యట్టి బాహు శాలులు, విమలకీర్తికాయులు, మనస్సుచే నైన నిట్టి యకార్యమును స్మరించెదరా? సర్వగ్రహభిభవముచేఁ బ్రకాశించు సుభటకరముల యెదుట సూర్యునికరములకించిత్రురములు. యమునికి మహా మహిమశృంగభీషణాంతరాళంబగు దక్షిణదిశనివాసమిని లోకప్రవా దమాత్రమేగాని వాస్తవముగాఁ బలికినచో సుభటభృగుటియే యునికిపట్టు. యుద్ధములయందున్న క్షసింహనాదములుఁగల శూరులకు నాహవరసోమాంచకంట కనికరముతోనటలు కైకి రావ నుట చిత్రము. ప్రతిపక్షమును దహించు దారుణమగుఁ బడ బా నలము మహాపురుషుల హృదయమునను నీ రెండును చతుస్సా గరసంభూతమగు భూతిసంభారమునకుభాజనము వృధావిలసితమగు విపులఫణాభారముగల భుజంగాధిపతియు భోగముచేఁ గేవలమృత్విం డమునే వహించుచున్నాఁడు. భూమియొక్క యప్రతిహతశాసనోప భోగరసమును దిక్కుం జరకరసదృశప్రోష్టములుఁగల వీరుల బాహువులే యెఱుంగును. సూర్యునివలె నున్నఖపద్మాకరగృహీత పాదపల్లవుఁడై యఖండితతేజస్కుఁడైన శూరుఁడు సుఖముగా దిన ములనుఁ గడపుచుండును. చంద్రునివలె హరిణహృదయుఁడు లజ్జా హీనుఁడునైన పిరికివానిలక్ష్మి రెండుదనములై నిశ్చలముగా నెఱ్ఱుం డును? లోకములో వ్యాపించు వీరరస మమిత యశస్సును వహిం చును. పౌరుషమాంగాములు ముందుఁ బ్రసరించు ప్రతాపముచేఁ బ్రహతములగును. శౌర్యముయొక్క దిక్కులు శస్త్రాలోకప్రకా శితిములై శూన్యములగుచున్నవి. రిపురుధిరశీకరాసారముచే భూ మివలె లక్ష్మీయు ననురక్తయగుచున్నది. నరపతి కీరీటమణి శిలా శోణకషణముచే బాదనఖరాజవలె రాజత్వముకూడ నుజ్జ్వల

మగును. నిరంతరశస్త్రాభ్యాసముచే గరతలములవలె శత్రుముఖములుకూడ మలినములగును. బహువ్రణబంధపట్టశతములచే శరీరమునలె యశస్సుకూడఁ దెల్లనగును. కవచితములైన శత్రువక్షస్థలములయందుఁ బ్రయోగింపఁబడిన నిష్ఠురశస్త్రప్రహారము లగ్నిశిఖలనువలె లక్ష్మీనిఁగూడఁ గ్రుక్కుచున్నవి. శత్రువులచేఁ జంపబడిన స్వజనముఁగల యెవ్వఁడు శత్రువునితోఁరస్తాడనముచే హృదయదుఃఖమునుఁ దెలియఁజేయునో భయంకర, ఖడ్గలతానిపాతపవనముచే నూపిరి విడుచుచున్నాడో నిశ్వాసశూన్యశత్రుశరీరాశురధారానిపాతముచే నేడ్చునో విపత్తవనితాశువులచే జలము నిచ్చునో వాడే ప్రిశంసనీయుఁడు. ఇతరుఁడు కాడు. జ్ఞానులు స్వప్నదృష్టనష్టములగు పదార్థములవలె క్షణికములగు శరీరములయందు బంధుబుద్ధిఁగలవారుకారు. వీరులకుఁ గల్పాంతస్థాయియైన కీర్తియందు శరీరబుద్ధి. కలుషమైన కజ్జలములము నిరంతరభాస్వరస్వభావమగు మణిదీపమునువలె శోకము తేజస్వినంబుదు. అట్టి నీవు సత్త్వవంతులలో నగ్రగేసరుఁడవు. వ్రాజులలో మొదటివాఁడవు. సమర్థులలో, నగ్రగామివి. అభిజాతులలో బ్రథమగణ్యుఁడవు. తేజోవంతులలో శ్రేష్ఠతముఁడవు. సతితసన్నిహితధూమాయమానాగ్నులు, సులభాసిధారాజలతృప్తములు, బాహువనచ్ఛాయోపగూఢములు నగు సుభటుల యురఃకవాటభిత్తులు నీయధీనములై యున్నవి. ఒక గొడాధిపుఁడే కాదు. భూమిలో నన్యుడెవ్వఁడు నిట్టివనిని మరలఁ జేయకుండుఁ జేయుము. అళికవిజగీషువులైన రాజుల చామరముల సంతఃపురపురంధ్రీనిశ్వసితములచేఁ జలింపఁజేయుము. నీశత్రువులు ఛత్రి ఛాయాభిలాషనుమాని మాంససాసక్తగృహిణుండలపక్షచ్ఛాయావృతులగునట్లు చేయుము. నిశితశరశిరావేధములచే నకార్యశౌర్యమనెడు శ్వయధురోగమును శమింపఁజేయుము.

ఏమార్గము నవలంబించి మీరిండ్రి, మీతాత, మీముత్తాతయు

జనిరో శ్రీభువనస్వహాణీయమైన యట్టిమాగ్గమును విడువకుము. కాపురుషోచితమైన శోకమును విడిచి కులకృమాగతమైన రాజలక్ష్మిని జేకొనుము. దేవా! భూకాంతుడు దేవత్యము నొంద రాజ్యవర్ధనఁడు దుష్టగౌఢాధిపహృతజీవితఁడుకాగా నిట్టి సుహృద శయమందు ధరణీరాజ్యభరణముకొరకిపుడు నీహక్కడవే శేషించితివి. అశరణ్యులైన ప్రజల నోదార్చుము. శరద్భాస్కరుని వలె రాజుల శిరస్సులందు లలాటంతపములైన పాదములనుంచుము. నూతనసేవాదీక్షాదుఃఖసంతప్తులగు వైరిస్థపతుల చూడమణి చక్క వాళబాలాతపములచే జ్ఞప్తవర్ణమయపాదుడవుకమ్ము. కార్తవీర్య పుత్రులచే నేకాకియైన తండ్రి వధింపబడగా వనమృగములతో, గూడ సంవధికతుడు సహజబ్రాహ్మణ్యమాందావసుకుమారమన స్కుడు, కృతనిశ్చయుడు నగు పరశురాముడు గుంజజ్ఞాశబ్దజని తజగజ్జ్వరము, చాపటంకారనాదనిర్మదీకృతిదిగ్గజమునగు క్షత్రసమూహమునంతయు మి య్యేడుమారులు చెండాడెను. నై సర్గికకాయ కార్కశ్యము, కులిశాయమానమానసముఁగలిగి మానవంతులలో మూర్ఖన్యడవైన నీవిషయమై చెప్పవేల? కావున నిష్పండే కృత ఖృతిజ్ఞుండవై గౌడాధిప జీవితధ్వంసముకొర కకాండ దండయాత్రా చిహ్నమగు ధనుస్సును జేకొనుము. పరిభవాన్నిసంతప్యమానదే హుడవైన నీదుఃఖదాహజ్వరమరాతి రక్తచందనచర్చాశిశిరోప చారము లేకుండ శమింపదు. రైణుకేయుడుకూడ నుద్దామమన్యు శిఖిశిఖాసంతాపశాంతికొఱకు సుఖస్వర్గశీలములైన క్షత్రియశోణితహృదంబులయందు స్నానముచేసెనని" పలికి విరమించెను.

హాషాదేవు డామాటలు విని "మాన్యుడవైన నీవవశ్య కర్తవ్యమైన పనినే యుపదేశించితివి. ఇంకొకరీతిగా భూమిని మోయుచున్న భోగిసాధునియందుఁగూడ నీర్వ్యగల నాభుజమునకు శత్రుబుద్ధియే. ఇట్టియుషద్రవమురాకపోయిన నంతరిక్షముపై సుద

రించు గ్రహగణముందుఁగూడ నాభూలత నిగ్రహముకొఱకు చలించుచున్నది. ఒంగనిశైలములయందుఁగూడ కచమాకర్షించుటకు నాహస్తమభిలషించుచున్నది. తేజోమర్ద్దవగ్ధములగుసూర్యకరములచేఁగూడఁజామరము వేయించుకొనటకు నాహృదయము కోరుచున్నది. రాజశబ్దముఁగలవియగుటచే మృగరాజముల శిరస్సులను పాదపీఠముగాఁజేసికొనుటకు నాపాదము మనోరధింపనున్నది. స్వేచ్ఛగా లోకపాలకు లేలుచున్న దిక్కులను నాకిచ్చివేయుడని యాక్షాపించుటకు నాయధరము కదులుచున్నది. ఇట్లు సభవించిన మహిమద్రవముచే మనంబు కోధపూర్ణుండై యుండ శోకమున కవకాశమేలేదు. హృదయశల్యసదృశుఁడు, మూఱుఁడు, జగన్నిదితుఁడునగు గొడాధిపచండాలుఁడు జీవించియుండగా శుష్కాధరపుటుండనై నపుంసకునివలె నశక్తుని పగిది వృథఁముగా శోకించుటకు లజ్జించుచున్నాను. శత్రువుని బలాబలములు పరీక్షింపక యూరకయశ్రమోక్షముఁజేయు కన్నులుఁగల నాకరయుగళమునకు జలంబలిదానమెట్లు? గొడాధమచిత్రాధూమమునుఁ గంటితోఁ జూడకుండ నెట్లు కన్నీరొలుకును? నాప్రతిజ్ఞను ఏనుఁడు. మాయన్నగారి పాదపాంసువులనుఁ బట్టుకొని ప్రమాణముఁ జేయుచున్నాను. కొలదిదినములలో భూమిపైని గొడరాజాంకురము లేకుండఁ జేయనేని పతంగమువలె వహ్నియందుఁబడి ప్రాణములనుఁ బరిత్యజించెదను.” అని పలికి దగ్గిరనున్న మహాసంధి విగ్రహాధికారియైన అవంతికుఁడను వానితో నీనుహావృధివియందున్న సకలరాజస్యము కలదానముకొఱకు మీచేతులను సిద్ధముచేయుఁడు. దిక్కులనుగాని చామరములనుగాని గ్రహింపుఁడు. శిరస్సులనుగాని ధనుస్సులనుగాని వంచుఁడు. ఆజ్ఞనుగాని మార్చినిగాని కణఁపూరముగాఁ జేయుఁడు. శిరస్త్రములుగాని పాదరజస్సులుగాని శిరోభూషణములవునుగాక. చేమొడుపులనుగాని గజఘటలనుగాని కూర్చుఁడు. భూములనుగాని బాణములనుగాని విడుపుఁడు. కుంతములనుగాని వేత్రియిష్టలను

గాని పూర్వము మీ ప్రతిబింబములను నాచరణములయందుగాని, కృపాణములయందుగాని ప్రతిఫలింపజేయుదు. ఇదిగో నేను వచ్చిపడితిని. సకలనరపతిమకుటమణిపుంజములయందు నాపాద రజస్సును వ్యాపింపజేసినగాని నాకు జత్తశాంతి కలుగదని రాజుల కిందరికి వ్రాయుమని యాజ్ఞాపించెను. ఇట్లు కృతనిశ్చయముడై హామకము సకలరాజులలోకమునకు సెలవిచ్చి పంపి యాస్థానము నుండి లేచి స్నానాకాంక్షియై యభ్యంతరంబుచేతుల జనియె. హామకని ప్రతిజ్ఞను విన్న తిర్భువనముయొక్క దర్పప్రసవమునతే నౌవ్యముతోఁ గూడిన దివసముగభీతమయ్యెను. నిజాధికారాప హరణభీతునివలె సహిమకరుఁ డెచ్చటికో చన విరతమధుఘరధ్వనులు గల పంకజవనములు భయమునుండివలె సంకోచింప, పక్షిగణములు పక్షవిక్షేపధ్వనులనుమాని నిశ్చలములైయుండ హామకృతప్రతిజ్ఞను వలె భువనవ్యాపినియైన సుధ్యును సకలజనులు ఘటితాంజలులై, సతిశిరస్సులై ఘోషంప, స్వపదభ్రంశమువలన భయపడిన దిక్పాలకులచే నిర్మింపఁబడిన లోహప్రాకారవలయమువలె నున్న తిమిర సమూహముచే దిక్కులు కప్పఁబడగా, హామకము ప్రదోహస్థాన మందు కొంతసేపుండెను. అంత నమన్నప్రతి లోకలోలాంశుక పవనకంపితశిఖిలుగల దీపికాచక్రివాళములచేఁగూడ నమన్నరింపఁ బడుచున్నవానివలె సేవకజనుల నిండ్లకుఁ బాపివేసి ప్రతిషిద్ధపరిజన ప్రవేశంఁడై శయనగృహమునుఁ బ్రవేశించెను. అప్పుడు లబ్ధాన కాశమైన భ్రాతృశోక మొంటరిగా శయనించియున్న యాతనిలోఁ బ్రవేశించెను. కనులు మూయగాఁ బ్రతికియున్నవానివలె నగ్రజుఁడు కనఁబడెను. భ్రాతృజీవితము నన్వేషించుచున్నవానివలె శ్వాసము లూర్ధ్వముగాఁ బ్రసరించెను. ధవళాంశుకమువలె నిర్మలమగు నశుభలపూరముచే నాచ్ఛాదితములుండై నిశ్శబ్దముగా జాలఁసేపేడ్చెను. అట్టి యాకృతి కిట్టి పరిణామ మెట్లు లిగియున్న దని మనస్సులో ననుకొనెను. పర్యతముకంటఁ దజ్జన్యలోహ

ధాతువు కఠినతరమైయున్నట్లు కర్కశకాయబాధముగల మాతృగడి కంటె మాయన్న కర్కశతరకాయుడై యుండెడివాడు. అట్టి మహానఃభావుని వియోగమందుఁగూడ నాహతిహృదయముసోఁచాఁచు సత్తైయుండుట యుక్తమా? ఆతనియందు నాకున్నప్రీతీయు భక్తియు ననువృత్తియు నిదియేనా? మాయన్న మృతినొందగా నేను జీవించి యుందునని బాలిశుడైన తలంచునా? అట్టి మాయద్దరియైకస్య మిపుడెచ్చటికిఁ బోయెనో? అప్రయత్నముగా హతవిధి సన్నాతని నుండి యెడఁబాపెను. కనికరములేక రోషాంతరితశోకముగల నేనాతనికొఱకు ముక్తకంఠముగాఁ జిరకాల మేడువనైనలేదు. సర్వ విధములచేతనుల ప్రీతులు సాలెపట్టుదారములవలెఁ దెగిపోవు స్వ భావములుగలవి. బంధుత్వము లోకయాత్రామాత్రనిబంధనము ఏలయన నేను పైతమట్టి మాయన్న స్వగౌఢుఁడుకాగాఁ బైవాని వలె స్వగౌఢుడైన యుంటిని. పరస్పరప్రీతిబంధముచే సుఖతహృదయముగల మా భ్రాతృయుగళమును విడదీసినదై వహతకుఁడేమి ఫలము నొందెను? చంద్రునివలె జగదాహ్లాదకరములైన మాయన్న గుణములుచితాగ్నులవలె నన్ను డహింపుచున్నవి. అని యిట్లు నేకవిధముల హాషుఁడు తన మనంబులో విలపించెను. రాత్రి తెల్లవారగాఁ బ్రాతఃకాలమందు గజసైన్యాధికారియైన స్కంధగు ప్తుపి రమ్మని ప్రతీహారున కాజ్ఞాపించెను.

ససంభ్రమప్రధానిత బహుపురుషాహూయమానుఁడు, వా హనము వచ్చువరకు నిరీక్షింపక స్వమందిరమునుండి పదాతియై వచ్చుచున్నవాడు, తొందరగా వేల్చిహస్తలు బరాబరులుసేయఁ బ్రీతిదిక్కునందుఁ బ్రాణమించుచున్న గజవైద్యులను రాత్రి వార్తల నడుగుచున్నవాడు, ఉన్నతఘోషుఁడు, శత్రుప్రక్షుపరిక్షయముచేఁ బ్రత్యక్షకారుకవ్యాపారముఁ గలవాడైనను సకలదిగంతముల యందు శూయమాణగురుగుణధ్వనిగలవాడు, ఆత్మససకలమత్త

మాతంగసాధనుడైనను మదిరహితుడు: భూతిమయుడయ్యును
 స్నేహచుయుడు, పాథివుడైనను గుణమయుడు, ఏకభక్తభక్తి
 నిశ్చలయగు కులాంగనవలె ననన్యగమ్యమైన స్వామిప్రసాదభూమి
 నధరోహించినవాడు, విదగ్ధులకు నిర్వాణజబంధువు, తన్ను భజించు
 వాచకభృతభృత్యుడు, విద్వాంసులకక్రీతదాసుడై నై శోభిల్లు
 స్కంధగుప్తుడు రాజకులమును బ్రవేశించెను. దూరమునందుం
 డియే కరయుగళస్పృష్టమహీతలమును దశ కీటముచే స్పృశించుచు
 నమస్కరించెను.

సమీపోపవిష్టుడైన యాతనిఁ జూచి హామకడు “మా
 యగ్రజన్మునికి సంభవించిన దుర్మరణమును నాచేయఁబూనినపనిని
 సవిస్తరముగా వింటివా? కావున మేతఁబెట్టించి గజపైన్యములను
 శీఘ్రముగా నాయితముసేయుము. ఆర్థపరిధివవీడాపావకమత్య
 ల్పమైన విలంబమునుఁగూడ సహింపదు” అని యలికెను. అపు
 డిల్లు ప్రభుసమాదిష్టుడైన యాస్కంధగుప్తుడు “స్వామిభక్తిచే
 గొంచెము విన్నవించుకొనుచున్నాను. దేవర ఆకణింపవలయును.
 పుష్పభూతివంశమునకు, సహజజేజస్సునకు, దిక్కిరిశంకాదండన
 దృశబాహుయుగళమునకు, అసాధారణసోదరస్నేహమునకుఁ దగి
 నట్లుగా నేలికచే నుపక్రమింపఁబడినది. యుద్రిజంతువులైన భుజం
 గములు పైతిము పరులొనర్చు నికారమును సహింపవు. తేజోరా
 శులైన తమ బోంట్ల విషయమై చెప్పెడిదేమి? మీ యన్నగారి
 వృత్తాంతములోనే ప్రభువువారు కొంతమట్టుకు దుర్జనకారాత్మ్య
 మునుఁ గనిపెట్టియున్నారు. లోకస్వభావము లిట్టివి. ప్రతిగ్రామ
 మందుఁ బ్రతిపట్టణమందుఁ బ్రతిదేశమందుఁ బ్రతిదీప్తపమందుఁ బ్రతి
 దిక్కునందు మనఃస్థులవేషములు, ఆకారములు, ఆహారములు,
 వ్యవహారములు, భిన్నభిన్నముగా నుండును. కావున నాత్మదేశా
 చారమున కుచితమైనదియు, స్వభావసరళహృదయమువలనఁ గలుగు

నదియు నైన నమ్మకమును విశువవలెను. ఇట్టి ప్రమాదదోషాభి
భవముల వృత్తాంతమును దేవరవారు ప్రతిదినము వినుచున్నారు.
తొల్లి పద్మావతీనగరమందు నాగవంశోత్పన్నుడైన నాగసేనుడను
రాజధరాజ్యమును హరించిన మంత్రీనిఁ దొలగించుటకు శారికా
సమక్షమందు మంత్రీమునుఁ జేయఁగా నా సక్షివలన నామంత్రీ
మునుఁ దెలుసుకొని యా మంత్రీ యా నృపాలుని విస్మయపూర్వ
కముగా వధించెను. శావస్తీనగరమందుఁ జిలుకవలన రాజ
రహస్యము నెఱింగినవారై మంత్రులు శ్రుతవర్తయను రాజును
రాజ్యపదభిష్టుని గావించిరి. కాబట్టి రాజు గూఢ మంత్రుడై
యుండవలెను. మృత్తి కావతీపురమందు స్వర్ణచూడుడను నొక
రాజు మరియొకనినిఁ బట్టుకొనవలెనని రహస్యముగా నాలోచించు
చుండగా నయ్యాలోచన మెట్లనో పైకిఁ దెలియగా నిద్రించుచున్న
యారాజును విశ్వస్తుడైన శిరోరక్షకుడు వధించెను. కులస్వభా
వాదులనుఁ బరీక్షింపక యెవ్వనిని భృత్యునిగాఁ జేయవలదని
యిందువలన గ్రహింపవలెను. ఒక కాలమందు యవనేశ్వరు నొక
శత్రువుఁడు చంపదలించియున్నాడని వానివిత్తుఁడు చామరగా
హిణివలన లేఖనుఁబంపి యీ లేఖను శీవు స్వయముగాఁ జదువుకొన
నలయునని పైనివ్రాసెను. కీరీ మణులయందుఁ బ్రతిబింబించిన
యా లేఖాక్షరముల నా చామరగాహిణి చదువుకొని స్వప్రభువు
నకుఁ దెలియఁజేసి వాని యాజ్ఞచేయ వనేశ్వరునిఁ దెగటార్చెను.
లోభముగలవాడై కృష్ణపక్షనికీధమందు నిధిని దండ్రించుచున్న మధు
రేశుడైన బృహద్రీధుని విదూరధసైన్యము సంహరించెను. ఉజ్జ
యినీ నరనాథుడగు మహాసేనుడు తనకుమార్తెయగు వాసవదత్తిను
వస్సరాజున కొసంగదలంచి మనుష్యగర్భమును కృత్రిమగజమును
నిర్మించి వింధ్యారణ్యమందు సంచరింపఁ జేయుచుండ గజగ్రహణ
లోలుడైన వత్సరాజుని సత్యగజమని భ్రాంతినిఁ దానినిఁ బట్టు
టకు దగ్గరకుఁబోవ దానిలోనుండి మనష్యులు పైకివచ్చి యాతనినిఁ

బట్టుకొనిరి. లాస్యదర్శనప్రీతిచే శైలూషమధ్యమందుండి లాస్యమును జూచుచున్న అగ్నిమిత్రతనూభవుడైన సుమిత్రుని శిరస్సును మిత్రదేవుడు మృణాళమునవలె ఖడ్గముచే దుగించివైచెను. వీణావాదనశ్రవణాభిలాషముగల యశ్వకేశ్వరుడైన శిరభుడనువాని శిరస్సును సంగీతవిద్యార్థుల వేషములనుధరించి శత్రువులువీణాలాబును షిరాభ్యంతర గుప్తనిస్త్రిశముచే ఖండించివేసిరి. అనార్యుడైన పుష్పమిత్రుడు సేనాధిపతిగానుండియు మౌర్యవంశస్థుడైన బృహద్రథుని సేనామధ్యమందు గెడపెను. చండీపతి నియవను లంతరితు సంచారముగల యంత్రయానముచే నెచటికో కొనిపోయి గూఢముగా బరిమార్చిరి. కాకవన్ధుడు శైశునారియు నగరోపకంఠమందు నిహతులైరి. అతి స్త్రీలంపటుడగు శుంగుని వసుదేవుడను మంత్రి దేవీవేషధారిణియగు దేవభూతిదాసీపుత్రికచే వినిజీవితుని జేయించెను. అసురవివరవ్యసనియగు మగధరాజును మేకలాధిప మౌత్సులు పరిమితరమణీమణినూపురర్పుణాత్కార రమణీయమగు గోధసగిరి సుంగముద్వారా స్వదేశమునకుఁ గొనిపోయిరి. మహాకాళోత్సవమందుఁ దాళజంఘుడను వేతాళుడు ప్రద్యోతుని కనిష్ఠపుత్రుడైన కుమారసేనుని దునిమెను. వైద్యులమను మిషతోబోయి శత్రువులు బహుపురుషశ్లాఘ్యములైన యౌషధముల గనపర్చి విదేహరాజపుత్రుడైన గణపతికి తుయరోగమును బుట్టించిరి. స్త్రీలయందు విశ్వాసముగల కళింగదేశాధీశ్వరుడగు భద్రసేనుని వానిసాదరుడగు వీరసేనుడు మహాదేవీ గృహభిత్తి వెనుక దాగియుండి ఖడ్గముచే నెఱుముసేసె. పట్టాభిషేకమునకు సిద్ధముగానన్న కరూశాధిపతియగు దధ్నుని తనయు నింకొక కుమారుడు తల్లిపర్యంకముకింద దూరియుండి విగతాసువునిజేసెను. శూద్రుని దూత సచివునితోఁగూడిన చంద్రకేతువును సమయించెను. మృగయాసక్తుడైన యరణ్యమందొంటరిగా గుమ్మరుచున్న చాముండీనగరాధిపతియగు పుష్కరుని గుల్మాంతరితులై చంపాధి

పతి పైనికులు చంపిరి. వాదులయందుఁ బ్రీతిగల మాఖరివంశముఁ
డైన క్షత్రవర్మను జయశబ్దముఖరములులైన మంతులు పరప్రయు
క్తులై ననుమించిరి. శత్రువులపురమునుఁ బరకళతాసక్తుఁడై
తిరుగుచున్న శకపతిని స్త్రీవేషనిగూఢుడై వ చంద్రగుప్తుఁడువధించెను.

ప్రమత్తుల విషయమై ప్రమదాజనకృతప్రమాదము లనే
కము లేలిక వినియేయున్నారు. సుప్రభ యగునది తనపుత్తునికి
రాజ్యమిప్పించుటకొఱకు మద్యపానమోహితఁడైన కాశీరాజును
వివలిష్టమైన పేలాల నిచ్చి చంపెను. తాను కామపరవశమై
యున్నట్లభినయించి రత్నవతి అయోధ్యాధిపతియైన పరాతపునిక్షుర
ధారానిశితమైన దర్పణముచేతను, దేవకాసురక్తయగు దేవకి
సుహృదేశాధిపతియగు దేవసేనుని విషచూర్ణమిశ్రితమకరందముఁ
గల నల్లగలునపువ్వుచేతను, సవతులయందున్న కోపమునలన
భార్య, రంతిదేవుని అభిచారయోగచూర్ణమును వషించు మణి
నూపురముచేతను, బిందుమతి విహారధునిఁ గొప్పలొ దాచిన కత్తి
చేతను, భార్యయైన హంసవతి సౌవీర దేశాధిశ్వరుడైన వీరసేనుని
విషరసద్విగ్ధమైన మేకలామధ్యమణిచేతను, పారవి, పారవేశ్వరుడైన
సోమకుని విషవాసుణీగంధూపదానముచేతను, దెగటార్చిరి. అనిపతికి
స్కంధగుప్తుఁడు స్వామ్యాదేశనిర్వహణముకొఱకు బైకి వెడలెను.

అతఁ హాషణ దేవుఁడు స్వరాజ్యమందుఁ గొన్ని కట్టుబాటుల
నేర్పరించి దిగ్విజయమునకుఁ బ్రస్థానము నాజ్ఞాపింపగా గతాయు
వులగు సామంతరాజుల గృహములయందు నానావిధములైన దుర్ని
మిత్తములాలింపించెను. ఎట్లవగా; కాలకింకరదృష్టులవలె గృ
ష్ణసారసమూహము లిటు నటు సంచరించినవి. ప్రచలితలక్ష్మీనూ
పురప్రణాదసదృశములైన సరఘాసంఘాతఘాతకారము లెల్లెడల
విజృంభించెను. వివృతవదనకుపారోద్వాంత వహ్నికణములుగల
నృగాలసాదోహములు పగటివేళయందే యుమిగళముగా సరవఁ

దొడగె. శవమాంసగ్రాసనలాలసములవలె మర్కటశిశుకపోల కపిలపక్షములుగల గృధ్రచక్రములు వీధులలోఁ దిరుగఁజొచ్చెను. ఉపవసతరువులన్నియు నొక్కమారు కృతసంకేతములవలె సకాల కుసుమములఁ బూసెను. సభలయందున్న సాలభంజికలు కరతలములచే రొమ్ములఁగొట్టుకొనుచు నేడువసాగెను. యోధులొదర్శములయందు దమ్ములను శిరోవిహీనులనుగాఁ జూచిరి. రాజమహిషుల చూడఁమణులయలను శిశుచక్రచిహ్నితములైన పాదన్యాసములగుపడెను. చేటిహస్తపల్లవములనుండి చామరములుఁ జారి నేలఁ బడెను. గజకపోలములయందుఁ దుమ్మెదల మధుమదిరాపానగోష్ఠులు విరమించెను. యమమహిషగంధము నాఘాశించినతానివలె నశ్వములు నూతనఘాసమును భిక్షించుట మానినవి. భవనమయూరములు చలనలయావళివాచాలబాలికాతాళికాతోద్యలాలితములయ్యును నాట్యముచేయలేదు. రాత్రులయందు నిశాకర హరిణనిహితదృష్టిగలదానివలె ముఖమెత్తి నిర్నిమిత్తముగా వేటకుక్కల గుంపరవసాగెను. గతాయువులనుఁ దర్జనచే లేకబెట్టుచున్నదానివలె దిగంబరయైన స్త్రీ పగలతయు గ్రామములయందుఁ దిరిగెను. కుట్టిమములయందు బాలతృణములు పుట్టెను. భటస్త్రీలముఖములు జడగట్టిన శిరోజములుఁ గలవిగాను, కజ్జలహీనములుగాను సురాపూర్ణపానపాత్రీలయందుఁ బ్రతిబింబించెను. సమాసన్నాత్మాపహరణభయముచేవలె భూమికంపించెను. శూరుల శరీరములయందుఁ బడిన వికసితబంధూకకుసుమకాంతులుగల రక్తవర్షములు వధ్యాలంకారరక్తచందనచర్చలవలెఁ గన్పట్టెను. నశించుపోవు సోపదకుఁ బర్యగ్నికరణముచేయువానివలెఁ బ్రజ్వలించుచు నుల్లలాతరిక్షమునుండినిరంతరముగాఁబడెను. ప్రతీహరివలెఁ జామరాతపత్రవ్యజనముల నవహరించుచున్నదియై పరుషమైన సుడిగాలి వీచెను.

రాజప్రతిజ్ఞావర్ణనమును పట్టోచ్ఛ్వాసము,
ముగిసెను.

ఆంధ్ర హాష చరిత్రము.

సప్తమోఽష్టావసము.

తే॥ గీ॥ ప్రాతినఁబూనిన హంవీరసితకరునకు|
వసుధ యంగనవేదిక వార్ధికుల్య|
తలపఁ బాతాళమంతయు సలతనొందు|
నగును వల్మీక సదృశమాహాటకాద్రి॥

తే॥ గీ॥ ఆత్తబాణాసనుడైన యమితబాహు|
బలసనాథునికదుర్లు ప్రాణతినేయు|
నగునె యాశ్చర్య మెవ్వరికైన మదిని|
గణనయేపాటి యుద్ధాగణములందు॥

అంతఁ గొన్ని దినంబులైన పిదప శిరత్కాలమేఘములవలె
సలిలత్యాగసమధఁబులైన రజతహేమమయకుమ్భములచే న్నా
నమాచేసి పరమభక్తియుక్తుడై శివునిఁ బూజించి ప్రదక్షిణశిఖాక
లాపంబై యుద్ధతజ్వాలలుఁగల వహ్నియందు హోమా మొనర్చి
రత్నఖచితములైన రజతహేమమయతలపాత్రలను కనకపత్రలతా
లంకృతంబులగు శఫశృంగంబులుఁగల ధేనువులను వేలకొలది బ్రాహ్మ
ణోత్తములకు దానమిచ్చెను. వ్యాఘ్రచక్రాస్త్రీర్ణంబగు భద్రాసన
మందు పవిత్రుండై నిజయశోధవళంబగు చందనమును మొనట
నాయుధమునకుఁ బూసి తానుఁ బూసికొని రాజహంసవిధునచిహ్న
తంబైన దుకూలవాసోయుగళంబు ధరించి పరమేశ్వరచిహ్నులైన
చంద్రకళవలెనున్న సితకుసుమమాలికను శిరంబునదాల్చి, కణ్ణా
భరణమరకతకాంతివలె నున్న నూతనదూర్వాపల్లవమునుఁ గణ్ణా
వతంసముగాఁ జేసికొని శాసనవలయముతోఁగూడ గమనమంగళ
ప్రతినరమునుఁ బ్రకాశింపమందుంచుకొని, పూజాప్రహృష్టుడైన

పురోహితుడు శాంతుదకమును శిరస్సుపైఁ బోక్షింప, దిగ్విష్ట
ప్ర రత్నకాంతులుఁగల మహాహామములైన భూషణములను రాజు
లకుఁ బంపి, దీనులైన కులపుత్రికసమూహమునకు నానాదానంబుల
నొసంగి, కారానిబద్ధులను విడిపించి, పలుమారు స్ఫురించుచున్న
దక్షిణభుజము నష్టాదశద్వీపవిజయాధికారమందు నియోగించి, నేను
నేనని ముందు పరుగిడు సేవకులవలెనున్న శుభశకునములచే వర్ధి
గమనోత్సాహుండై, ప్రముదితప్రజాఘృష్టమాజయశ్శక్తోలా
హలముతో బ్రహ్మాండమునుండి హిరణ్యగర్భునివలె హామోఁడు
స్వభవనమునుండి వెడలెను. రాజధానికి సమీపమందున్న సర
స్వతీనదీతీరముదుఁ దృణనిర్మితము, వేదికానిహిత హేమకలశంబు,
ధవళధ్వజవిభూషితంబు, బద్ధపుష్పదామంబు, బ్రాహ్మణశ్రుతివాత
ముఖరితంబు, నగు మందిరమందు నివసించెను. హామోఁడుచ్చట
నుండఁగా గ్రామాక్షురాలికుఁడు (Record Keeper) కరణి, (Sub-
registrar) పరికిరములతోవచ్చి “అవ్యాహతశాసనములైన దేవర
నారీదినమందిచ్చటనే యుండి శాసనములఁ గటాక్షింపుఁడని విన్న
పించి నూతనముగా రచింపఁబడినది, వృషభాంకము, స్వర్ణామయ
మునగు నొక ముద్రను సమర్పించిరి. దానిని హామోఁడు తీసి
కొని మొదట నొక మృత్పిండిముపై నుంచుచుండఁగా జేతిలోనుండి
జారి యది భూమిపైఁబడెను. కొంచమెండిన పకముతోఁ గలిసిన
మెత్తిని మన్నగల సరస్వతీతీరధరను ముద్రాక్షరంబులు స్పష్ట
ముగాఁ గానవచ్చెను. అట్లా ముద్రక రాజుచేతుండి జారి నేలఁ
బడుట యమంగళమని శంకించుచుఁ బరిజనము విసాదమునొంద
హామోఁడు “అవిదగ్ధుల బుద్ధులు తత్త్విమునుఁ గ్రహింపనేరవు.
ఏలయన ; నీకీభూమండలమంతయు నేకశాసనముద్రాంకితము
కాగలదని యీశకునముచే నివేదింపబడినను మందబుద్ధులగు నీ
గ్రామ్యులస్వభాగ్రహించిరి” అని తనమనస్సులో ననుకొనెను. ఇది
గొప్ప శుభశకునమని హామోఁడు మనస్సులో సంతసిల్లి వేయి హల

ములచే దున్నబడు క్షేత్రములుగల నూరుగ్రామములను ద్విజులకు దానమొసంగి యా దివస మచ్చటనే గడిపెను. రాత్రి సర్వరాజు లోకమును సమ్మానించి నిద్రించెను.

అంత సకల ప్రాణిసంచయము నిద్రించియుండుటచే నిశ్శబ్దమైన రాత్రి తృతీయయామము గతింపగా దిక్కుం జరకంతబృంహిత సదృశధ్వనిగల ప్రయాణపటహము వాయింపబడెను. సైన్యము నడవవలసిన దూర మెనిమిది కోసులున్నదని తెలియజేయుటకు బ్రయాణభేరీమీద నెనిమిదిదెబ్బలు గట్టిగా గొట్టబడెను. పట హములు, దుందుభులు, కాహళములు ధ్వనింపగా, సేనాకలకలము క్రమముగా వృద్ధినొంద, అధికారులు పరిజనమును లేపుచుండ, జనులు వెలిగింపుచున్న కొరువుల వెలుగుచే నశించు చీటికలది, నిద్రలేచిన హస్తపకులు విడుచుచున్న శయ్యాగృహములతోఁ గూడినది, రజోభిరాక్రాంతదశదిశెంబు నగు ప్రయాణసమయమందు నానాదిక్కులనుండి యసంఖ్యాకులైన రాజులు వచ్చి రాజమందిర ద్వారమందు నిల్చిరి. సూర్యోదయముకాగా రాజదర్శనోచిత సమయమును దెలుపు సంజ్ఞాశంఖము పలుమారుఁడబడెను. అపుడు ప్రధమప్రయాణసమయమందే గమనవిలోలకణాంతాళవిలాసములచే ద్వీజయముకొఱకు దిగ్గజసమాగమమును జేయుచున్నదానివలె నున్న కరేణుకనారోహించి పద్మరాగమణిఖచితమగుటచే సూర్య దర్శనకోపమువలన నెఱ్ఱబడినట్లున్న మంగళాతపత్రమును ఛత్రి గ్రాహిపట్టగా, మృతాళసూత్రీకోమలతంతునిర్మితంబు, క్షీరోదధేన ధవళంబునగు నంబరంబు ధరించినవాఁడు, త్రిభువనవశీకరణచూర్ణమువలెనున్న కణాపూరకుసుమమంజరీ రజస్సుచే దిక్కులను బూయుచున్నవాఁడు, చూడామణి ప్రతిబింబితుఁడైన సూర్యునిఁ దన తేజస్సుచే గబళించువాఁడు, కంఠహారమణిమరీచినమూహములను చామరిములనువలె దిక్కులను గ్రహింపజేయువాఁడు, సామంత

రాజులనుఁ జూచుటలోఁ బైకెత్తఁబడిన దీర్ఘమగు భూలతచేఁ ద్రిభువనములను కరదాసముకొఱ కాజ్ఞాపించువానివలెనున్నవాఁడు, సకలక్షీరాభిమాధుర్యమునుఁ దీసికొని పైకివచ్చిన లక్ష్మిచే నాలింగితుడు కుశూహలోత్ఫుల్లలోకలోచనములచే నమృతమయునివలెఁ బానము చేయఁబడుచున్నవాఁడు, అమరపతివలె నగ్రజపధకళంకప్రక్షాళనోద్యతుఁడు, పృథుచక్రవర్తివలెఁ బృథివీపరిశోధనార్థమై సముత్సారిత సకలభూభృత్యమూహుఁడు, జయశ్రద్ధమునుచ్చరించుచు ముందు నడుచువారు, వాయుపునకుఁగూడ విషయమును శిక్షించువారు. చరణోద్ఘాతధూళిపటలావృతములగు సూర్యకిరణములనుఁగూడ నుత్సారణము సేయువారు, నసంఖ్యాకులు నగు దండధరులచే నుత్సార్యమాణజనసమూహుండై హష్టఁడు బయలుదేరెను.

అంత వినయనమితశరీరములు, భయచకితమనంబులు చలనశిథిలమణిమకుటకాంఠిరుచిరశిరస్సులు, కుసుమశేఖరరజస్సులుగల రాజసమూహము లొక్కచోఁ గలియగా వారికిరీటకాంతులు సమ్మిలితములై శుభశికునసంపాదనకొఱకుఁ బాలపిట్టలగుంపులవలెఁ బ్రకాశించినవి. నిండు చూపులచేతను, ఆర్థస్థితములచేతను, పరిహాసములచేతను, విదగ్ధాలాపములచేతను, కుశలప్రశ్నలచేతను, ప్రణతిప్రణామములచేతను, ఆజ్ఞాదానములచేతను, ప్రణయప్రదానములచేతను వీరుల ప్రాణములను గొనుచున్నవానివలె యథానురూపముగా తాజలోకమును విభజించెను.

అంత రాజు బయలుదేరగా సేనా కలకలధ్వనిచే భయపడిన దిగ్గజముల శూత్కారములవలె గంభీరమైన తూర్యనాద ప్రతిధ్వని దిగంతములయందు వ్యాపించెను. దిగ్గజములపైఁ గోపించిన సేనాగజముల మదధారలు కాళిందీ జలప్రవాహసహస్రములవలె

సరిపించెను. సిందూరపరాగముచే నెఱ్ఱబడిన సూర్యబింబమునుఁ జూచి చక్కవాకమిధునములు సూర్యాస్తమయసమయమని శంకించి నవి. ఏనుగుల మదధారలను గోలు తుమ్మెదల యుంకారధ్వనులచే వృద్ధి నొందిన కణాతాళధ్వనులు దుందుభిరాదములఁ గప్పి వేసెను. చలించుచున్న చామరసంఘాతము చరాచరప్రపంచము నంతయును గబళించెను. అశ్వశ్వాసవిక్సీప్తములై సింధువారకునుమ సదృశములైన ఫణపిండములచే నుతిరిక్షమార్గముయ్యెను. తొగర పువ్వులగుత్తులవలెఁ దెల్లనివి, కనకదండములు గలవియగు నాతిప్రత వసము దివసమునుఁ గప్పివేసెను. ముకుటమణికాంతివిసరముచే హాసరము వికసించెను. స్వర్ణమయమైన హయాలంకారముల కాంతులచే దిక్కులు పచ్చనయ్యె. శత్రుప్రతాపాగ్నినిర్వాపణము కొఱకువలెను సేనాగజములు మదధారాశీరములచే దిక్పమూహ మునుఁ దడిపెను. విద్యుత్తులవలె చంచలములైన చూడామణికాంతులు నేత్రోస్త్రేషమును హరించినవి. యుగాదియందు భగవత్కుక్షి నుండి వెలువడు జీవలోకమువలె స్వస్థానమునుండి నిష్క్రమించుచున్నదియు, కారణవీర్యాజ్ఞనుఁడు తన బాహుదండసహ స్రముచే నడ్డుకొని విడిచిపెట్టినతరువాత సహస్రశాఖలతోఁ బ్రవహించు నర్మదానదీప్రవాహమువలె భాసించునదియు నగు తన బలతోఁగలమునుఁజూచి హర్షుఁ డాశ్చర్యమునొందెను. తాతా! నడుపుము; బావా యేమి? అలస్యము చేయుచున్నావు; అయ్యా! సోట్టవానివలె నడుచుచున్నావేమి? గమనశీలుఁడా! ఏమి యిట్లు తొందరపడుచున్నావు; సారథేయుఁడా మార్గమును విడిచి గుట్టములవఃధ్యకు బోవుచున్నావేమి? స్వైరిణి! సుఖముగానుండుము. సోవీరకకుంభము భిన్నమైనది. మంధరకుఁడా-ఎద్దను నివారించుము. దోణకుఁడా! దూరముగాఁ బోవలసియున్నది. ఇప్పుడే పరుగిడుచున్నావేమి? దండయాత్ర దీఘమయినది. ధవుఁడా! కొడవలితో గడ్డిఁ గోముము. బురదనుండి యెద్దనుఁ బైకిఁదీయుము. మాణ

షకుడా! రమ్మ. ఈ యేనుగులగుఃపును మనము తప్పించుకొనలేము” అనుచు నిట్లు జరుగుచున్న యనేక సుభాషణములుగలది, హస్తపకులు, బ్రహ్మచారులు, మూర్ఖులు, గర్వభదానులు, ఘోర్తులు, అశ్వపాలురు, పృగల్బులు మొదలగువారిచే స్తుతింపబడునదియు, ఈదాడయాత్రీ వాతాళతిలమునకుఁ బోనిమ్మ, సకలదుఃఖమూలమగు నీకటకమునకు మంగళముగు గాక యనుచుఁ గులపుత్రికులచే నిందింపబడునదియు, సువణాపాదపీఠము, సువణాకలశములు, పతద్గ్రహము మొదలగు రాజోపకరణములను, మహానసోపకరణములనుఁ బట్టుకొని గర్వముగా నడుచుచున్నవారు, ఛాగవరాహహరిణశశాదుల నీడ్చుకొనిపోవువారు, ధవళవస్త్రఖండప్రావృతముఖములుగల గోరసభాండములను, అగ్నిశకటికలను, శరావములను, కటాహములను మోయు జనులచే నిండినదియు, ఒకచోట నరపతిదర్శనకుఁజూహలముచేఁ బరుగిడుచున్న జానపదులుగలది, త్రోవలోనున్న గ్రామములనుండివచ్చి యంభఃకుంభములను నిలిపి మహిపాలునికి దధగుడఖండకుసుమకరండముల నువాయనముగా సమర్పించి ప్రచండదండివిత్రాసనములచే నిలునటు పరుగిడుచు నరేంద్రనిహితదృష్టులై జారిపడువారు, పూర్వాధికారుల లేని దోషముల నుగ్గడించువారు, చిరంతనచోరాపరాధములను వెల్లడించువారునైన జనుల పాదములచే నెగరగొట్టఁబడిన రజఃపటలముగలది, మఱియొకచోటఁ బంకిలప్రదేశములఁ జూరించుట కుంచఁబడిన తృణపూలకములుగలది, జగత్కీబళనముకొఱకుఁ బ్రవర్తించిన ప్రళయజలధివలెనున్నదియు, మహాభంగిగుప్తికొఱ కుత్సాదితమైన వాతాళమువలెనున్నదియు, సరమేశ్వరవనతికొఱకు సృజంపబడిన కైలాసమువలెఁ బ్రకాశించునదియు నగు సైన్యమును వీక్షింపుచు హామోఁడెగెను.

తన తరువాత వచ్చు రాజులకు మాధాత దీగ్విజయ

మార్గములను బ్రవర్తింపజేసెను. అప్పటి హతరథవేగముగల రఘుచుహరాజులకాలములో దిక్కులను జయించెను. శరాసనద్వి తీయుడైన పాండురాజు భుజబలాభిజనధనమతావలిస్తులైన రాజుల గరనుర్పించు వారినిగాజేసెను. పాండుపుత్రిుడైన ధనంజయుడు రాజసూయయాగాధామై చీనదేశము నతిక్రమించిపోయి గంధర్వ ధనుష్పంకారముఖరితంబగు హేమకూటపర్వతమును జయించెను. బలవంతులు సంకల్పమాత్రముచే విజయము నొందుదురు. హిమాద్రి వ్యవహితండయును దుగ్ధముడను కింనరరాజు కిరీటిబాహుబలకాత రుడై కింకరునివలె గరము చెల్లించెను. పూర్వరాజులెవ్వరు నతి జగీషువులుగారు. ఎట్లన; భగదత్తదంతవక్త్ర కారవ శిశుపాల సాల్యజరాసన్ధ సిన్ధురాజ ప్రభృతులల్పభూభాగములకై అధిపతులైరి. ధనంజయుజయజనితజగత్కమ్ముడైన ధర్మరాజుకిమ్మురుషరాజ్యమును నహించెను. అలసుడైన చండకోశుడు స్త్రీరాజ్యమును జయించెను గాని దానిలో బ్రవేశింపలేదు. హిమవద్గర్భమాదనముల కంతరమత్యల్పము. కిమ్ముతురుష్కదేశము లుత్సాహముకలవి. చారశీక దేశము చంద్రదేశమాత్రము. శక దేశమందున్నవారు శశనదృశులు. ప్రతిభటులులేని చారియాత్రమునకు బోవుట నిష్ప్రయోజనము. శౌర్యశుల్కముగల దక్షిణాపథము సులభము. దక్షిణోదధితరంగా నిలసురభిళదరీమద్ధిరములుగల దర్దురాదికి మలయుము దగ్గర ఆ మలయుముతో మహేంద్రము కలిసి యున్నదని పలుకుచున్న బౌహుశాలులైన రాజకుమారుల సంభాషణముల వినుచు హామఁడావాసముజేరెను. మందిర ద్వారమందు బహుమానముతో రాజలోకమునకు సెలవిచ్చి పంపి వాహనము నుండి దిగి బౌహుస్థానమంటపమందున్న సింహాసనమును క్షణకాల మధిష్ఠించెను.

అంత నచ్చటకు బ్రతిహరివచ్చి భూతలవిన్యస్తపాణియుగ ఘండై “దేవా! పౌర్ణమి తిథి పాథీ శ్వరుడైన కుమా

ఈమఁ బంపిన హంసవేగుడను దూతదేవరదర్శనార్థమై వచ్చి ద్వారదేశముండున్నాడని విన్నవించెను. అతనిని శీఘ్రముగాఁ బ్రేమేశంపఁ జేయుమని రాజు సాదరముగా నాజ్ఞాపించెను. దక్షుడగుటవలనను రాజాదరమువలనను బ్రతీహారి యాతనిఁ దోడ్కొని వచ్చుటకు న్వయముగాఁబోయెను. అనంతరమాకృతి విశేషముచే నయనానందసమృద్ధకుండైన హంసవేగుడు ప్రభుతప్రాభృతవర్ణమును ధరించినపురుషులను వెంటఁబెట్టుకొని వినయముతో రాజమందిరమునుఁ బ్రవేశించెను. హాషానికి దూరమునుండి సాష్టాంగదండప్రణామమాచరించెను. రారమ్మని పాధిపునిచే గౌరవముతోఁ బిలువఁబడినవాడై శీఘ్రముగాఁ బరుగెత్తి పాధిపునిచేఁ బృష్ఠమందు స్పృశింపఁబడినవాడై పాదపీఠఘటితలలాటుండై మరల సమస్కరించెను. ప్రీతితోఁ గూడిన సరేంద్రదృష్టిచే నిర్దిష్టమైన ప్రదేశమందుఁ గూర్చుండెను. అప్పుడు రాజుసాహసనమునుండి హంసవేగునివైపు దిరిగి మధ్యనున్న చామరగ్రాహిణిపట్టుగా లెమ్మని చెప్పి “హంసకేగుడా! శ్రీమంతుండైన కుమారుడు కుశలముగా నున్నాడా”యని వినయముతో నడిగెను. సాహర్దద్రీవార్ధ్యమైన పలుకుచే దేవరవారాతని కుశలమడుగుచున్నారఁ గావున నిపుడతఁడు విశేషించి కుశలియని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

ఆ హంసవేగుడు ముహూర్త మాత్ర మూరకుండి చతుస్సముద్ర భోగభూతిభాజనులైన దేవరవారి సద్భావగర్భమగు హృదయమును విడిచి లోకమం దనురూపమైన మరయొక ప్రాభృతమే దుర్లభము. అయినను పూర్వులచే సంపాదింపఁబడిన యాభోగమును పేరుగల యీ వరుణాతపత్రమును రూపస్థానమందర్పించుటచే సందేశమున శూన్యముగా నొనరించుచున్న మాస్వామిచేఁ గృతార్థముగాఁ జేయఁబడినది. కుతూహలమునుఁ గలుగజేయుననే కాశ్చర్యము లీత్రత్రయందుఁ గలవు. దీని నీడఁ జల్లఁగాజేయుటకుఁ

జాదుని వెయ్యికిరణములనుండి దినమున కొక్కొక కిరణము దీని యందుఁ బ్రవేశించుచుండును. ఈకిరణము ప్రవేశించిన తరువాత క్షాంతిగా దంతివీణావ్యాపారము నుపదేశించునవి, మధురములు నగు జలధారలు మణిశలాశిలముఁ జేయఁపక్షి తముగా స్రవించును. వరుణునివలె నెవ్వఁడు చతుస్సముద్రాధిపత్యమును జేసెనో లేక యిక ముందు జేయుగలఁడో అట్టి వాని సీఘతము తననీడచే ననుగ్రహించును. గాని యితరుని సరకుఁగొనదు. దీని నన్ని దహింపఁజాలదు. వాయువెగరఁగొట్టలేదు. జలము తడవ నేరదు. పరాగము మలినముగాఁ జేయఁజాలదు. ముసలితనము శైధిల్యముందింపలేదు. ప్రభువువారు మొదట దీనిని గటాక్షింపును. పిదప గుమారుని సందేశమును వినవచ్చును” అని పలికి “లెమ్ము ప్రభువువారికి దానిని గనవచ్చుమని తన భృత్యుని కాజ్ఞాపించెను.

మొదటనే యాపురుషుఁడు పట్టు గవసెననుండి యాగొడుగును పైకిదీసి విప్పెను. అతిమాత్ర ధవళకాంతిగల యయ్యోతపవారణము నిచోళమునుండి పైకిదీసి మీదికెత్తిగా హరుఁడు నవ్విన్లు పాతాళమునుండి శేషఘణిఘణామండలము పైకి నచ్చిన్లు, అంతరిక్షముపై పాలసముద్రము చక్రీభూతమై నిలిచిన్లు, గగనాంగణమందుఁ బుండీభూతమై గానవచ్చు శరస్త్రేఘమువలెను, వియత్తలమాను వితతపక్షసమూహముగల పితామహవిమాన హాసయాధము మాడ్కి, ఆత్రినేత్రవిన్దితుడైన కుముదబాంధవుని జన్మదివసము కరణి, జనులచేఁ బ్రత్యక్షింపఁబడిన శ్రీమన్నారాయణ నాభిపుండరీకముయొక్క యుద్గమనక్షణము చూడఁబున, కన్నలకు గలిగిన కాముదీప్రదోషదర్శనానందతృప్తివలెను, త్రైలోక్యమునకు దిలకమువలెను, శ్వేతద్వీపముయొక్క శైవమువలెను, శరచ్చంద్రుని యంశాపతారమువలెను, ధర్మముయొక్క హృదయమువలెను,

చంద్రలోకముయొక్క నివేశమువలెను చక్రవర్తిత్వముయొక్క దంతమండల ధవళమైన ముఖమువలెను, అంతరిక్షముయొక్క మాక్తిక జాలగ్రాహితమైన సీమంత చక్రమువలెను, చంద్రుని బహుళజ్యోతిస్సుధవళోదరమగు పరివేష మండలమువలెను, త్రివిక్రముని త్రిభువన వందనీయము, శ్వేతగంగావర్త పాంశురమునగు పాదమువలెను, బ్రకాశించుచున్నది. వరుణుని చూడామణి మరీచి శిఖలవలెనున్న మానస బిసత్తు నిర్మితములైన చామరసమూహములచే రచింపబడిన పరివేషముగలది. చక్రవర్తి లక్ష్మీ సూపురస్వన శ్రీవణానక్తిచే నిశ్చలమై విలతపక్షమైన మరాళముచే చిహ్నితమైన శిఖరముగలది. సుఖస్పృశముతో గూడి ప్రభావస్తమ్భితుడై ముకుళితఫణములుగల వాసుకివలె నున్న దండముగలది, ధవళిమచే నక్షత్రపథమును బూముచున్న దానివలె నున్నది, ప్రభాప్రవాహైశ్వర్యముచే దివనమును గట్టివేయునది ఔన్నత్యముచే నంతరిక్షమును గ్రేడుగాజేయునది, సర్వమంగళములకు బ్రానున్నదియు, లక్ష్మీ శ్వేతమంటపమువలెను, గీర్తిహాసమువలెను, ఖడ్గధారాజల ఘనరాశినిలెను, శౌర్యశాలిత్వముయొక్క యశశిఫటలమువలెను, రాజులుచున్నదియు నగు నాధిపతిమును రాజలోకముతోగూడిన హామోడు సాదరముగాఁ జూచెను.

భూనాథుఁడెల్లా గొడుగునుజూచిన తరువాత నాహంసవేగుని భృత్యులు మహాఘోరత్వ కాంతులచే నెఱ్ఱగాఁ జేయఁబడిన దిగ్భాగములుగలవి. భగదత్తుడు యెదలగు విఖ్యాతపార్థివుల కాలము నుండి వచ్చినవి యగు నలంకారములను, చూడామణులను, క్షీరాబ్ధికిఁగూడ ధావళ్యమునొసంగు హారములను, రంగులుగల బెత్తుపెత్తెలోఁ బెట్టిన శిరచ్ఛంద్ర మరీచిగారములైన కాశేయంబులు, కుశలులైన శిల్పులచే రచింపబడిన శుక్తి శంఖగల్వర్క ప్రముఖములైన వానభాజనసమూహములు, నివోళకనిగూఢములైన కార్దరంగ

దేశోత్పన్నములైన చర్మములు, వేతానినములు, సుభాషితములు, గలీ పుస్తకములు, పక్షమగుటవలన బొట్లపండు రంగుగల పూగీ ఫలములు, కక్కులపల్లవములు, లవంగపుష్పమంజరులు, జాతీఫల స్తంభములు, అతిమధుర మధురసామోదముగల పుష్పానవముతో నిండిన కలశాలు, సితాసిత చామరనికరములు, ఆలేఖ్య ఫలక సముత్పములు, కనకశృంఖలాబద్ధ కంఠములుగల కింసరులు, వన మనుష్యులు, జలమానవులు, చకోరములు, పరిమళామోదిత దిగ్భాగములుగల కస్తూరీమృగములు, గృహపరిచిత చమరీమృగములు, చామికర రసచిత్రివేత్త పంజరాంతర్గతములు, బహుసుభాషిత జల్పకములు నగు శుక శారికా ప్రభృతి పక్షిగణంబులు, విద్యుదు విరచిత పంజరస్థములైన చకోరములు, జలగజ కుంభస్థముక్తాఫల మాలికాదంతూరములైన దంతకాండములు మొదలగు వానిని జూపించిరి.

రాజు ఛత్రీదర్శనమువలన బ్రహ్మహృదయమై ప్రధను ప్రయాణమందిట్టి శోభననిమిత్తము విజయప్రదమని మనస్సునొదలంచెను. హంసకేగుని జూచి సౌమ్యుడా! సముద్రమునుండి చంద్రునివలె సకల రత్నధామము, పరమేశ్వర శిరోధారణాహము నగు నీమహాతపత్రీమును గుమారునివలన లభించుట యాశ్చర్యము కాదని ప్రీతితో బలికెను. పరోపకృతులు మహాత్ములకు బాల విద్యలు. ప్రాభృత సంభారము నా ప్రదేశమునుండి తీసి దాచమని భటులకు నియమించి కొంచముసేపుండి హంసవేగుడా విశ్రమించుమని పలికి రాజు వానిని బ్రతీహార భవనమునకు బంపి వేసెను. తానునులేచి స్నాత్యుండై మంగళములను గోరుచు బ్రాజ్మఖముగానుండి యావరుణచ్చత్రీచ్ఛాయ యందు బ్రవేశించెను. హఘుడా నొడుగునీడలో బ్రవేశించిన క్షణమందే నీడవలన గలిగిన నైత్యముచే జంద్రబింబము చూడఁమణిత్వము

నొందింపఁబడినట్లుండెను. జలబిందువులను విడుచుచుండు చంద్ర కాంతమును లాతని లలాటమునుఁ జూచించినట్లుండెను. కన్నుల యందుఁ గర్పూరపరాగము జల్లినట్లాయెను. జారుచున్న మంచు బిందువులుగల హారములు మెడలో నుంచుకొన్నట్లుగుపడెను. వక్షస్థలమందుఁ జందన రసా సారము వషింఁచినట్లయ్యెను. కలువ పువ్వులు పెట్టినట్లు హృదయము చల్లఁబడెను. లోపలఁ బ్రేవేశించిన మంచుగడ్డ కరుగుచున్నదియై యంగములను బూసినట్లుండెను. “స్నేహమును విడిచి సంపత్కర మైనది యింకొకటిలేదు”, అని జాతివిస్మయఁడై మనస్సులో ననుకొనెను. భోజన సమయమందు ధవళవస్త్ర ఖండప్రావృతమైన నారికేళసమాదృశమందుంచి పూసికొన గా మిగిలిన చందనమును శ్రీశస్త్రమైన వస్త్రయుగళమును, శరణార్థకా కారముక్తాస్తబకితముగు కటిసూత్రమును, పద్మరాగమాణిక్య రంజితముగు కణాభరణమును, బహుళమైన భోజ్యజాతమును హఘ్నుడు హంసవేగునికిఁ బంపెను. క్రిమముగా నాదివసమిట్లు గడిచిపోయెను.

సైన్యధూళీధూసరితమైన తన శరీరమును గడిగికొనుటకు వలె నంశుమాలి యపరజలనిధి జలమందుఁ గుంకెను. ఛత్రప్రదానవార్తను నరుణునితోఁ జెప్పుటకువలె వరుణ దిశకుఁబోయెను. ముకుళిత సకల కమలవనములు గలదియై భూమివృక్షాలుని యెదుట బద్ధసేనాంజలిపుటముగల దానివలె నగుపడెను. నిఖలజీవలోకాంజలి బద్ధబద్ధవగు సంధ్యారాగము జగము నుగ్రహించెను. గొడపరాధ శింకగలదానివలెఁ దూర్పుదిక్కు నల్లనయ్యెను. వృద్ధి నొందిన తిమిరపటలముచేఁ గప్పఁబడిన మేదిని శాంతించిన యన్యన్యపతి ప్రతాపానలముగల దానివలెఁ గాళిమమును విస్తరింపఁజేసెను.

రాజాస్థాన వికీర్ణ పుష్పనికరమువలెనున్న వికచతగరఖసుమ రుచిరమైన సత్త్రి సమూహమును దిక్కులుజల్లినవి స్కంధావార

మందున్న గడ్డగజముల మదామోదమాఘ్రాణించి వానిపైకి బరుగిడు దానివలెనున్న విరావతముయొక్క మార్గ మంతరిక్షమందుఁ బ్రకాశించెను. కుపితరాజ వ్యాఘ్రముచే నాఘ్రాణింపఁబడి యుపద్రవముతో గూడినదానివలె నున్న తూర్పుదిక్కునువిడిచి రోహిణీవల్లభుడై న్న తీక్షణమునెక్కెను. ప్రియాణవార్తలవలె మానినులహృదయములను భేదించు చంద్రకిరణములు పదిదిక్కులయందు వ్యాపించినవి. సూతనభూపతియైన హాషణ ని దండయాత్రవలన భీతినొందినట్లున్న సముద్రములు జలజంత సమూహములతోఁ గూడ ఖోభించెను. రాజుల హృదయములను జింతివలె భూలోక ముశుభయును విడిచి తిమిరసంతతిగిరి గుహలయందుఁ బ్రవేశించెను. శత్రుసామంత రాజులయందువలె గుముదవనములయందు నిద్రనశించెను.

ఈ సమయమందు వితానముక్తిగద నడుచుచున్న హాషణ భూపతి నడువుడని తెనయను జీవివర్గము నాజ్ఞాపించి హంసవేగునిఁ జూచి సందేశము నిపుడు చెప్పమనియడిగెను. వాడు నమస్కరించి “దేవా తొల్లి శ్రీవరాహదేవుని సంపర్కమువలన భూదేవికి నత కుడను రాక్షసుడు పాతాళమందు జనించెను. ఆవీరుని బాల్య ముదే లోకపాలకులందరు చూడఁమఱులతోఁ గూడిన శిరస్సుల చేఁ బ్రాణమిల్లిరి ప్రైలోక్యమునేలిన భుజపరాక్రమశాలియైన యాదనుజుని గృహదీర్ఘిణా కమలవనమందున్న చక్రవాకమిధున ములకోప కషాయితేక్షణములచేఁ జూడఁబడినవాడైనను సూర్యుడు భీతారుణ నివర్తితరథుడై వానియాజ్ఞలేనిది యస్తమునొందడు. ఎరుఱుని బహిష్కరియైన హృదయము వలెనున్న యాఛత్రము నా రాక్షసుడు హరించెను. ఆమహత్ముని వంశమందుఁ బుట్టిన భగ దత్త, పుష్పదత్త, వజ్రదత్త పౌభృతులగు మేరుకల్పలైన యనేక నృపాలురుగతింపగా మహారాజ భూతివర్మకుఁ బ్రాప్తయ్యింపఁబడిన వర్మకుఁ పొత్తుకొని లాసస్థిరనివాసియైన స్థితివర్మకుఁ బుత్తుకొని

నగు మహారాజాధిరాజు సుసిరవర్మపుట్టెను. వానినే జనులు మృగాంకుడంబుగి. వాడహంకారముతోఁ బుట్టెను. వాడు బాలుఁడై యుండఁ బ్రీతిచే ద్విజాతులను, అప్రీతిచే నరాతులను ప్రతిగ్రహములఁ బరిగ్రహింపజేసెను. లవణార్ణవ సంభూతయగు లక్ష్మీకంఠగూడ నాతని మాధుర్య మధికతరముగానుండెను. అతఁడు వాహినీశుల శింఖములను హరించెను గాని రత్నములను ముట్టలేదు. పృథ్వీస్థైర్యమును గ్రహించెనుగాని కరముఁ జేకొనలేదు. రాజుల గౌరవమును స్వీకరించెనుగాని నైష్ఠుర్యమును జూడలేదు. శంతను చక్రవర్తికి గంగాదేవియందు భిష్మునివలె నాతనిభార్యయైన శ్యామాదేవియందు సుగృహీతనామధేయుఁడు భాస్కరసమతేజస్కుఁడునైన భాస్కరవర్మయను కుమారుఁడు పుట్టెను. ఉమానాథ పాదారవిందయుగళమును విడిచి యాతఁడన్యదైవమునకు నమస్కరింపలేదు. త్రైలోక్యమును జయించుటగాని ప్రచండప్రతాపాగ్నిచే దిక్కులను దహించు జగదేవీకుండగు తమవంటి మిత్రునితోఁ జెలిమిచెయుటగాని యతనికి బాల్యమునుండి కోరిక. రాజులకు మైత్రికార్యవ్యపేక్షతోఁ గూడినది. ఏది యుపన్యసింపఁబడఁగా దేవరవారిని మిత్రునిగాఁ జేయునో అదియే కార్యమనంబడును. యశిస్సులనుఁ గూడఁబెట్టుటకు గోరుచుండు దేవరకు ధనములు బహిరంగభూతములు. కూర్పున్నవాని బాహువులు తన యితరావయవములకే సహాయము చేయలేనపుడు పైవారివిషయమై యిశఁ జెప్పనేల? చతుస్సాగరవేలాపరివేష్టిత మహాఘస్టరుండైన వానికి భూమ్యేకదేశమును దానమియ్యమని చెప్పటవలన నేపాటితుష్టి. లక్ష్మీముఖారవిందసందర్శనభాగ్యమును లభించిన దృష్టిగల మిమ్ము సుందరకన్యావిశ్రాణనమాచే లోభపెట్టుట యికించిత్కరము. ఇట్లే యుపాయములచేతను సిద్ధింపని యాకార్యమందు ప్రార్థనా మాత్రము ననసరించి యేలినవారాకర్ణి పుడురుగాక. ప్రాజ్ఞోత్తిపాధీశ్వ

రుడు గీరీశునితోఁ గుభేరునివలె నిందునితో దశరథునిపగిది, పూడ
రీకాక్షునితో ధనంజయునిగతి, దుర్యోధనునితోఁ గణునిమాడ్కి
వసంతబుతువుతో మలయానిలము కరణి తమతో దృఢమైన మై
త్రినిఁ గోరుచున్నాడు. కొందరు దాస్యమునే మైత్రియని వాడు
చున్నారుఁ గావున నట్లనే యాతఁడు తమదాస్యమును స్వీకరించును
గాక. క్షీరాబ్ధిమధనసమయమందు శ్రీమహావిష్ణువుయొక్క కేయా
రాగ్రములయందున్న నులులరాపిడిచే ధ్వనించు సానుమణిశిలాశక
లములుఁగల మందరగిరివలెఁ గామరూపాధిపుడు తమగాఢాలింగ
నముల ననుభవించునుగాక. విమలలావణ్యామృతనిర్ఘోరముఁగల
యేలినవారి ముఖచంద్రునిఁ జూచి ప్రాప్తోతిపేష్వరలక్ష్మి చిరకా
లమునకుఁ దనలోచనద్యయమును సఫలముఁ జేసుకొనునుగాక.
ఇట్లాతనితోఁ స్నేహముచేయుట తమకిష్టము లేనియెడల నాతని
తో నేనేమి చెప్పవలసియున్నదో దాని నాజ్ఞాపింపుడని పలికెను.

హంసవేగుఁ డిట్లు పలికి విరమింప భూనాథుడు పూర్వ
మందే యాతని సద్గుణగణములను వినియుండుటవలనఁ గుమారుని
యందుఁ బ్రీతిబహుమానములుఁగలవాడై యీ యా భోగభత్ర
ప్రదానముచే నధికతరప్రీతినొంది లజ్జించుచున్నవానివలె హంస
వేగుడా! మహాభిజనుడు. పుణ్యరాశి, గుణసముద్రుడు, పరోక్ష
సుహృత్తునకు నట్టి మహాత్ముఁ డిట్లు నాయందు నిర్వాజస్త్రీహ
మునుఁ గనపర్చుచుండగా నావంటివానిమనస్సు స్వప్నమందైన నిం
కొకరీతిగా నుండునా? సకలజగత్సంతాపకరములైన తిగ్మకరుని కర
ములు త్రిభువననయనానుదకరమైన కమలాకరమందుఁ జల్లనయి
పోవును. సుబహుగుణగణకీతులమైన మే మెవ్వర మాతని సఖ్య
మునకు? సజ్జనమాధుర్యమునకుఁ బదిదిక్కులు వేతనములేని
దాసులు. కుమారుని సంకల్పము శ్రేయస్కరమైనది. ఆతఁడు
స్వయముగా బాహుపరాక్రమశాలి. మిత్తుడనైన నేను ధను

హుణ్ణి నై యుండ నాతఁడు హరునికిఁ దప్ప మరెవ్వరికి నమస్కరించును? ఈసంకల్పముచే నాప్రీతి హెచ్చినది. గర్వముగల పశువైన సింహమందుఁగూడ బహుమానముండునుగదా స్నేహితుని యందుఁ జెప్పనేల? కుమారదర్శనోత్కంఠ మమ్ములనుఁ జిరకాలము బాధింపకుండఁ బ్రయత్నించుమ”ని వచించెను.

దేవా! మిమ్ములను మరేమి క్లేశ పెట్టును? గొప్పవారియిట్లాఁ బుట్టినవానివలెఁ బలికతిరి. సత్పురుషులు సేవాభీరువులు. అయిన నందులో విశేషించి యీ ధైర్యవంశ మహాకారమే ధనముగాఁ గలది. మాస్వామివంశ మటుండనిమ్ము దీనినిఁ జిత్తగింపుము. దుష్టురాలగు తల్లివలెఁ జెరిగిన దారిద్ర్యముచే సేవయిం దాభిముఖ్యముఁ గలిగింపఁబడినవాఁడు, అసంతృప్తయైన భార్యవలె దృష్టచేఁ బ్రేరితుఁడు, యౌవనమందుఁ బుట్టిన దుష్టసంతానములవలెనున్న నానాభిలాషలుగల యసత్సంకల్పములచే వ్యాకులీక్రియమాఁడు, న్యగృహమందు దుష్టబంధువులవలెనున్న దుష్ప్రితములైన గృహములచేఁ బట్టుకొనఁబడినవాఁడు, విడువశక్యముగాని పురాతనభృత్యులవలెనున్న మలినకర్మలచే ననుసరింపఁబడినవాఁడు, రాజకులప్రవేశ సమయమందు ద్వారరక్షులచే నిరుద్ధుఁడై పలుమారు ప్రతిఘటన మండలకరప్రహరములచే నిరస్యమాఁడు, కంటకము కానిచోయి నను చరణలగ్నఁడు, అసమయోపసర్పాభికుపితప్రభుదృష్టిదగ్గుఁడు, మర్కటమువలెఁ గోపనిర్భతిఁ న్నితుఁడైనను మారనిముఖరాగముఁ గలవాఁడు, ప్రేతవలె ననుచితప్రదేశమందియ్యఁబడిన యన్నపిండముఁ గలవాఁడు, శవదహనభస్మముచేఁ బరుషీకృతములైన శ్మశానపాద పములవలెనున్న రాజపల్లభులను సేవించువాఁడు, జతరపరిపూరణ మాత్రప్రయోజనముకొరకుఁ బుట్టినవాఁడు, తల్లియొక్క యపుణ్యకర్మాచరణమువలన జనించినవాఁడునైన దాసపురుషుని కేమి ప్రాయశ్చిత్తము? వాని జీవిత మెట్టిది? వానికి శాంతియసగా నెద్ది?

వాని ధనము నిధనమును బొందునుగాక; వాని జీవనము కాల్యనా? వాని సుఖమునకు నమస్కారము. వాని యైశ్వర్యమున కంజలి.” అని హంసవేగుడు సేవావృత్తిని నిందించి కొలది దీవనములలోఁ బ్రాగ్జ్యోతిషేశ్వరుఁడు మీసన్నిధికి వచ్చున”ని విన్నవించి రాజాభ్య నుజ్ఞాతుఁడై తన నివాసస్థానమునకుం జనియె. హామకఁడును కుమారదర్శనోత్కంఠాకాక్రంతహృదయుఁడై యారాత్రిని గడిపెను. ఆత్మార్పణము గొప్పవారలను వశపర్చుకొనుటకు మూలికమంత్రము గాని సాధనము. ప్రభాతసమయమందు ప్రభాతమైన ప్రతిప్రా భృతమునుఁ బ్రధానదూతచేతికిచ్చి హంసవేగుని ద్వారాప్రాగ్జ్యో తిషాధీశ్వరునికిఁ బంపెను. ఆదినము మొదలుకొని హామకఁడెడ తెగని ప్రయాణకములచే శత్రువునికి కెదురుగా వెళ్లెను. అట్లు పోవుచుండగా నొకదినమందు మాగ్గమధ్యమందు రాజ్యవర్ధన భుజబలోపాజితమైన మాళవరాజు ధనమునంతయుఁ బట్టికొని భండి వచ్చుచున్నాడని లేఖాహరకునివలన వి నెను. వినిన వీభూత భాగ్యవీయోగదుఃఖముఁ గలవాఁడై కాతరహృదయుఁడయ్యెను. మూర్ఛాంధకారములోఁ బ్రవేశించెను. ఆదినమందు సకలవ్యా పారములను విడిచి నిష్పిబ్ధనకలజనప్రవేశుండై రాజులతోఁగూడి భండి రాక కెదురుచూచుచు నిజమందిరమందుఁ గూర్చుండెను.

అంతలో భండి యొకగుఱ్ఱమునెక్కి రాజులోకపరివృతుఁడై, మలినవస్త్రసంవీతుఁడు, శరశల్యనిచితగాత్ముఁడు, బాష్పవారిప్రా వృత్తివదనుఁడు, పాతకివలె సపరాధివలె దోహివలె, సాయంతిన సమయ నిశ్చీకమైన కమలాకరమువలె, దుర్యోధనవధదుఃఖతుఁ డైన యశ్వత్థామవలె, అపహృతిరత్నమైన రత్నాకరమువలె రాజ ద్వారమును సమీపించెను. గుఱ్ఱమునుండి దిగి యవనతముఖుడై రాజునికటమునకేతెంచెను. దూరమందుండియే విముక్తాక్రిందుడై హామకని పాదములయందుఁ బడెను. అపనిపతియు వానిని లేవ నెత్తి

గౌఢముగా నాలింగనము జేసికొని యతికరుణముగాఁ జూలనే పేడ్చెను. శోకావేగము కొంతశాంతింప మరలివచ్చి నిజానన ముందుఁ గూర్చుండెను. మొదట భండియుఁ వరుపాత రాజును ముఖప్రత్యక్షనముఁ జేసికొనిరి. కొంతసేపూరుకొని హామకఁడు భ్రాతృవధ వృత్తాంతము నడిగెను. భండియు జరిగిన వృత్తాంతము నంతయుఁ బూసగుచ్చినట్లు తెలియఁజేసెను. తరుపాత రాజునిజ సోదరీవృత్తాంత మంతయు నడిగెను. “దేవా! రాజ్యవధానుఁడు కాలధర్మము నొందఁగా గుప్తుఁడనువాడు కుశేష్ఠలమునుఁ బట్టుకొనగా రాజ్యశ్రీదేవి బాధనమునుండి తప్పించుకొని తన పరివారముతోఁ గూడ వింధ్యారణ్యమునుఁ బోచ్చెనని లోకుల వలన నొకపాతఁడు విని యున్నాను. ఆమె నన్వేషించుట కనేకజనులనుఁ బంపితిని. వారిప్పటికిఁ దిరిగి గాలేదు” అని విన్నవించెను. హామకఁడది విని “యితరులనుఁ బంపిన నేమిఫలము ? పరిత్యక్తాన్య కృత్యుఁడనై యామెను వెదుకుటకు నేనేన్ద్రయముగా బోయెదను. నీవు సైన్యమును దీసికొని గొడాభిముఖముగా బయలుదేరుము” అని భండికాజ్ఞాపించి స్నానభూమికిఁ జనెను. డౌరాభ్యంగములచే భండికి శరీర సంస్కారమును గావించి ఛారణోచిత వసనకుసు మాంగ రాగాలంకారములచే నలరకృతునిఁజేసి వానితో భుజయించి యాదినమునంతయు వానితో సఖాపించుచు గడిపెను.

ఆ మరుసటి దినమందుఁ బ్రోతఃకాలమున భండి రాజు సన్నిధికిఁ బోయి “రాజ్యవధాన బాహుబలార్జితమైన మాళినరాజు ధనములనుఁ గటాక్షింపుమని వేడుకొనెను. సరపతిచేసను జ్ఞాతుఁడై జంగమములైన గండ శైలములవలెను, భూమిపైకిఁ దిగిన గంభీర గజః త ధ్వనులుగల మేఘములవలెను ఉత్ఫుల్ల నస్తచ్చదవ నా మోదముగల శరద్దివసంబులమాడ్కి, బ్రకాశించుననేక సహస్ర సుఖ్యాకములైన గజములు, హరిణ వేగముగల గుట్టిములు,

అలంకారవిశేషములు, కాంతిపూరస్తావితదిగంతములైన తూరహారములు చంద్రమగీచినిచయగౌరములైనవాలవ్య జనములు, సువర్ణమయదండ భూషితములై లక్ష్మీనివాస పుండరీకముల వలెనున్న యాతపత్రములు, అస్పరసలవంటి వారవిలాసిని జనము, సింహాసన శయనాది నానారాజోపకరణములు, కాలాయన శృంఖలా నియమిత చరణ యుగళముగల యశేషమాళవ రాజలోకము, అలంకారములతోఁ గూడిన కోశకలశములు, మొదలగు వస్తుసమూహములను భండి హామకానికిఁ గనపర్చెను. నృపాలుఁ డావస్తు జాతమునంతయు నవలోకించి “మీమీయధికారములకుఁ దగినట్లుగా నావస్తువులను స్వీకరింపుడ”ని తన యధ్యక్షుల కాజ్ఞాపించెను. మఱి యొకదినమందు రాజుసోదరిని వెదుకుటకుఁ గతివయ్యాప్తజన సమేతుడై బయలుదేరి కొన్నిప్రయాణములచే వింధ్యాటవింబ్రవే శించెను.

ఛత్రీలబ్ధియును సప్తమోచ్ఛ్వాసము

ముగిసెను.

ఆంధ్ర హాష చరిత్రము.

అష్టమోచ్ఛాసము.

తే॥ గీ॥ భవ్యులగువారి వాంఛితవస్తువితతి|
నాసుకూల్యము గలదియై యవనిలోన|
వేయివిధముల నొడగూర్చు విధిపురువును|
భక్తి సేవించు సుభటుని రక్షింబూని॥

తే॥ గీ॥ బుధజనులతోడ బాసునుభూములోన|
బుట్టి కంటికిదూరమై పోవునిష్ట|
జనుల దశన లాభంబు ఘనమణితతి|
లబ్ధియేరికి నొసగద లభ్యముదము॥

ఆమరునటి దినంబున లేచి హాషుడా గ్రామమునుండి నిర్గమించి విన్ధ్యారణ్యముంజొచ్చెను. బహుదినము లయ్యడవి యాడుదిరిగెను ఇట్లాకాంతార గహనమందు రాజు గుమ్మరు చుండగా నొకనా డాటవిక సామంతరాజైన శరభ కేతువను వాని పుత్రుడు వ్యాఘ్రకేతునాముడు, కజ్జలశ్యామలమైన జుట్టుముడిని, త్రిశూలమైన భుక్తుటిభంగమును దాల్చినవాడు, శుకపక్షకాంతి గల మణికర్ణికతోఁ గూడిన కణములచే శోభించువాడు, విరళమైన రెప్పలుగల నేత్రములసహ జారుణకాంతిచే రసాయన రసోపయుక్తమగు తరక్షురక్తమును స్రవించుచున్నవాని వలెనున్నవాడు, స్థూలమైన యధరముఁ గలవాడు, అనవరతధనుజ్ఞానకషణావ్యా యామమువలన విస్తరించిన వక్షస్థలముచే విధ్యగిరితటశిలావైపుల్యమును పరిహసించుచున్నవాని వలెను, అజగరగరిష్ఠమగు భుజయుగ శముచేఁగై లాసభూరుహముల ద్వైర్వమును తిరస్కరించుచున్నవాని వలెను, విధ్యగిరినుండి కారుచున్న యశ్మిసారమువలెను, చలించు

చున్న గిరితట తమాల పాదపమువలెను, యంత్రముచే మీదికెత్తఁ బడి తిరుగుచున్న అయస్కాంత స్తంభమువలెను భాసించువాడు, వారిణయూధములకుఁ గాలపాశమైనవాడు సింహ సమూహములకు ధూమకేతు సదృశుడు, మహిష మండలమునకు మహా నవమీ మహాలాత్మవము వంటివాడు, హింసకు హృదయము వలెను, హాపమునకు ఘలమువలెను, కలికాలమునకుఁ గారణమువలెను, కాల రాత్రికిఁ గామఃకునివలెను, కానవచ్చువాడు సగునొక కిరాతునిఁ వెంటదీసికొనివచ్చెను. వానినావ్యాసు కేతువుదూరమందుంచి హస్త నియోద్ధకు వచ్చి “స్వామీ! పింధ్యపర్వతమునకుఁ బ్రభువు. సర్వ పల్లీతులకధిపతియునగు భూకంపుడను పేరుగల శబర సేనాధిపతి యొకిడు గలడు. వానికి వీను మేనల్లుడు. వీనిపేరు నిఘ్నాతుడు. వీడియాడవిలోనున్న సకిలవృక్షముల పత్రములను గూడ నెరింగినవాడు. అటవీ ప్రదేశములమూటఁ జెప్పనేల? తిమయాజ్ఞను నిర్వహించుటకు సమర్థుడు. మీక సేక్షిత్వమున వృత్తాంతమును వీని నడుగుడని పిన్నవించెను. ఇట్లు వ్యాఘ్ర కేతువు రాజుతో విన్నవించగా నాభిల్లడొక తీర్తిరిపక్షినిఁ జెవుల పిల్లిని నృపాలున కువాయనముగా నర్పించెను. అవనిపతియు వానిని గౌరవముతోఁ జూచి “ఓయీ యాయరణ్య ప్రదేశము లన్నింటిని నీవువూర్ణము గా నెరింగిన వాడవుగదా మీరుదగ్గ స్థలములయందు దిరుగుచుండు వాను. మీసేనాపతిగాని తదన జీవులుగాని దివ్యాకృతిగల యొక స్త్రీని యీ వివినమందుఁ జూచి యున్నారా?” యని యడిగెను. హామకడల్లు ప్రశ్నింపగా నిఘ్నాతుడు తన్నురాజ సత్కృతునిగాఁ దలంచుకొనుచు “స్వామీ! యాయరణ్యమందు సంచరించెడు వృగ సహస్రైస్త్రీతము మాసేనాని యెఱుంగనిదికాదు. అట్టిమహనీయా శారముగల స్త్రీవ్యక్తి విషయము చెప్పనేల? అయినను దేవరవారి యాజ్ఞచే నిటవైని యితరకృత్యములఁ బరిత్యజించి ప్రతీదిన మామె నశ్వేషి చుటకుఁ బ్రయత్నిము సలుపుదుము. ఇచటి కథాగవ్యాతి

నూతనదూరమందు మునిమండలి మహితంబైన వృక్ష మండలబంధు
గలదు. తన్నుధ్యుబున ననేక శిష్యజనోపాస్య మానుండగుచు
దివాకర మిత్తుండను నొక బౌద్ధసన్యాసి నివసించి యున్నాడు.
ఒకప్పుడతఁడెఱింగిన నెఱింగి యుండవచ్చును”ని నడివెను. అది విని
రాజు “బేనాను, పూజ్యుడు, సుగృహిత నాముడునగు గృహ
వర్మకు బాలవిత్తుడు, విద్వాంసుడునైన బౌద్ధాచార్యుఁడొకఁడు త్రి
యార్ధర్మమును విడిచి యోగాధ్యాసరీతుఁడై బాల్యముందే సంగత
సన్యాసి యయ్యెనని వినియున్నాను. వ్రాయుకముగా నతఁడే
యితఁడై యుండవచ్చును. స్నేహితుఁడు మనఃశూల హృదయ
మందాశ్వాసమునఁ గలిగించును. అందరికి గుణము లభిగమనీయ
ములు. మునిత్వమెవ్వనికిఁ బూజ్యముకాదు. ధర్మమునకు గృ
హిణమైనప్రప్రజ్యముఖునికిఁ గూడ నభిశయ మావహించు
జేయుచున్నపుడు సకలజన మనంబులను హరించు విద్వాంసుని విష
యమై చెప్పవలె? అతనిని జూచుటకు నామనఁబెన్నఁడు. గుఱూహల
ము గలది కాలేదుగాని యిపుడు ప్రసంగ వశమునవిని యున్నాను
గావున మంగళగుణశ్రేయ్యుఁడైన యతనిని జూచెడిమని మనస్సు
లోననుకొని “ఓయీ యాపరివ్రాజకుఁడు నివసించియున్న ప్రదేశ
మునకు నన్ను దీసికొని పోవ్మనిపైకిఁ బలికెను. వాడు మాండ్లమును
జూపింపగా వానివెంటబోయి హామఁడు ఫలభారావస మ్రిసమెరు
వహీరుహంబులు, కుసుమిత చామ్మేయ తరుమండంబులు, కోరికి
త కురవకిని కిరంబులు, రజోధిరసికి తిలశిలతిలకింబులు, ఫలిత
పూగవృషవిసరంబులు, ఉడ్డయ మాసచలుల కృష్ణసారశాబక
సుభగ భూములు, తాంబూలీలతాపి సద్ధజాబీర వనవీధులు, సహ
కారా రామ రోమంధాయ మాస హరిణ యూధాబులు, శ్రీవణ
సుభగగిరి నిర్మూరనినాద జనితనిద్రాపర వశకిరి కులంబులునై
దృష్టి నాకషిణంచుచున్న యరణ్య ప్రదేశింబు లంగనుచు జనిచని
య బౌద్ధసన్యాసి సమీపముందే యుండునని తలంచెను. గిరినదీ

జలంబులఁ బ్రక్షాళిత హస్తపాదుండై యాచమనముచేసి విశ్రాంతి తుణఁసమున్నక్త హేమారవ బధిరీ కృతారణ్య గహనమైన యశ్వసైన్యమునా ప్రదేశమందే యుండ నియమించి హృదయము చేదఁజస్విజన దశనోచితమైన వినయమును, దక్షిణ హస్తముచే మాధవగుప్తుని యవలంబించి యల్పసంఖ్యాకులైన రాజపుత్రులను పెంటనిడికొని కాలినడకతో నరణ్యమధ్యమునకుఁ బోయెను.

ఇట్లు హామోఁడు చనిచని యాచెట్లమధ్యను నానాదేశీయులు స్థానాశ్రితులు, శిలాతలోపవిష్టులు, లతాభవన నివాసులు, వృక్ష చాచ్చయనిష్ఠులు, తరుమూలనివిష్టులు, వీతరాగులు, ఆహారము భిక్షువులు, శ్వేతాంబరులు, భాగవతమతస్థులు, బ్రహ్మచారులు, కేశలుంధకులు, కాపిలులు, పాశుపతులు, లోకాయతీకులు, కాణాదులు, ఔపనిషదులు, ఐశ్వరకారణికులు, ధర్మశాస్త్రవేత్తలు, పారాణికులు, యజ్ఞులు, వైయాకరణులు, పాంచరాత్రీకులు, యితరసిద్ధాంతావలంబులు మొదలగువారిచే నాశ్రియింపఁ బడిన దివాకరమిత్రుని యాశ్రిమంబునకుంజనియె. అచట నాననోపాంతని విష్టానేక సింహ శౌభకములుగలది యగుటచే నకృత్రిమసింహాసన మందుఁ గూర్చున్న వానివలె నున్నవాడు, ఉపశమమునుఁ బానము చేయుచున్న నానివలెనున్న వనహరిణములు నాకుచున్న పాదములు గలవాడు, నీవారధాన్యబీజములను భక్షించుచున్న పారావతపోతముచే నధిష్ఠింపఁ బడినవామకర తలముగలవాడు, ఉద్గ్రీవమైనమ యూరమున, మరకతమణికరకమునువలె వారిధారచే నింపుచున్న యితరహస్తము గలవాడు అచ్చటచ్చటఁ బ్రాకుచున్న షివీలికాపంక్తులకు శ్వామూకాతిండుల కణంబులను స్వయముగాఁ జల్లుచున్నవాడు, మృదువైనరక్తస్త్రఖండముచేఁ గప్పఁబడినవాడై బాలాతపానులిప్తమైన పురందర దిగ్భాగమువలెనున్నవాడు, పద్మరాగమణిప్రభాసదృశమైన దేహకాంబిచే నెట్టగాఁ జేయబడిన దిక్కులకుఁ గామాయాంబరధారణమునుపదేశింపుచున్న వానివలె నున్నవాడు, వినయముచే

నధోముఖమై ధవళమై స్నిగ్ధమైయున్న కంటిచేఁ గూరిజన వ్యాపాదిత జంతుపునజీవనార్థమై యమృతమును వక్షించుచున్నవాని వలెనున్న వాడు, సర్వశాస్త్రాక్షర పరమాణువులచే నిర్మింపఁబడిన వానివలెనున్నవాడు, మధ్యమ వయస్సు గలవాడునగు దివాకర మిత్రునిఁ జూచెను. తదీయాత్మిపశాంతగంభీరాకారముచే నాకృష్ట హృదయుఁడై హాషాఁడు దూరమగుదుండి యేమనోవాక్కిరన్నులచే సాదరముగా వందనమాచరించెను.

స్వభావసిద్ధులుగా మైత్రీమయుఁడైన యాదివాకర మిత్రుఁడు, అదృష్టపూర్వము, అమానుషలోకోచితము, సర్వాభిభాషి, భ్రాజిష్ణువునగు నాభూపతియాకారవిశేషము చేతన, అభిజాత్యి ప్రకాశకమైన వినయముచేతను మిక్కిలి సంతసిల్లెను. వీరస్వభావుడైన నానన్యాసి భూపాలున కెదురుగా జని యనేకాభయదాన దీక్షాదక్షము, మహాపురుష లక్షణ లక్షితమునగు దక్షిణ హస్తముమీది కెత్త స్నిగ్ధమధురమైన వాక్కుచే స్వాగతమునఁ బలికి యభ్యాగతుఁడైన గురువునివలె బహుమానించి “ఇచ్చటఁ గూర్చుండుమని” ప్రార్థించి తనయాసనమును జూపించెను. అపుడు రాజు “అభిజాతుల సౌజన్యమలోహ కృతమైన సయమన పాశము; గుణానురాగియగు గ్రహవర్మసలు మూఁతని గుణగణమును వక్షించుచుండి దివాడు” అని మనస్సులోననుకొని “పూజ్యుఁడా! యుష్మద్వర్మస పుణ్యముచేనను గ్రహింప బడిన నాకు భవస్త్రియుక్తమైన యాయనుగ్రహము పునరుక్తమని తెలంచెదను. పరునివలె నన్నునిజాసనదానాద్యుపచారమ లచేసంభావించుట యనుచితము. సంభాషణామృతాభిషేకప్రక్షాళిత శరీరుఁడనైన నేను తమవంటివారియెదుట నిలుచుటకనర్హుఁడను. పాదోద్దకముకూడ నిష్ప్రయోజనము. తమరు యథాసుఖముగాఁ గూర్చుండుడు. ఇదిగోనేనిచట గూర్చుండెదనని” పలికి నేలనుపవిష్టడయ్యెను.

ప్రభువులకు వినయాతిశయమే పరమార్థమైన యలంకారము; రత్నాదికము శిలాభారమని యెంచి పలుమారు సన్యాసితనయాసనము పైగూచుండమని ప్రార్థించినను రాజోపుకొనలేదు. అపుడు భదంతుడెప్పటివలె దన యాసనముందు గూర్చుండెను. అతడు భూపతి ముఖనిహితదృష్టియై కొంచము సేపూరకుండి దంతకాంతులచే గలికాలకాలుష్యమును గడుగుచున్నవానివలె బరిమళసంభగము, ఫలమూలాభ్యవహార సాధనమునగులతావనమును గ్రక్కచున్నవానివలె “ప్రకాశితసారమైన సంసారము నేటిదినము మొదలుకొని కేవలమనింద్యమేకాదు, వంద్యముకూడనగుచున్నది. జీవించియున్న పోరీయదృఢతమును జూడలేదా? అచింతితోపనతమగు నీరూపమునాదృగ్గోచరమైనది. జన్మాంతరావస్థిత సుకృతములిట్టి మృదయోత్సవములచే ననుమేయింపబడుచున్నవి. అసులభదశిఃపమైన యాయాకృతివిశేషమును గనపర్చినమాత్రపంబీజస్థమందే ఫలించినది. తృప్తితరునట్లు నేత్రములచే సమృతముచానము చేయబడినది. పుణ్యబాహుళ్యములేనిది నీవంటి వారిదర్శనములభిషదు. నీవుపుట్టినదినము సుదినము. సకలజీవలోకజీవితజనకుండవైన నిన్నుగన్నతల్లిమహాభాగ్యవతి. సుకృతవశపరమాణువులచే నీసర్వావయవములు సృజింపబడినవి. నావంటి ముముక్షువునకుఁగూడఁ బుణ్యభాజనుండవైననిన్నుజూచి మరల మనుష్యజన్మమందభిలాషపుట్టుచున్నది. ఇష్టములేనివారమయినను మన్మథునిఁజూచితిమి. నేమవనదేవతల చక్షుస్సుకృతార్థమైనది. సేవపదపములజన్మముకూడసఫలము. వానికిఁగోచరుండవైతివి. అమృతమగుండవైననీవాఙ్మధుర్యము వణానాతీతము. ఇట్టిబాల్యావస్థయందు నీకిట్టివినయమును నేర్చిన యువాభ్యాయుండెవఁడో యూహించినను కనుగొనఁజాలనైతి. దీక్షాఁయుష్మంతుండవైన నీవీ భూమినిఁబడఁబుట్టనియడల నీగుణగ్రామము శూన్యమైపోవును. ముక్తామణివలె నివ్వనిపాశమందు నీవుజనించితివో యారాజుధన్యుఁడు.

మౌఖ్యాగ్యవశమున దేశానమొసంగిన నీకెట్లుప్రియమూచరింపవలెనో తెలియకనామనంబు చాచల్యముకొందుచున్నది. సకలవనచర సాధకసాధారణములైన కందమూలఫలములను గిరినదీజలమును నీకు నమర్పించుటకుమేమివ్వరము. నాశరీరమితరులకుసకరణముగాజేయఁ బడనిది. నాకున్న సర్వస్వమునీయాతిధ్యమునకెదురుచూచుచున్నది. గురభ్యస్తవిద్యాక్షరములుకొన్నికలవు. పీఠి, యుపయోగమును విచారింపదు. ఇతరకార్యములకుఁబరోధములేనియెడలఁ జెప్పఁదగిన యంశము గోప్యముకానియెడల నీవిచ్చటికేతెంచిన కార్యమెద్దియో వినుటకు నాహృదయమభిలషించుచున్నది. సంచారయోగ్యముగాని యీప్రదేశమున కేవలమీదవిచ్చేసితివో తెలుపవలెను. శూన్యాటవీభ్రమణభేదము నొతివరికుసహించెదవు. సంతాపహామముగాని నీశరీరము సంతాపకృశిమైయున్నట్లు కాన్పించుటకుఁగారణమేమి?” అనియూహాన్ధసన్యాసియనుగగా భూపాలుడు “ఆర్కా! అమృతిమును వషించుచున్నట్లున్న మీసభాషణముచేతనే నాకాతిధ్యమొసంగబడినది. మాన్యులైన తమరనుపచరణీయుఁడనైన నన్నొకపూజ్యునిగా గౌరవించుటవలనధన్యుడనైతిని. నేనీమహాటవియందు దిరుగుటకు నిమిత్తముకు విన్నవించుకొనుచున్నాడను. అవధరింపుడు. అల్ప కాలముక్రిందట నాయుష్టబంధువులందరు మృతినొందినను శేషించిన యొకసోదరికొఱకుజీవితమును ధరింపవలసివచ్చినది. ఆమెయుభర్తృ వియోగదంఢిమువలనను, శత్రుప్రభవభయమువలనను, పరుష కిరాతబలబహుళము, మహామహిషవిఘ్నేతపథిగమనము, నిశితకంట కాదితము. అవటశతవిషమమునగునీవింధ్యారణ్యమును జూచిను. ఆమెనన్వేషించుటకీయరణ్యమందు దిరుగుచున్నాను. ఇప్పటికినామె కనబడలేదు. వనచరులవలన నావృత్తాంతమును గురువర్యులువిని యున్నారేమో తెలుపుదురనునాశచే భవత్పిన్నిధికివచ్చితిని” అని పలికెను. ఆమాటవిని సాగతసన్యాసి జాతొద్వేగుఁడై “ఆయుష్మంతుడా! ఇట్టివృత్తాంతము మౌశ్యవణపథమందెన్నడునుఁబడలేదు.

నీకిట్టిప్రియాభ్యానోపాయనములనుసమర్పించి యారాధించుటకు చేసిన పాత్రుడననిపలుకుచున్న సమయమందే శమసంపాదక మగువయస్సు లోనున్నవాడు, సంభ్రాంతరూపుడు, బద్ధాంజలి, జాతకరుణుడు, సాశ్రులోచనుడునగు మఱియొకభిక్షువక స్మాత్తుగా నచటికరుగు దెంచి, భగవంతుడా! విధవయైననుదివ్యాకృతిగల యొకయువతివ్యసన సాభిభూతయై వహ్నిలోబడుటకు సిద్ధముగానున్నది. తమరొకపరి యచటికివచ్చిజీవించియుండగా నామెనుసముచితసమాశ్వాసనముల చే బ్రతికించెదరుగాక. ఆపద్గతయులైనకీమకీటాదులుకూడ దమ కంటబడినచో నెన్నడుమృతినొందవని” పలికెను.

అందుపైనిహామూడు తనచెల్లెలేమోయని శంకగలవాడై సోదరీస్తేహమువలన లోపలగరుగుచున్నవానివలె దుఃఖముచే దో దూయమానమాననుడు, గద్గదికాగృహీతకంఠుడు, బాహ్య మాణలోచనుడునగుచు “స్వామీ! ఆచిన్నదియున్నస్థలమిచటి కెంత దూరము. ఇంతవరకుజీవించియుండునా? నీవెవ్వతెవు? ఎవ్వరి దానవు? ఈయరణ్యమునకేలవచ్చితివి? ప్రాణపరిత్యాగమునకు హేతువేమి?” అనియామెనడిగితిరా? ఆమెతమకంటబట్లుపడినది? ఆకారముచేనెట్లున్నది? ఈవృత్తాంతమునంతయును మొదటినుండి తమవలన వినుటకు గోరుచున్నాడ”ననిపలికెను.

హామూనిచేనిట్లుప్రశ్నింపబడినయీమె స్తరి “మహాభాగూడా! నేటిదినమందు వేకువన. లేచిభగవంతునికి నమస్కరించి సైకతసుకుమారమగునీనదీకులముననుసరించి యాదృచ్ఛికముగా గొంతదవ్వేగితిని. గిరినదీసమీపమందున్న యొకవనలతాగహనమందు హిమదూషితకమలాకరమందు దైన్యమునొందియున్న యాడుతుమ్మెదల ధ్వనివలెను, తానమువాయించుచున్న వీణాతంత్రులనాదమువలెను వినబడుచున్నదియు, అధృతికరమునతికరుణమునై యున్నదియు, నగు

స్త్రీలరోదనధ్వనిని వింటిని. కరుణాద్రావిత్తుడనై రోదనధ్వనిపుట్టిన తావునకుఁబోయితిని. అచటనబలాచక్రవాళపరివృతయు, అపఘ్నాల నుండుగూడనవిముక్త సహజలావణ్యయు, అలక్తకరసతుల్యమైన దభాంగురక్షతస్మృతమైన రక్తముచే నెఱ్ఱినై నపాదములు గలదియు, ఒకచెలికత్తిగొడుగుగాఁబట్టినపద్మపత్రముచే సచ్చాయమైనను విచ్చాయమగుముఖముగలదియు, శూన్యతచేనాకాశమునుగూడ నతిశయించుచున్నదియు, నిశ్వాసములచే వాయుమయమైనదానివలెను, సంతాపసంతతిచే వహ్నిమయమైనదానివలెను, అశ్రుప్రసృవణముచే జలమయమైనదానివలెను, నిరవలాభనత్వముచేవియన్మయమైనదానివలెను, విలాపాక్షరబాహుళ్యముచే శబ్దమయమైనదానివలెనున్నదియు, వనకుసుమఘృళిహూసరితములైన పాదపల్లవములుగలదియు, ప్రభాతచంద్రమూర్తివలె లోకాంతరమునభిలషించుచున్నదియు, దుస్సహరవికిరణ సంస్పృశముచే ముకుళితమైనకుముదినివలె దుఃఖముతోదివసమునుగడుపుచున్నదియు, ప్రాభాతికప్రదీపశిఖవలెఁ గృశించినదియు, మరణోద్యోతయునగునొకతరుణీర్తనమును వీక్షించితిని.

నేనామెనమీపమునకుఁ బోవగానట్టివిపదశలోనున్నను నన్నుఁ జూచిబహుమానముతో నమస్కరించెను. అపుడునేనతిదుఃఖితుడనై యామెతోసంభాషింపవలయునని కోరికగలిగి మహానుభావురాలైన యామెనెట్లుసంభోధింపనొనరి మసంబుననాలోచించితిని. అమ్మాయియన్నచోనతిప్రణయము. తల్లియనుటప్రియవచనము. సోదరీయనుట యాత్మసంభావనముదేవీయని పిలుచుటపరిజనోచితము. రాజపుత్రియనుటయస్పష్టము. స్వామినీయనుటనేనునీభృత్యుడనని యొప్పుకొనుటభద్రాయనుట యితరస్త్రీసముచితము. ఆయుష్మతీయనుటయీయవస్థక సదృశము. కళ్యాణినీయనుట ప్రస్తుతదశకు విరుద్ధము. చంద్రముఖీయనివిరాగులనవలసినమాటకాదు. బాలాయనిపిలుచుటయగౌరవోపేతము. ఆర్యాయన్నచోనామెయందు

ముదిమినారోపించుట. పుణ్యవతీయనుట ఫలవిఠితము. భవతీ
 యనుటసర్వసాధారణము. గొప్పవంశమందుబుట్టినస్త్రీని నీవెవ్వ
 తెవనియడుగగూడదు. ఏలయేడ్చెదవనిప్రశ్నించుట దుఃఖకారణ
 మునుస్మరింపజేయును. అనియిట్లునేనాలోచించుచుండగా నాస్త్రీ
 సమూహమునుండి యార్వవేషముతోఁగూడిన దుఃఖోద్విగ్నయగు
 నొకస్త్రీనాయొద్దకువచ్చి పలితకటిపయశిరోజములుగల తనశిరస్సు
 భూతిలమునుసోకునట్లునమస్తరించి హృదయసంతాపసూచకములైన
 యశ్రుచిరువులచే దనచరణయుగళమును, అతిదుఃఖకరములగు
 మాటలచేనాహృదయమును దహించుచున్నదియై “భగవంతుఁడాతు
 రీయాశ్రమము సర్వభూతానుకంపి. బౌద్ధులుసకల దుఃఖవిధ్వంసన
 దీక్షితులు. పూజ్యుడైనశాక్యమునియొక్కశాసనము కరుణకుల
 గృహము. జైనమతస్థులసజ్జనత్వముజనోపకారనిరతము. మునుల
 ధర్మముఁగఱలోకసాధనమైనది. ప్రాణరక్షణముకంటె సధికతరమైన
 పుణ్యములేదనిలోకములో జనలువాడుదురు. త్వభావముచేతనే
 స్త్రీలనుకొనవనియలు.విపత్తులోనున్నవారిమాటజెప్పనేల? నూస్వామి
 నియైనయీమె పితృమరణమువలనను, భర్తృవియోగమువలనను,
 సోదరప్రవాసమువలనను, యితరబంధువర్గవినాశమువలనను, అతి
 మృశుహృదయమైన సంతానహాన్యమైయుండుటవలనను, నిరాధార
 యగుటవలనను, శూద్రశత్రుకృత్తమైనపరిభవమువలనను, యిపుడు
 మహాటవీపర్యటనక్షేత్రమువలనను, నిషేడ్యమానమై, విక్లబీకృతహృద
 యయైదారుణదుఃఖమునుసహించుటకశక్తమై స్వప్నమందుఁగూడన
 సత్కార్యాలవచనులైనగురుజనములనులక్ష్యముసేయక, అఖండితప్రణా
 యముగల సఖిసమూహమునుదిరిస్కరించి, యగ్నిలోఁబడుచున్నది.
 రక్షింపుఁడరక్షింపుడు. దుర్భరశోకనివారకమగు నుపాయము నుప
 దేశించికటాక్షింపుడనియతిదీనముగాఁ బలుకుచున్నదియైవిలపింపఁదొ
 డెను. అపుడునేనామెనుజూచి “ఆరాగ్! నీవుచెప్పినట్లుచేసెదను.
 కానియీపుణ్యశయమావాక్కులకగోచరమైన శోకములోనున్నది.

ఈ మెయొక మహాభూతమాత్రమైన రక్షించుటకు శక్యమైన యెడల నికమీదనీయభ్యర్థనము వ్యర్థముకాదు. నాకు రెండవోరువు వలెనున్న భగవంతుడైన సుగతుడు సమీపమందేయున్నాడు. నేనీ వృత్తాంతమును చెలియఁజేయఁగాఁబరమదయాళువైన యాతఁడెచటికిఁ దప్పక వచ్చును. దుఃఖాన్ధకారపటలమును నిరసింపఁగలకౌశలముగల సాగతాగమసుభాషితములచేసీ మెను ప్రబోధపదవియందారోపించు ననిపలికితిని ఆమాటవినియామె చెలికత్తై “నాయనా! అట్లయినచో త్వరపడుడనిచెప్పి మరలనాకాశ్లపైబడెను. నేనునుతొందరతోని చటికివచ్చి యశరణానేకయువతిమరణమునుఁ బూజ్యులైన మా గురువుగారికిఁ చెలియఁజేసితినిచెప్పెను.

ఇట్లాభిక్షువుపలికినమాటలనువిని రాజుసోదరిపేరునినకపోయి ననుసర్వాకారసంవాదినియైనదశచేతనేవీత సంశయమై దుఃఖించుచు “ఆర్యా! అనార్కుడను, ఆతిశయింపదయడను, మందభాగ్యుడనైన నాచెల్లలేయాచిన్నది. నిష్కారణమైన ముగలమాభాగధేయముచే నామెయిట్టియవస్థనుపొందింపఁబడినది.” అనిపలికి ఆర్య! లెమ్ము ఆమెయున్నచోటు నాకుఁజూపుము. ప్రభుత పాణిసరితాణ పుణ్యోపాజ్ఞానము కొఱకుఁబోవుదము. బ్రతికియుండగానామెనుఁ జూచెదమని శ్రీమణునితోఁబలుకుచులేచెను. శిష్యవర్గానుయాతుడైన దివాకరమిత్రుడు సామంతరాజులోకానుగమ్యమానుడైన హామకాడును భిక్షువు మార్గప్రదశాకుడై ముందుజన సచటికి బయలుదేరిరి. క్రమముగాదగ్గరకుబోయి అణావనాంతరితము, మరణోద్యతమునగుస్త్రీసమూహముయొక్క తత్కాలోచితములైన ప్రకారములుగలయాలాపములనువినిరి. ధర్మమా! శీఘ్రముగాఁ బరుగిడుము. కులదేవతా! ఎచ్చోనున్నావు భూదేవి! దుఃఖితు రాలైన నీ పుత్రికకు ధైర్యముచెప్పవు.

పుష్పభూతికుటుంబి! యగు లక్ష్మియెచ్చటికిబోయినది. నాథా ముఖరవ. శ్యూడా! విధవయుమనోవ్యధావిధురయునగు నీభార్యకేల బోధింపవు? పూజ్యుడనైన సుగతుడానీభక్తజనము సంతాపము నొందుచుండగానీవునిద్రించితివా? పుష్పభూతిగృహమందు బక్షపాతముగలరాజధర్మమా! ఉదాసీనముగానుంటివేమి? విపద్బంధునైనవిధ్యమా! నీయందుగూడ నీయాంజలిబంధము వ్యర్థమైనది. తల్లీ మహాటవి! అపదలోనున్న యీమొమ్మెటను వినకుండనున్నావు. నూర్కూడా! దిక్కులేనియీపతివ్రతనురక్షింపుము. పుత్రికాస్నేహముగలయశోవతి! దుష్టదైవముచేవంచించిపబడితివి. మహారాజప్రతాపశీలా! అగ్నిలోబడుటకు సిద్ధముగానున్న నీపుత్రికనురక్షించుటకు రావేమి? అపత్యప్రేమ శిథిలమయ్యెనా? మహారాజా రాజ్యవర్ధనా! శీఘ్రముగారావేమి? భగినీప్రీతిమందగించెనా? పాపి నైన పావకుడా! శ్రీవధనిఘ్నా! జ్వలించుచు సిగ్గుపడవు. సోదరుడా! వాయుదేవుడా! నీదాసురాలన. దుఃఖితజనాతిహారుడైన హాషానికి దేవదాహమును శీఘ్రముగాజెప్పము. శోకచండాలుడా! నీమనోరథము ఫలించినది. దుఃఖిదాయియగువియోగరాక్షసుడా! తుష్టినొందితివి. నిజ సమైవవనమందెవనినిగురించి మొట్టబెట్టెదను. నాదుదేశ నెవనితోజెప్పెదను. ఎవడురక్షకుడు? ఏదిక్కునకుబోయెద? మందభాగ్యునైననేవేమిచేయుదును. గాంధారి! లతాపాశమునుబట్టుకొన్నాను. మంగళికా! బిగ్గరగానేలయేడ్చెదవు? సుందరిసఖి సమూహముడూరమగుచున్నది. శబరికా! అచుంగళమైన యీశవశిబిరమందెట్లుండగలవు? సుకుమారగాత్రముగల నీవుకూడ నగ్నిలోబడియెదవా? మృణాలకోమలమైన మాలావతీవాడియున్నావు. తల్లీమాతంగికా! నీవుకూడమరణించుటకంగీకరించితివా? అమ్మయీ! వత్సికా! అనిష్టమైన ప్రేతనగరమందెట్లు నివసింపగలవు? నాగరికా! ఈ రాజభక్తిచే గొప్పతనమును బొందితివి. విరాజకా రాజపుత్రీ

విపత్తులో జీవిత వినాశమునకునిశ్చయించుటచే బ్రకాశించుచున్నావు. జలచాత్రమును మోయుదానా! కొండచరియనుండి పడుటకుద్యమించుటచేధవ్యురాలవు. కేతకి! స్వప్నమందైనమనకిట్టిస్వామిని దొరుకునా? మనదేహములను దహించునగ్నిమనకు బ్రతిజన్మమందు దేవదాస్యము నేయిచ్చునుగాక; విజయా! అగ్నినివీచుము. సానుమతి! స్వర్గమున కుభావగోరినయిందీవరిక స్వర్గమునకు నమస్కరించుచున్నది. కామదాసీ! అగ్నికిబ్రదిగక్షిణము శేయుటకవకాశమునిమ్ము; విచరికా! అగ్నినిబ్రజ్వలించజేయుము. కిరాతికా! పువ్వులనుజల్లుము. కురరికా! చిత్రపైనిగోరింటపువ్వులనుంచుము. చామరగ్రాహిణీ! చామరమునుబట్టుకొనుము. సర్పదా! నిర్మర్యాదహాసములనునహించుము. సుధదా! నీపరలోకమనమునకు మంగళమగుగాక. వసంతికా! అవకాశమునిమ్ము. దేవీ! ఛత్రధారిసెలపుపుచ్చుకొనుచున్నాడు ఇటుచూడుము. నీయిష్టురాలైనవిజయసేన జీవితమును విడుచుచున్నది. ముక్తికగట్టిగానేప్పుచున్నది. రాజపుత్రీ! నీకిష్టురాలైనపత్నీలతనీపాదములపైబడుచున్నది. కళింగసేనా! ఇదినాచరమాలింగనము వసంతసేనా! ప్రాణములుపోవుచున్నవి. మంజులికా! అశ్రుద్విగ్ధమైన నీనేత్రము నెన్నిమార్లుతుడిచెదవు. నన్నుబట్టుకొనియెంతసేపేచ్చెదవు. యశోధనా! నీపుట్టుకయిట్టిది. మాధవికా! నాకేలధైర్యముచెప్పెదవు. కాళిది! సఖిజనులకంజలిజోడించుకాలముపోయినది. కమలిని! పలుమారుదైవమును దూగుటచే నేమిఫలము. సఖిజనసంగమసుఖము చిరకాలము లభింపలేదు. ఆర్యా! తరంగసేనా! నమస్కారము. చెలీసాదామిసీ! శంతసేపటికి. గనబడితివి. కుముదికా! హవ్యవాహనార్చనకుసుమములను దీసికొనిరమ్ము. రోహిణి! చిత్రపై నెక్కుటకు చేయూతనిమ్ము. అమ్మా! దాదీ ధీరవుకమ్ము. పాపముచేసినవారి కర్మవిపాకమిట్టిదియగును. ఆర్యచరణములకిదిగో అంజలి. తల్లీ! ఇదిగోనాపరలోకప్రయాణ ప్రణామము. లవలికా! మరణసమయమందు హృదయ

మునకేఱిన్మనైనయుత్కంఠయేల? వామనికా! నా హామనేత్రము
స్ఫురించుచున్నది. హాయసమిత్రీమా! వృక్షముపైనుండి పగ్గి
క్షణముక్షీణపుణ్యనైననాయెదుట నేలయరచెదవు. హరిణీ! ఉత్తరము
వైపుగుట్టములసకిలింతవినబడుచున్నది. *ప్రభావతి! చెట్లచాటున
నుండికానవచ్చుగొడుగెవ్వనిది? దేవి! నీవదృష్టముగలదానవు. మన
ప్రభువైన హామఁడువచ్చినాడు.

ఈవిధమైనసంభాషణముల సాలకించుచుసమీపమునకుబోయి
హామఁడు వహ్నిప్రవేశమునకు సిద్ధముగానున్న రాజ్యశ్రీని విలోకించి
మూర్ఛామీలితనేత్రములుగలయామెలలాటమును దనహస్తముచే
గట్టిగాఁ బట్టుకొనెను. అపుడుప్రేమాస్పదుడైనసోదరుని ప్రకోష్ట
మందుఁగట్టబడినయోషధుల ప్రత్యుజ్జ్వలనక్షమమైన రసవిసరమును
వహించుచున్నట్లున్నదియు, వారిహార్య మణులయచింత్యప్రభావ
మునుగ్రక్కుచున్నదియు, నఖచంద్రకాంతులచే నమృతమును స్రవించు
చున్నట్లున్నదియు, చంద్రకాంతచూడఁమణిని శిరస్సునందుగట్టు
చున్నట్లున్నదియు, మృణాళమయాఁగుభులుగలదానివలె నతిశీతలమై
దహ్యమానమగు హృదయమున శాంతింపఁజేయుచున్నదియు, జీవి
తాన్వదకరమగు హస్త సంస్పర్శముచే రాజ్యశ్రీకన్నులఁదెరచెను.
స్వప్నమందైననూహింపఁ బడనిరాకఁగలవాడు, స్వప్నదృష్టదర్శనుని
వలెనున్నవాడు, సగుసోదరుని గొగిలించుకొని యాకాలమందావిర్భ
వించిన దుర్భరశోకావేశముచేనదీముఖప్రణాళికలవలెనున్న నేత్రము
లచే స్థూలబాష్పబిందు ప్రవాహమును బ్రవహింపఁజేయుచున్నదియై
“అమ్మా! నాయనా! చెలులారా” యనిపలుకుచు “అమ్మాయి
ఇకనూరుకొనుము. ధైర్యమవలంబించుమని కరములచే ముఖము
నుగప్పి సోదరుడు, కళ్యాణినీమీయగ్రజునిమాటమన్నింపుమని బౌద్ధా
చార్యుడు, దేవిప్రభువువారియవస్థనుజూడవు, అతిరోదనము మాను
మనిరాజులోకము, స్వామినిసోదరునిజూడుమనిపరిజనము, అమ్మాయి

కొంచెము సేపూరుకొనుము, మరల నేడువవచ్చునని వృద్ధబాంధవ స్త్రీలు, ప్రియసఖి! ఎంతసేపేడ్చెదవు ఊరుకొనుము. అన్నగారు యింకొంచుచున్నారని చెలులుపలుమారు బ్రతిమాలుచున్నను, చిరసంభృత దుస్సహదుఃఖమువలన గలుగు బాహ్యోత్పీడముచే బీడ్యమాన కంఠముగలదియై కరుణాకాహళమైన కంఠస్వరముచే బిరకాలమేడ్చెను. మన్యవేగము శాంతింపఁగా నపుడు హాషాఁడు వహ్నిసమీపమునుండి యామెనుఁ దీసికొనివచ్చి చెట్టునీడలోఁ గూర్చుండఁబెట్టెను. అంతలో నాచార్యుడైన దివాకరమిత్రుఁ డాతఁడు హాషా నృపతియని తెలిసికొని వివర్ణతాపరుడై భ్రాసంక్లాపితుడైన స్వశిష్యునిచేఁగమలినీదశసంపుటమందు ముఖప్రక్షాళనోదకమును దెప్పించి స్వయముగా భూపాలునికర్పించెను. నరేంద్రుఁడజలము నత్యాదరముతో గ్రహించి సంతతిరోదనాత్మామృ మగుటవలన రక్తపంకజమువలెనున్న చెల్లెలికంటిని ముందుగడిగి పిదపఁ దనకన్నులనుఁ గడిగి కొనెను. భూపాలుఁడు ప్రక్షాళితముఖుడై యుండ నచటనున్న జననమూహముతయు నిశ్శబ్దమయ్యెను. అంతనరేంద్రుఁడు సోదరిని జూచి “వత్సా! మాకుగురువు, నీభర్తగారికి రెండవప్రౌదయమైనవాడు, జగత్పుష్కడుడైన యీభదంతునికి వంశసమాచరింపుమని చెప్పగా భర్తమిత్రుడని వినటవలన మరలగన్నీరుఁదెచ్చుకొనుచు నారాజపుత్రిక యాచార్యునకు మొక్కుచుండగా నాతఁడు ప్రాయత్నసంస్తంభిత బాహ్యోద్గముఁజై ధైర్యమృతినొంది కొంచము సేత్రిములనుదొప్పికొని దీఘముగా నిశ్శ్వసించెను. అతఁడు క్షణకాలమూరకుండి వినయమునుజూపుచు మధురవాక్కులతోఁ గళ్యాణరాశీ! రోదనముచే నేమిప్రయోజనము? ఇప్పటికి నీరాజలోకము రోదనమునువిడువలేదు. అవశ్యకరణీయమైన స్నానవిధిని నిర్వర్తించి మరల నీప్రదేశమునకే రండని పలికెను. అంతభూపతి యాచార్యవచనము ననువర్తించుచున్నవాడై గిరినదియందు శాదరితో స్నానముచేసి మరల మునుపటి స్థలమున కేతొంచెను. అచటఁ

బరిజనముతోగూడిన నోదరిని భుజింపజేసెను. అనంతరము తాను భుజించెను. భుజించి కూచుండి చెలిమిలికారాగ్రహనివాసము, గుప్తుడను కులపుత్రుడు రహస్యముగా నామెను కాన్యకుజ్జమునుండి తీసికొనివచ్చుట, రాజ్యవధాన మరణవృత్తాంతము, ఆహారపరిశ్రామము, విధానవిపరీతిమణి క్లేతము, నిర్విణ్ణమై యగ్నిలోఁ బడుటకుపక్రమించుట మొదలగు నుదంతమును సవిస్తరముగాఁ బరిజనులవలనవి నెను.

వివిక్తస్థలమందు భగినీద్వయముడై చెట్టునీడలో నుపసిష్టుడైన భావరునిచేంతకుఁబోయి యాచార్యుడు కొంతవడిఁ గూర్చుండి “శ్రీమంతుడా నీతో నొకవిషయము చెప్పవలసియున్నది. అవహితమనస్కుడవై దానినాకణింపుము. అసామాన్యలావణ్యముగల భార్యలుపలువురున్నను వారినాదరింపక రజనీకరుడు యశావనోన్మాదమువలనఁ బురందరపురోహితుడైన బృహస్పతి ధర్మపత్నియైన తారసహరించి స్వర్గమునుండి పలాయితుడయ్యెను. సర్వాకారాభిరామయు నతికామయునగు నాచకోరాక్షితోఁ గ్రీడించుచు రమణీయ ప్రదేశములయందు సంచరించెను. చిరకాలమునకు సర్వగీర్వాణవాణి గౌరవమువలన మరల నాయువతీరత్నమును బృహస్పతికర్పించెను. ఆవరారోహ విరహాగ్నిచే సంతప్తమానసుండయ్యెను. ఒకనాడుదఱుగిరినుండి యుదయించుచు నిర్మలమైన సముద్రజలమందు సంక్రాంతమైన తనప్రతిబింబమును విలోకించి కమనీయక పోలకాంతిగల తారాముఖమును తనస్మృతిపథమునకుఁ దెచ్చుకొని కామవికారకలుషితుడయ్యెను. అపుడాసాముని కన్నులనుండి స్థూలములైన బాష్పబిందువులు సముద్రమందుఁబడెను. వానిని ముత్యైపుచిప్పలు మింగినవి. ముక్తాశుక్త్యుదరములయందుఁ బడి ముత్తియములై నవానినిఁ బాతాళనివాసియుగు వ్యాసుకిలభించెను. పాతాళమందుఁగూడ తారాగణమువలె భాసిల్లు నామృత్యములచే

వాసుకియొక హారమును రచించి దానికి మందాకినియని పేరిడెను. ఆముక్తాహారము సర్వాషధీనాధుడైన యోషధీశుని ప్రభావమువలన సత్యంతవిషహరమై హిమామృతోత్పన్నమగుటవలన స్పృశమాత్రముచే సర్వసత్త్వసంతాపహరణశక్తమయ్యెను. వాసుకి విషోష్మశాంతికొరకు దానిననవరతము ధరించెను. కొంతకాలమతిక్రమింపగా నొకప్పుడు నాగములచే బాతాళమునకుఁ దేబడిన నాగాజనుడనునొక భిక్షువాముక్తాహారమును వాసుకినడిగి వుచ్చుకొనెను. ఆనాగార్జునుడు పాతాళమునుండి పైకివచ్చి తనకు విశ్రుతుఁడు సముద్రత్రయాధిపతియునగు సాతవాహనరేంద్రుని కాముక్తావళి నుపాయనముగా సమర్పించెను. అదికాలక్రమమున శిష్యపరంపరవలన మాచేతిలోఁజిక్కినది. విచారింపఁగాఁ బరులిచ్చిన వస్తువును స్వీకరించుట భవాదృశులకుఁ బరిభవముగా గానవచ్చునుగాని సర్వప్రాణిరక్షాదీక్షీతుఁడవైన నీవీహారము నోషధిబుద్ధిచే విషరక్షాధమై పరిగ్రహింపవలయునని ప్రార్థించుచున్నానని పత్తిడివాకరమిశ్రుతుఁడు దగ్గిరనున్న భిక్షువుధరించిన వల్కలపటమందుఁ గట్టబడిన మందాకినియను నాముక్తాహారమును విప్పెను. కొంఁగుముడినుండి విప్పుచున్నక్షణమందే దానికాన్తినమూహము వ్యాపింపగా దిబ్బుఖములొక్కమారు తెల్లబడినవి. అతావధూత్కంఠగల తరువులు మూలమునుండి వికసించినట్లుండెను. అభినవమృణాళలోభముగల వనసరసీహంసయాధములు పగులడినట్లు, కుముదవనములువికసించినట్లు, వనదేవతలు సవ్వినట్లు చమరీమృగ కదంబకములు సంచరించినట్లు, పూర్ణచంద్రుడుదయించినట్లు కనబడెను. హాషాండతీసాంద్రమైన దానిరశ్మిజాలముచే బ్రతిహతదృష్టియై బహుకష్టముతో దానినిజూడఁగలిగెను. చూచిచూచి భృశవిస్మయా విష్టుడయ్యెను. ఆచార్యుడు దానినిదీసి హాషానికంఠమందుఁ దగిలించెను. సరపతియు సత్ప్రీతుడై “ఆర్య యిట్టిరత్నములకు నరుల నహుకాలు తపస్సిధివలనఁగాని దేవతాప్రసాదము వలనఁగాని తమకిది

అభించినది. దీనినిబట్టిగ్రహించుటకుఁగాని వలదని నిశ్చయించుటకుఁగాని నాకేనుస్వాతంత్ర్యము. దీనినిజూచినది మొదలుకొని తదీయగుణగణాకృష్టహృదయుండనై విస్తయముచేఁ బరవంతుండనై తిని. ఈనాశరీరము నేనుబ్రతికియున్నంతకాలము భవదుపయోగముకొఱకు సంకల్పింపబడినది. కర్తవ్యములయందు భవదిష్టవినియోగాభ్యుదయనని సప్రశ్రియముగాఁ బలికెను.

ఇట్లే కావలీవణా నాలాపములచేఁ కొంతకాల మతీతము కాగా నొకనాడు రాజ్యశ్రీ, పత్రిలతయను తనతాంబూలకరండవాహినిని రహస్యముగాఁ బిలిచి దానికణామూలమందు మెల్లగాఁ జెప్పెను. అదిపాధిపుని సవిధమునకేతెంచి “దేవా! తమమోల నేనెన్నడు గట్టిగా మార్గాడినట్లుకూడ జ్ఞాపకములేదు. ఏదైననొక విషయమును విన్నవించుకొనుటయొక్కడ? అసహ్యమైన నావ్యసన పరంపరవినయమును శిథిలపర్చుచున్నది. స్త్రీలకు భర్తగాని పుత్రులుగాని యవలంబనముయీ యుభయము లేనివారు దుఃఖాగ్నిపచ్యమానహృదయమై బీబించియుండుట కేవలములగ్నాకరము. తమరాకచే నామరణోద్యోగమువిఘ్నితమైనది. కావునఁ గావాయాంబరధారణము కొఱ కధ్యనుజ్ఞనొసంగుమని వేడుకొనుచున్నానని రాజ్యశ్రీ విన్నవించుచున్నది” పలికెను. ఆమాటలువిని జనాధిపుడూరకుండెను. అపుడాచార్యుడదివిని “ఆయుష్మతీ! శోకము పిశాచముయొక్క రూపాంతరము. తమోగుణముయొక్క యహవనము జీవితము హరింతుని యముండు. విషమునకు విశేషణము. సశింపని రాజయత్ను. లక్ష్మీనివాసముగాని జనాదానుండు. తెలివిరానివిద్రా అబుధసేవి తమైవ గ్రహిహతగము. అట్టిదుఃఖము ననుభవించుటకుఁ బ్రాజ్ఞులహృదయములుకూడ సశక్తములైనను సహు సవమాలికా కుసుమపేశలమైన స్త్రీ సరసచింతితదుర్బలములగు హృదయములేపాటివి. సత్యవ్రతిముగల అమ్మాయీ! వస్తుస్థితియిట్లుండగా నీవిషయమై మనమేమి

చేయగలము? ఎవ్వనినిందించుట? ఎవ్వనియెదుట యుంటిడుట? హృదయమును దహించుచున్న యీదుఃఖము నెవ్వనితో జెప్పకొనుట? ప్రాజ్ఞుడైన మనజాడు కన్నులుమూసికొని సర్వమును సహింపవలెను. పుణ్యవతీ! పురాతనకర్మవికృతిగారి జేయుటకెవ్వఁడును సమర్థుఁడుకాడని తెలిసికొని మృటునైన మనస్సునందజ్ఞానమును జొరనియ్యకము, శోకము బహుళముగానున్నను పితృకల్కుడైన జ్యేష్ఠసోదరుఁడు నీకుగురువు. మఱియొకరీతిగా గణ్యాగరూపమగు కాషాయగ్రహణచుందు నీసంకల్పమును మఱివ్వఁడుమఱించును. ప్రవిష్టసకలమనోజ్వర ప్రశమనకారణము. ఆత్మవంతులకిది గోష్ఠపదముకాని మహాభాగుడైన నీసోదరుఁడు నీమనోరథము వకిపును భంగముచేయుచున్నాడు. ఆతఁడుచెప్పినట్లు చేయుము. జ్యేష్ఠసోదరుడనియు, వత్సలుడనియు, గుణవంతుడనియు, రాజనియునెంచి సర్వవిధముల సాధనిని యోగమందు నీవువర్తింపవలెను.” అనియుపదేశించి యూరకుండెను. అందుకురాజు మిగులసంతసిల్లి “ఆర్యా! తమరుతప్ప యిట్లుమఱివ్వరు బోధింపగలరు? తమవంటి వారు లోకమునకుఁ గోరకుండ చైవమునిర్మించిన విషమవిపదవలంజన స్తంభములు. మోహాంధకారమును నశింపజేయు ధర్మప్రదీపములు. మిమ్ములనొకటిఁ బ్రార్థించుచున్నాను. ఈ నాచెల్లలు బహుదుఃఖభేదిత; పూర్వవయస్సులోనున్నది. ఈమెకొఱకితరకార్యములన్నియు వెనుకబెట్టవలసివచ్చినది. భ్రాతృవధాపకారియగు శత్రువును నుల్మలించుటకు సర్వలోకప్రయత్నముగాఁ బ్రతిజ్ఞనొప్పితిని. కావున తమరు కొంతకాలము నాపనియందుండవలెను అతిధిశీఠీరము నొసంగుడు. ఈదినముమొదలుకొని యెంతకాలములో నేనీప్రతిష్ఠాధరమును నిర్వహింపగలనో మాతండ్రిగారి మరణముచే దుఃఖితుడైన శిశుల వాతలో నూరడింపగలనో యంతకాలము సకలక్షేత్ర ప్రహణహేతువులు శీలోపశమదాయకములునగునునదేశింబుల నొసంగుటకుఁ బ్రార్థించుచున్నాను. సమానము

త్యుడనై యీ యెతోఁగూడ నేనును కాషాయమును ధరింపగలను. గొప్పవారధులకేమి యొసంగరు? ఛేర్యసముద్రుడగు దధీచియిందు నికి దళవెన్నెముకనిచ్చి కృతార్థునిజేసెను. ఇకమీదఁజేయవలసిన కృత్యమును తమరేయెరుగుదురని పలికి రాజువిరమించెను.

అంతభద్రంతుడు “భవ్యులు రెండుమాటలాడరు. భవద్గుణకీర్తుడనైన నేనీశరీరమును నీకర్పించితిని. గురుకార్యమందుగాని లఘుకార్యమందుగాని యీజనుని నీయిష్టానుసారముగా నుపయోగించుకొనుము.” అనిపలికెను. భద్రంతుఁడట్లుభినందిత ప్రణయఁడుకాగా భూపాలుడు సంతసిల్లినవాడై యారాత్రి యచ్చటనే నివసింపి వస్త్రాలంకారాది ప్రదానముచే నిఘాతుని సంతోషపెట్టి సోదరినిదీసికొని యాచార్యునితోఁగూడఁ గతిపయప్రమాణకములచే భాష్నావీనదీతీరమందున్నకఱకమునకుజనెను.

హాషాఁడచ్చటఁ దనమిత్రులతో రాజ్యశ్రీప్రాప్తికథను సవిస్తరముగా జెప్పెను. తరువాత గొంతకాలము భూమండలమంతయుఁ దిరిగి శత్రువులను సమూలముగాను న్మూలించి యనేక సంగ్రామములయందు నానాదేశాధిపతులనోడించి వారినికరదులనుగా జేసి విజయలక్ష్మీసనాధుడై నిజనగరంబునకేతెంచి సకలవిభవాంబులతోఁబుట్టాభిషిక్తుడై నిక్కుంటకమైన రాజ్యమునుఁ జిరకాలమేలి మహేంద్రసుఖంబుల ననుభవించెను.

రాజ్యశ్రీప్రాప్తయను లప్తమోచ్ఛ్వాసము ముగిసెను.

